

A jászok nyelvéről

Tartalomjegyzék

0.1. A Werhner Györgyre alapított kártyavár	2
0.2. A pilisi iron (oszét) kolónia	5
0.3. Ironok, alánok, oszétok. Balkarok, karacsajok	10
0.4. Az Aral-vidéki ősjászok nyelve	18
0.5. A ló túlsó oldala: Török nyelvű alánok?	23
0.6. Alánok és hunok I.	29
0.7. Alánok és hunok II.	33
0.8. Úzok és jászok	38
0.9. Alánok és kazárok	46
0.10. Összefoglalás	68
0.11. 1. Függelék: A jászok öltözete	68
0.12. 2. Függelék: A „massagetæ halanî” népnévről	70
0.13. 3. Függelék: Egyéb alán nevek	71

„Valamit rosszul tudni rosszabb, mint nem tudni”

(Giacomo Girolamo Casanova olasz író)

0.1. A Werhner Györgyre alapított kártyavár

Manapság minden iskolában tanítják, hogy 1550-ben a sziléziai Werhner György szerint az ő koráig a jászok megtartották a maguk ősi, különös, őket a magyaroktól megkülönböztető nyelvét. („*Porro extat nunc quoque Jazygum natio inter Hungaros, quos ipsi voce decurtata Jaz vocant, ac retinent iidem etiamnum linguam suam avitam et peculiarem Hungaricae dissimillimam*” [55]) És ezek után minden iskolában hozzáteszik, hogy a jászok valójában a kaukázusi oszétoktól származnak, s ezzel egyidejűleg egy csomó adatot fölvezetnek — igaz, ezek között egyetlenegy sem akad, ami *éppen* az oszét-jász azonosságra utalna vagy azt valóban alátámasztaná.

Mert azt már nem tanítják minden iskolában, hogy a *jász* név Magyarországon kívüli előfordulása – valóban a kaukázusi Oszétia vidékén – nem az irániként jegyzett oszétokat, hanem azon kipcsaki török nyelvű **balkarok**at jelöli, akiket mellesleg maguk az oszétok neveznek jászoknak! (S természetesen az oszétok magukat nem jásznak hívják – még oszétnak is ritkán –, hanem a saját régi *iron* nevüket használják. Az iron népnek az ősidőkben viszont az égvilágon semmi köze nem volt a jászokhoz.)

Mint ahogy azt sem minden iskolában tanítják, hogy a hatvani szandzsák **szintén 1550-ben – tehát pontosan Werhner György idézett közlésével egyidőben** – összeírt török adókönyve szinte totálisan magyar névanyagot őriz a Jászságból, sőt 82 százalékában már kételemű (!) nevekkel (pl. *Szabó, Kovács, Varga, Mészáros, Fazekas, Szűcs, Kerékjártó, Szíjjártó, Erszényjártó, Molnár, Kalmár, Kátai, Szelei, Apáti, Kürti, Káli, Hatvani, Sági, Turai* stb. [34], 191-193. old. és [14]). Még a más népek közül odatelepült lakosok – idegen – eredetére utaló nevek is **magyarul** szerepelnek (pl. *Horvát, Osztrák, Cse, Székel, Orosz, Rác, Olá, Tót*)! Ugye kívánni se lehet ennél frappánsabb érvet egy etnikai tömb magyarnyelvű volta mellett? A defter persze – sokkal csekélyebb számban – tartalmaz olyan neveket is, amelyek iráni eredete formálisan felvethető – ez egyébként az ország más területeiről is elmondható –, de mindez nem lényeg. A lényeg az egészben egyedül az, hogy a magyarországi jászok 1550-ben **alapvetően** magyar nyelvűek voltak, tehát a jászok **akkori** nyelve gyanánt iráni nyelv eleve szóba sem jöhet, azaz Werhner György szóbanforgó közlése **semmiképpen nem értelmezhető úgy**, ahogyan azt a mai hivatásos történelemforgatók teszik. Sőt mivel az

„*ősi különös*” jelző egyértelműen egy kiforrott, tiszta nyelvre utal, ezért a török defterből előtűnő „alapvetően magyar” meghatározás Werhner közlésének fényében nemhogy „kevert magyar”, hanem inkább „archaikus magyar” irányba módosul! Tudniillik Werhner a legtávolabbról sem kevert, vagy félig asszimilálódott nyelvről beszél. Tehát már első olvasatra is e nyelv vagy határozottan magyaros, vagy határozottan attól elütő. A fentieket is figyelembe véve így Werhner közlése csakis ízig-vérig magyar – vagy azzal közeli rokon – nyelvre vonatkozhat.

Tehát e közlés csak úgy értelmezhető, hogy Werhner György egészen egyszerűen magyar nyelvű jászokról beszél, akiknek **dialektusa** azonban annyira eltérő más magyar vidékektől és annyira „*ősi különös*” (mai kifejezéssel *archaikus*), hogy az már a jászoknak a szűkebb értelemben vett magyarságtól való egyértelmű megkülönböztetésére sarkallta a tudálékos sziléziai író.

A szóbanforgó közlés máig hivatalos értelmezésének így viszont már csak egy tanulsága marad: mégpedig az, hogy milyen átlátszó módon lehet százötven éven keresztül bolondítani országot-világot. (Figyelem: lehet, hogy elsőre úgy tűnik, de mi nem Werhner közlésébe akarunk túlzottan belekapaszkodni; a hivatalos történettudomány kapaszkodott bele, s mi csupán ezért foglalkozunk vele. Tudniillik a jászok irániságát **erre az egy** adatra építették rá. Igaz, azóta került egy másik is – az ún. pilisi „jász” szójegyzék –, de erről nemsokára látni fogjuk, hogy **nem a jászokra** vonatkozik.)

Elgondolkodtató, hogy a közlés után száz évre született Otrókócsi Fóris Ferenc nemcsak hogy totálisan magyarnyelvűnek nevezi a jászokat, de egykori jászági idegennyelvű szórványnak még csak emlékéről sem tud! Ez igen erős érv a jászok 1550 körüli homogén magyarnyelvűsége mellett, ha arra gondolunk, hogy mi magunk is beszéltünk már olyan emberekkel, akik már száz éve sem csecsemők voltak. Ha én egy fél vármegyéni tömböt homogén magyarnyelvűnek tapasztalok – idegennyelvűségnek a legcsekélyebb halvány emléke nélkül –, akkor az már száz évvel korábban sem volt – legalábbis alapvetően – más nyelvű. (Ha mégis, az csak olyan földcsuszamlásszerű etnikai tisztogatást: országrészek kiirtását, elüldözését, a totális fizikai megsemmisítés közvetlen árnyékával kísért erőszakos nyelvváltást stb. jelenthet, amelyet nemhogy száz, de **még kétszáz év múlva is rettegető emlék marad az egész ország köztudatában**. Ilyenről a jászok vonatkozásában Otrókócsi hírből sem tud; nem is tudhat, mert akkor mi is tudnánk, Otrókócsitól függetlenül is. Egyébként is: mind a gyors kiirtás, mind a gyors és eredményes erőszakos nyelvi asszimiláció a helyhez kötött eredeti etnikai csoporttudat teljes megszűnéséhez vezet, hiszen elsősorban arra is irányul. Ilyesmi

a jász etnikai csoporttal kapcsolatosan **föl sem merül.**) És még arról nem is szóltunk, hogy a jászsági helynévanyagban – ami természetesen sokkal lassabban változik, mint a lakosság nyelve – szintén semmi, de semmi nyoma egy magyartól idegen nyelvnek! (Csak összehasonlításképpen: Moldva például egészen a Dnyeszterig hemzseg a magyar nyelvre utaló illetve magyarországi párhuzammal bíró helynevektől – pl. *Botoșani* (*Botos*), *Tamași* (*Tamási*), *Horgești* (*Horgos*), *Vaslui* (*Vasló*), *Mogoșești* (*Magas*) *Ordașei* (*Ordas*), *Orhei* (*Órhely*), *Chișinău* (*Kisjenő*) {vö. a Körös-parti *Kisjenő*vel, melyet az oláhok szintén *Chișineura* írtak át!}, *Pereseșina* (*Perecseny*), *Răușeni* (*Ravas*), *Cioburciu-Csöbörcsök* (*Töbörcsök*), stb. –, ott is, ahol már több száz éve nem élnek magyarok! Sőt Dobrudzsában az elmúlt nyolcszáz év igencsak intenzív etnikai eróziója ellenére ma még mindig van legalább két *Besenyő* (*Peceneaga*, *Pecineaga*) nevű hely! Ennek mintájára ugyan miért nem találunk a Jászságban akár csak **egyetlenegy**, *digori dialektusban* fogant helynevet már a XVI. században sem?) A legelemibb logika megköveteli, hogy ha egy népcsoport eredendően iráni nyelvű – és nyelvét úgymond részben még őrizte is a XVI. században –, akkor ennek földrajzi nevei közt még sokkal tovább dominálnia kell az iráni eredetű neveknek. Ezeknek viszont a leghalványabb nyoma sincs. Nincs tehát egyetlen érv vagy adat, ami komolyan megkérdőjelezné a jászsági jászok mindenkor magyarnyelvű voltát; minden jászsági adat a mindenkor magyarnyelvűség mellett tanúskodik. (Az ezután tárgyalandó pilisi iron nyelvemléket pedig nyomtatékkal kérjük nem idekeverni.) A jászok nyelvére vonatkozó egykorú közlések eltérő volta csakis abból fakadhat, hogy egyes írók a magyar nyelvbe a dialektusait is beleértették, míg mások nem.

De érdemes megvizsgálnunk nem csak a száz évvel **későbbi** állapotokat (Werhner közlésének idejéhez képest), de a száz évvel **korábbiakat** is. Mátyás udvari írója, Antonius Bonfini *Eger* városát „számtalan falu”-val együtt a Jászsághoz tartozónak említi! Természetesen tudjuk, hogy Eger soha nem volt a Jászság része, de az is igaz, hogy közvetlen környéke már a Jászsághoz kapcsolódik. Mit jelent ez? Semmi mást, mint azt, hogy az Egert a Jászságon keresztül megközelítő idegen utazó Egerben azt hihette, hogy még mindig a Jászságban van; az emberek viselete, beszédmódja is ezt támaszthatta alá, mint ahogyan ez a későbbi időkben sem volt másképp. (És természetesen senki nem gondolhatja komolyan, hogy Bonfini nem tudott megkülönböztetni egy magyar dialektust egy iráni jellegű nyelvtől.) Ha 1470 körül a Jászság többnyire iráni nyelvű lett volna, a már akkor is magyarnyelvű Egerbe érve Bonfininak semmiképpen nem támadhatott volna olyan érzete, hogy még

mindig a Jászságban van! Ezek az adatok mind-mind a jászok mindenkori magyarnyelvűségét támasztják alá egymástól függetlenül. (Hacsak valaki nem akarja azt állítani, hogy Dobó István **oszétul** eskette föl katonáit a török ellen.)

Egyébként Szabó László, aki a jászok hazai történetét a nagyközönség számára feldolgozta [34], sajátmagával is eléggé éles ellentmondásba keveredik. [34] 177. oldalán még így ír: „1550-ben a sziléziai származású Werhner György ugyan megjegyzi, hogy a jászok megtartották **ősi nyelvüket**, nem magyarul beszéltek”, a 191. oldalon viszont már így ír: „Az 1550-es török defter **már elmagyarosodott**, 18% kivételével kételemű neveket tartalmaz. Ezek javarésze belső keletkezésűnek tekinthető”, a 193. oldalon pedig már így: „Aki ekkor (1550-ben! K.Z.) járt a Jászságban, már csak nyomokban fedezhetett fel különbséget az egykor más nemzetiségű jászok és a szomszédos magyarok között. Nemcsak **nyelvük tűnt el** majdnem nyomtalanul ...”. Ez nem kevesebbet jelent, mint hogy ez az „Aki ekkor” többek között Werhner Györgyre is vonatkozik. Ha ő tehát tényleg a saját fülével hallotta a jászokat beszélni, akkor a nyelvükre vonatkozó közlés semmi esetre sem vonatkozhatott a magyartól *alapvetően* különböző nyelvre.

De érdemes még egyszer logikusan végiggondolnunk: ha már tudjuk, hogy Werhner György 1550-ben a jászok szájából **legfeljebb** néhány iráninak nevezhető (oszét? iron? digor?) szót hallhatott, és a jászok – legalábbis az időtájt – alapvetően magyarul beszéltek, akkor Werhner közlése a jászok „*ősi különös*” nyelvéről éppenhogy egy iránival kevert magyar nyelvet enged meg a legkevesebbé. Tudniillik egy néhány idegen szóval természetellenesen tarkított magyar nyelvre Werhner semmiképpen nem írhatta, hogy ez a jászok „*ősi, különös, őket a magyaroktól megkülönböztető nyelve*”. Egy idegen szavakkal teletűzdelt magyar nyelv legfeljebb *keveréknyelvnek* nevezhető; semmi esetre sem „*ősi*”, sem „*különös*”, még ha valakiket a többi „*magyaroktól meg is különböztet*”. Tehát a szóbanforgó jász nyelv alatt Werhner valóban a magyar nyelv egy másik, szintén nagyon korai **dialektusát** értette, amely ebben az értelemben tényleg „*ősi*”, tényleg „*különös*” (e két szó éppen a modern *archaikus* terminust írja körül), és a jászokat tényleg „*megkülönbözteti a magyaroktól*”. Minden más megoldás elképzelhetetlen.

0.2. A pilisi iron (oszét) kolónia

Meg kell ugyanakkor említenünk, hogy nem különösebben meglepő, ha szerete Magyarország területén kerültek-kerülnek elő egy oszétal rokon nyelvre

utaló szótöredékek. Mint tudjuk, a magyarországi jászok és kunok túlnyomó többsége közvetlenül az 1241-es tatárjárást megelőzően, éppen a mongol invázió előtt települt az országba. Ez a hatalmas arányú népmozgás eleve magas fokon valószínűsíti, hogy ezekkel együtt sok más, a Kárpátok és a Volga között élő török, iráni, kaukázusi stb. néptöredék is került Magyarországra a XIII. században. (Még tatárok beköltözéséről, sőt megkeresztelkedéséről is van konkrét adatunk egy 1410-es pápai levél [44] kapcsán, s ezt nemcsak Pest megyei egykori helynevek igazolják vissza, de egy, tévesen a kunoknak tulajdonított tatár nyelvű ima is.) A kun és jász népvándorlás minden bizonnyal kaukázusi és iráni eredetű néptöredékeket is sodort magával Magyarországra. Erre utaló nyelvemlék került is elő, de az is igaz, hogy csak egyetlen településről, a Jászságtól messze eső Pilisben fekvő Jászfaluból. (A „jász” megjelölés itt valószínűleg tényleg oszétokra vonatkozik, akik az igazi jászokkal együtt jöttek Magyarországra, s emiatt ragadt át rájuk a *jász* nevezet; mint ahogy a Kaukázusban maradt ironokra is ugyanúgy csak aggatva lett az *oszét* = „jász” név, lásd alább!) Annyit azonban mindenképpen mondhatunk a fentiek alapján, hogy ennek a falunak a népét fatális tévedés lenne – mint a Jászságtól távol eső, egyetlenegy falut kitevő, néhány összefüggéstelen szótöredék alapján beazonosított kaukázusi néptöredéket – magukkal a jászokkal azonosítani, akik már a legkorábbi rájuk vonatkozó névanyag alapján is alapvetően magyarnyelvűként tűnnek föl.

Újra csak hangsúlyozzuk: ha a jászok mint zömében egységes iráni nyelvű nép lépték volna át a Kárpátokat, akkor – továbbra is tömbben élven – a XVI. század közepére nem válhattak volna nyelvükben és neveikben magyarra úgy, ahogyan az az 1550-es török defterből előtűnik. Werhner György a jászok „*ősi és különös*” nyelve alatt minden kétséget kizáróan egy archaikus magyar dialektust értett, így tehát már a részben kevert nyelv esete sem jöhet számításba, s éppen ez az, ami a jászokat bármely iráni nyelvű néptöredéktől eleve határozottan megkülönbözteti. Olyan nyelvemlékek, mint az 1442-ből származó ún. „*pilisi jász szójegyzék*”, semmi másra nem utalhatnak, mint csekély számú – legfeljebb egy-két falut kitevő – iráni nyelvű néptöredékre Magyarországon, akik tehát semmiképpen sem azonosíthatók a jászsági jászokkal. Még akkor sem, ha Magyarországon egybemoszták a jászok által idesodort kaukázusi szórványokat magukkal az őket megszervező jászokkal. (Mint ahogyan a jászokat meg sokhelyütt a kunokkal mosták egybe.)

Ezzel együtt persze azon se lehetne csodálkoznunk, ha maguk a jászok között is *valamivel* több iráni névvel találkozhatnánk, mint az országos át-

lag — sőt csodálkozásra inkább akkor lenne okunk, ha mégsem így volna. Hiszen ne feledjük: a török, kaukázusi és iráni töredékek a mongol invázió elől mégiscsak a kunok és jászok kötelékében érkeztek Magyarországra; így a jászok területére többen is kerülhettek közülük (arról nem is szólva, hogy a jászok ilyen szórványokkal ekkorra már hosszabb ideje kapcsolatban álltak, míg a többi magyarok nem). De ez csupán elenyésző mennyiséget jelenthet, s ennél többet az 1550-es török defterből kimutatni valóban nem is lehet. (S megint csak hangsúlyoznunk kell, hogy **még egy magyarral erősen kevert, de alapjaiban iráni nyelvű jász nép sem** egyeztethető össze a hatvani szandzsák 1550-es adóösszeírásának adataival.)

Szabó László ([34], 180. old.) maga is beszámol arról, hogy a moldvai jászok mellett a kaukázusi Oszétiából is érkeztek bevándorlók Magyarországra, akiket ő persze etnikailag a jászokkal azonosnak tekint — most már látjuk, hogy minden alap nélkül (sőt ezt a későbbiekben még szembetűnőbben fogjuk látni). A következő párhuzam is érdekes: a moldvai jászok – mint az alánok ősidők óta – sztyeppelakó nép voltak, az oszétok viszont hegylakók (*iron* nevű őseik a X. században még csak *nem is közvetlenül* szomszédosak az alánokkal!). És a beköltözést követően a jászok valóban tágas rónaságot, síkvidéki folyópartokat választanak letelepedésül, az ún. „*jász szójegyzék*” viszont hegyvidékről, a Pilisből származik! Nagyon is természetes dolog, hogy míg a történelme során mindig sztyeppelakó jászság a magyar Alföldön telepszik meg, addig a Kaukázus nehezen megközelíthető bércei közül származó iron szórványok a Pilist választják lakhelyül (akiknek egynél több falujáról nincs is tudomásunk). Az 1442-ből származó szójegyzék tehát nem jász, hanem iron szójegyzék, és önmagában semmi alapot nem ad a két nép azonosítására. Még akkor sem, ha az ironokat végül is alánok szervezték néppé, s Magyarországon a távoli vendégeket ezen az alapon jó szokás szerint egybemosták. (Egyébként a XIV. századig Magyarországon éppen jászokról nincs említés, mégpedig éppen azért, mert a mindig nagyvonalú köztudatban addig fel sem merült a jászoknak a kunoktól különbözősége. A jászokat is kunoknak tartották, mert keletről jöttek. Majd később a kevésszámú iron betelepülőt tartották jásznak, mert a jászokkal együtt jöttek, **sőt már a Kaukázusban is jászok szervezték meg őket, de ettől etnikailag még nem váltak jászokká!** De egymástól jó messzire telepedtek le, így aztán az egyetlen iron „Jászfalu” törökkori asszimilációjáig – vagy éppen kipusztulásáig – senkinek igazán föl se tűnt, hogy itt két különböző nyelvű etnikumról van szó {ami megbocsátható a laikus kortársaknak, de egy igényes történésznek nem nézhető el}. Az 1240 körüli nagy népmozgás mindenesetre eléggé alapos

kavarodást okozhatott az addigi magyarországi etnikai viszonyokban; ennek aspektusából tökéletesen érthető, miért nevezték egyesek a jászokat sokáig kunoknak, mint ahogyan azt is, hogy miért nevezték el a pilisi ironok telepét *Jászfalunak*. (Kell-e ezt oly túlzottan magyaráznunk, midőn a XX. században a politikai status quo váltása után alig harminc-negyven évvel **az ősei falujából** Budapestre **hazalátogató** magyart a helyiek **lerománozzák??!!**) E félreértést a fentiekén túl még csak erősíthette az a minden valószínűség szerint fennálló körülmény, miszerint ezen ironoknak jász volt a vezetőrétegük, hiszen egyrészt már Ammianus Marcellinus óta tudjuk, hogy az alánok szomszédainál erőteljes alán hegemonia érvényesült – azzal együtt, hogy a nevüket is átvették –, másrészt a mai ironokról is pontosan tudjuk, hogy *oszét* nevüket alán-jász vezetőrétegekről kapták történelmük egy viszonylag késői szakaszában — mert ez **nem is eredeti nevük**. Ők magukat jobbra ma is eredeti *iron* nevükön nevezik, ugyanakkor a *jász* nevet is használják, csak hogy **nem sajátmagukra**, hanem a balkarokra ([25], 75. old. ill. [11], 110. old.)! Az oszétok alapjában véve ma is azt az *iron* nyelvet beszélik, amelyet az alánokkal való érintkezés előtt is beszéltek, és amely már akkor is *iron* nevet viselt — semmi közvetlen köze nem lévén az alánok nyelvéhez. Nota bene: ebből az *iron* nyelvből eleve semmilyen következtetést nem szabad leszűrnünk az alánok egykori nyelvére vonatkozólag.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy a hivatalos történelemtanításnak egy ezzel kapcsolatos csúsztatása bekerült a laikus köztudatba — s sajnos, mindmáig erősen tartja magát. Elterjesztették, hogy a *jász* név **semmi egyéb, mint az oszétok orosz neve** — hogy aztán már senkinek még csak eszébe se jusson vitatni a jász-oszét azonosságot, s ezen keresztül a jászok irániségét. (A jászok irániségének tana mára már csupán egyes-egyedül a jász-oszét azonosság kérdésén áll vagy bukik.) Még azt is bennfentes tudálékossággal hozzá szokták tenni, hogy a szókezdő *j-* az orosz kiejtésből származik. Az igazság ehhez képest az, hogy az Aral-vidéki őshazában élő jászok neve már az antik írónál *as*, *asi* (*ászi*), *ās* alakokban [52], [63] maradt fenn (melynek szókezdő *j-jét* nem feltétlenül az oroszok adták — lehet, hogy a régi görögök *hagyták le*; pláne, ha Ptolemaiosz egyik térképén a **Iasyes Metanaste** megjelölés szerepel, amely nyilvánvalóan ezen *ászi*ra vonatkozik; a 700 körül író Ravennai Geográfus közlése pedig szintén valamely lágy hangzóra utal az *ász* név elején, midőn a meotiszi alánok területén „gens **Gazorum**”ot emleget! Bilge türk kagán orkhoni felirata pedig egy **Jáz** nevű nép leigázásáról számol be.). Ezeknek a jászoknak nemhogy az oroszokkal, de még a kaukázusi hegyi ironokkal sem volt semmilyen kapcsolatuk; felettébb nagy (és el kell

ismernünk: ügyes) csúsztatás tehát a *jász* nevezetet az oszétok népi lététől keltezni, s pláne az oroszoknak (!) tulajdonítani. Az oroszok a *jászi* nevet egyszerűen jász-alán uralkodórétegük után ragasztották a Kaukázus magashegyi lakosaira, éppen úgy, mint ahogyan a balkáni szlávok megörökölték a *bolgár* nevet. Vagy mint ahogyan ismét csak az alánokról tudjuk, hogy már sokkal korábban is „*a szomszédos népek is az ő nevüket vették föl*” [3]. Azonban még ezen túlmenően is: már önmagában is eléggé bizarr gondolat, hogy a jászok nevét mi – **tehát a magyarországi jászok is** – az oroszoktól (!) vettük volna át.

De mindezeknél még sokkal meglepőbb dolog is igaz. Ugyanis miközben az oszétok jobbára *ironok*nak – tehát se nem jászoknak, se nem alánoknak – nevezik önmagukat, addig a (töröknek tartott!) karacsaj és balkar nevű szomszédjaik egyenesen *alán* névvel illetik magukat! Sőt még ennekfelette: maguk az oszétok (!) a *jász* nevet sem sajátmagukra, hanem éppen a balkarokra használják (miközben önmagukat *ironok*nak hívják)! Az oszétok tehát maguk tesznek bizonyosságot arról, hogy a jászokhoz és alánokhoz kevesebb közülük van, mint olyan népeknek, amelyek — a ma beszélt kipcsaki nyelvük alapján **törökök**. De mivelhogy a karacsajok, balkarok és megrelek vidékén élő kis népek között relatíve még mindig az ironok képezik messze a legnagyobb néptömeget, ezért szinte teljesen törvényszerű, ha az ezen vidékre települt jászok emlékezete a távollakó oroszok szemében elsősorban azon ironokra ragadt át, akiket a birodalmi szemüvegen keresztül egyáltalán képesek voltak érzékelni. A helyben lakó ironok-oszétok mindenestre maguk is jól tudják, hogy **nem ők a jászok, hanem a balkarok**.

Tehát a pilisi „Jászfalu” iron lakosságának a „jász” címkén kívül semmi, de semmi köze nem volt a kezdettől magyarnyelvű Jászsághoz. Sőt abban sincs igazán sok okunk kételkedni, hogy a pilisi „jász” ironok a szójegyzék keletkezése után száz évvel is megtartották iron nyelvüket, amikor pedig az igazi alföldi jászok már a hatvani szandzsák adataival is dokumentáltan színmagyar nyelvűek voltak. (Hacsak éppen pont addigra ki nem pusztult a falu.) Még a legjobb esetben is csupán többnyelvű népességről beszélhetünk a XV. század pilisi Jászfalujában (iron köznép jász vezetőkkel és fegyveresekkel), többségükben jászokról semmi esetre sem; azaz a pilisi ironok nyelvéből éppúgy nem következtethetünk – még a gyenge valószínűsítés szintjén sem! – a jászok nyelvére, mint ahogyan az oszétiai ironok nyelvéből sem Alánia nyelvére. Végül is tudjuk, hogy az ironokat jászok-alánok szervezték meg, nem túl nagy csoda hát, ha Magyarországra is valóban jász szupremácia alatt – de a tömbben élő jászoktól politikailag függetlenül! – érkeztek. Ha politikai-

lag is a jászokhoz tartoztak volna, akkor a Jászságban, de legalábbis annak határvidékén telepedtek volna le.

(Egyébként nagyon valószínű, hogy midőn a jászok Magyarországra költöztek, az iráni nyelvű kaukázusi szórványokon kívül – sőt azoknál minden bizonnyal nagyságrendileg nagyobb számban – török nyelvű elemeket is sodortak magukkal, de ezek nyelvi emlékei természetesen nem tűntek úgy föl a relatíve rokon nagymagyar nyelvi környezetben, mint az egyetlen, Pilisben fekvő, iron nyelvű piciny „Jászfalu” iron nyelvemlékei, amelyekre később egyesek nem áttalatták az egész szarmata-alán-oszét kontinuitás teóriáját ráépíteni...)

Ennyit a jászok iráni voltának „bizonyítékairól”. Ám a jászok esetleges iráni nyelvére eddig a pontig nyert totálisan *negatív* válaszon túl, a jászok-alánok korábbi viszonyaira vonatkozó forrásadatok határozott és *pozitív* válasszal is képesek lesznek szolgálni az ősi jászok valódi nyelvét illetően. De előbb – a hosszú évtizedek óta berögződött *alán-oszét* képzettársítás további zavaró hatásait elkerülendő – még tüzetesebben illik megvizsgálnunk az imént utunkba került *oszét* kérdést. Azonban ennek vizsgálata közben sem árt **végig** szem előtt tartanunk, hogy már csupán magyarországi adatok alapján is tudjuk: a Jászság népe soha nem volt iráni nyelvű.

0.3. Ironok, alánok, oszétok. Balkarok, karacsajok

Az oszét (iron) nép a Kaukázusban él, számuk a Révai Nagylexikon adatai szerint a XIX. század második felében mintegy 200 000 lelket tett ki (a Pallas Nagylexikon 111 000 oszétről tud). Nyelvüket (amelyet ők maguk nem *oszétnak*, hanem *ironnak* neveznek) nagyon sokan kapcsolatba hozták már a magyarral, ezzel együtt nyelvtana a – kissé nehezen behatárolható – iráni nyelvcsaládhoz köthető. Munkácsy Bernát például körülbelül harminc oszét-magyar szóegyeztést emel ki (ő a magyar megfelelőket az oszétból származtatja), és közülük kilencről megjegyzi, hogy az oszéton kívül semmilyen más iráni nyelvben nincs megfelelőjük [40]. Ez máris arra mutat, hogy sokkal valószínűbb a fordított irányú kölcsönzés, hiszen nagyon furcsa lenne, ha eredeti iráni szavak nagy tömege az iráni nyelvek nagyon is kiterjedt – és a történelem során folyamatosan nagyszámú – családján belül csupán egyetlenegy, a Kaukázuson belül is töredéknépnek számító nép nyelvében fordulna elő! Ekkor pedig az oszétok nyelvére máris nem tekinthetünk úgy, mint egy ősi állapotában máig fennmaradt iráni nyelvre, hanem inkább egy olyan részben kevert nyelvre, amely – eredeti iráni vázát megőrizve – erő-

teljes magyar *vagy a magyarral rokon* nyelvi hatásokat hordoz magán. (Ez annál is bizonyosabb, mert ugyanez a nagyszámú – **kizárólagos** – magyar egyezés nemcsak az oszétokra, de érdekes módon az oszétok kipcsaki török nyelvű – és önmagukat alánnak nevező – szomszédaira is áll!) Ugyanakkor tudjuk, hogy a kaukázusi Alánia a XIII. századi mongol terjeszkedésig a térség egyik legerősebb állama; több gyepűnépet is uralma alatt tart, ami azért is érdekes, mert ezek közül a háborúk során folyamatosan fogyatkozó harcias kabardok (cserkeszek) a XIX. században csak egymaguk is még mindig szinte háromszor annyian vannak, mint az oszétok. Ilyen körülmények között nehéz elképzelni, hogy az oszétok az egykor fél kontinenst betöltő alán nép egyenesági örökösei volnának, s igazából nincs is érv, ami ezt alátámasztaná. Egyedül a népnevük utal erre, amit egykori jász uralkodóosztályuk kielégítően megmagyaráz.

A szókölcsonzések oszét→magyar irányát egyébként is egyes-egyedül az alán-oszét azonosítással lehet alátámasztani. Igen ám, de a világtörténelem során kevés elmélet bizonyult annyira súlytalanának, mint éppen az alán-oszét nyelvi kontinuitás tana ... egyes-egyedül a Közép-Kaukázus lakosságának oroszok általi – erőteljesen egybemosó – *jaszi* megjelölésére alapozva, meg sem vizsgálva a térség valódi néprajzi viszonyait! Már csupán az előző bekezdésből is kiderül: csupán annyiban lehetünk bizonyosak, hogy az oszétóság alapelemét képező *iron* nép – sok más néppel együtt – valamikor valóban az alán birodalom keretébe tartozott.

A Kaukázus vidékét egy kissé erősebb dioptriájú szemüvegen át szemlélve azonban az is azonnal világossá válik, hogy a fent említett *jász* nevezetből legkevésbé éppen az alán-oszét kontinuitásra lehet következtetni. Az alánok és jászok nevét tudniillik a karacsajok és balkarok sokkalta inkább megörökölték, mint az oszétok. Az előbbieket sajátmagukat nevezik alánoknak (a megreleket pedig *szván* nevű szomszédaik hívják így), ami az oszétokról egyáltalán nem mondható el (akik magukat jobbára még ma is *iron* néven nevezik)! Sőt – kapaszkodjunk meg – maguk az oszétok a *jász* névvel sem önmagukat, hanem bizony a balkarokat illetik! ([25], 75. old. ill. [11], 110. old.) Ha már a balkaroknál tartunk: **az oszétok által** *jásznak* nevezett balkarok neve sem teljesen véletlenül hasonlít a *bolgár*ra, hiszen a X. században a volgai **bolgárok** között is voltak *jászok* {[54], 105. old.}. (A *bolgár-balkar* azonosítás azért nem ennyire egyszerű kérdés; lásd később is.) A XIII. században lejegyzett Ghazi-Baradj Tárihi szerint pedig: „*az ászok, kik Szamarban ász-bulgár név alatt is éltek...*” {[4], 1.fej.} Legfőbb ideje hát az „alánok, azaz oszétok” cégjelű, kizárólag modernkori üres spekulációkon alapuló hamis kép-

zettől megtisztítani gondolkodásunkat.

Egyébként akárhogy is (ha már nem akarunk annyi mindent figyelembe venni): **a „jász” név legalább annyira** fémjelzi a **kipcsaki nyelvű** balkarokat, **mint** az egykori pilisi Jászfalu **iron nyelvű** lakóit! Ha úgy tesszik, semmivel nincs több okunk iráni nyelvet fűzni a „jász” nevezetehhez, mint kipcsaki törököt. (Szerintünk mindkettő nagy melléfogás.)

Figyelemreméltó, hogy az alán-oszét azonosítás dilemmái minden, a Kaukázusból nyugatra áramló információn átsütnek, még az Akadémia által vezérelteken is. A Révai Nagylexikon például egyidejűleg állítja az oszétokat az „ősindogermánok” utolsó tiszta tinktúrájának és „keveréknép”-nek. (Márpedig népkeveredés esetén soha nem triviális, hogy végül is melyik népkomponens nyelve lesz az asszimiláló. Elég nagyfokú arcátlanság tehát minden további információ hiányában egy ilyen népet „kikiáltani” egy kihalt nyelvcsalád ősmintájának.) A Pallas Nagylexikon szerint ugyanakkor: „*Nyelvök, mely nyilván hosszas bolyongásaik közben szomszédjaikról ragadt rájuk, a pehlevi ... és örmény nyelvekkel áll benső rokonságban, de annyi szójárásra oszlik, ahány törzsre szakadnak maguk az O(szétok)*”. Szóval ezt a nyelvet állítja nagyhírű Akadémiánk az őszindogermán nyelv legtisztábban fennmaradt formájának!

Tóth János és Tóth Marianna [34] maguk is azt írják az oszét nép kialakulásáról, miszerint az alánok egyes csoportjai „*Dél-Oszétia területére menekültek s ott magukba olvasztották az ott talált őslakosságot*”. Tehát az oszétok már az hivatásos történészek szerint sem kizárólag alán eredetűek! Sőt alán etnikum e közlés szerint **csak** a mongol invázió idején telepedett meg Dél-Oszétia **nem alán** őslakossága között! Vajon miféle keveréknyelv alakulhatott ki e szimbiózisból, ha a X. századi Bīrūnī [1], [63] szerint az alánok nyelve már maga is és már az „*ősidőkben*” is keveréknyelv volt? És ez a többszörösen kevert nyelv ugyan miféle információt hordozhat azon jászok **eredeti** nyelvérről, akiknek semmi, de semmi közük az ironok őseihez? (Még azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az Oszétiában ma beszélt nyelv **neve sem** „oszét” vagy „jász”, hanem mind e mai napig ugyanaz az *iron*, amely már az alán hatás előtt is volt! Sőt azt sem, hogy az alán-iron szimbiózisban nem a magashegyvidéki ironok, hanem a sztyeppe alánok kényszerültek életmódváltásra, midőn a Kaukázus legmagasabb bércei közé ékelődtek; s ez is feltétlenül az iron nyelv dominanciájának kedvezett az alánnal szemben. Az alán menekültek egy – bár primitív, de működő – hegyvidéki társadalomba csöppentek, ahol a saját, hosszú nemzedékek által kialakított sztyeppe életmódjuknak túl sok hasznát nem vették.) De mindezen túl is: még az Oszétia területén

ma élő nyelvek közül sem kizárólagosan az oszét nyelv az, amely az alán nyelv temérdek elemét megőrizte, hanem a – maguk által alánnak és az oszétok által jásznak nevezett – balkarok és karacsajok nyelve is, amelynek egyes szavai még sok meglepetést tartogatnak a magyar nyelv eredetét kutató szakemberek számára.

A XIV. századig egymással párhuzamosan folyamatosan létezett külön Alánia (az arab forrásokban *Al-lān*) és külön az ironok országa (az arab forrásokban *Iram*), s bár ez utóbbi ritkán jelenthetett önálló királyságot, mégis a szomszédaitól határozottan megkülönböztetett népképletként szerepel a forrásokban. Márpedig a pápai bullák a XIV. század folyamán végig emlegetik Alániát [5], pedig ezidőtájt már Oszétia is létezett (hiszen az alán töredékek ironok közé költözése ekkorra már befejeződött). XXII. János pápa 1329-ben keltezett bullája egymás mellett említi az **alánokat**, malkaitákat és a Kumententi Gyeretyán-féle magyarokat (tehát ezek az alánok a Terek partjára és semmiképpen Oszétia vidékére lokalizálhatók) [5]. A bulla szövege szerint ezeket istentelen és pogány népek veszik körül, márpedig az oszétok teljes területe már ezidőtájt is a keresztyén Grúz Királyság legközepén feküdt. Alánia és Ironföld (a mai Oszétia) tehát már csak emiatt is egyértelműen két különböző képlet még a XIV. században is.

A későbbi oszétok fő alapelemét képező ironokat Maszúdi és Al-Bakrī a X. században az alánoknak csak a második (!) szomszédjaként, Transzkaukáziában említik *Iram* néven, ezzel együtt Maszúdi arról is beszámol, hogy az alánokat egy erőd választja el a Kaukázustól ([27], 179., 181. és 239. old.). Tehát ezek szerint is Alánia és az ironok két teljesen világosan szétválasztható képlet. Még akkor is, ha a mongol invázió után lesz egy alán töredék, aki az ironok területére behatolva megszervezi őket, s a távolabb lakó oroszok ezt a népet – a Közép-Kaukázus etnikai viszonyait birodalmi nagyvonalúsággal egybemosva – majd a jász uralkodóosztályukkal fémjelzik. (Mert a közelebb lakó népek pontosan tudják, hogy az oszétok nem jászok — sőt hogy ha valakiket Oszétia térségében egyáltalán jászoknak nevezhetünk, akkor azok a balkarok, nem pedig az oszétok!)

Az ironok az *oszét* névben persze szintén megörökölték a jászok nevét (mint a XIV. századi oláhok az *Ungro-Vlachia* névben a magyarokét), nyelvük azonban – igaz, erős alán beütéssel gazdagodva – alapvetően az eredeti maradt, s azt mind e mai napig *ironnak* is nevezik! Pontosán úgy, ahogyan már az alánok ideje előtt is. Ez azért is fontos információ, mert ha valakiknek, akkor az alánoknak aztán tényleg volt a kora ókorig visszamenő hagyományuk és népi öntudatuk! Ha az Oszétiában kialakult kevert népkép-

let esetében végül is az alán vezetőréteg nyelve asszimilálta volna az ironokét, akkor annak a nyelvnek a neve a mai napig *alán* vagy *jász nyelv* volna. De nem: Oszétia nyelvének neve *iron*! Egyértelműen az iron nyelv asszimilálta a jászt, amelyből szavakat vett át ugyan, de szerkezetében – és még nevében is – ugyanaz a nyelv maradt, amelynek **eredetében soha semmi köze nem volt az alánokhoz!** Tehát maga az *oszét* név önmagában még oly mértékű alán hatás feltételezésére sem jogosít fel minket, mint a totálisan szláv Bulgáriában eredeti bolgár hatására (ahol legalább a nyelv *neve* bolgár; persze valójában a régi bolgár nyelv mégis tökéletesebben asszimilálódott a szlávban, mint az alán-magyar az ironban). Arról nem is szólva, hogy maga az alán-tudat Oszétia szinte minden szomszédja esetében szemlátomást nagyobbak mondható, mint éppen Oszétia esetében! Miközben az oszétok magukat és nyelvüket *ironnak* nevezik, addig a karacsajok és balkarok önmagukat hívják *alánoknak*, a me(n)greleket a szvánok nevezik *alánoknak*, a *jász* névvel pedig éppenséggel maguk az oszétok illetnek **egy másik népet**, a balkarokat.

Ha pedig mindez így van, akkor – legalábbis egyelőre – senki sem veheti a jogot, hogy az oszétok nyelvéből bármilyen pozitív következtetést is levonjon az alánok nyelvére vonatkozólag. De ugyanígy – legalábbis egyelőre – senki nem is zárhatja ki, hogy az alánok egykori nyelve esetleg éppen a magyarnak volt édestestvére. (Ez a lehetőség a következő szakaszok fényében igencsak magas valószínűségi fokot nyer.) És ekkor az is könnyen elképzelhető, hogy az oszétok nyelvük magyaros elemeit nem is a magyaroktól, hanem *a magyar nyelvű* alánoktól örökölték. (Tehát ha úgy tetszik: az ominózus oszét-magyar szóegyezések oka valóban az alán hatás; csak hogy nem oszét nyelvű alánok hatása a magyarra, hanem magyar nyelvű alánok hatása az ironra!) Különösen, ha magyaros szavak nemcsak náluk, hanem az ugyanezen térségben élő kabardok [58], karacsajok és balkarok [16] nyelvében is erőteljesen kimutathatóak! Pláne, ha a karacsajok és balkarok aztán **valóban** alánoknak hívják magukat, sőt a balkarokat **maguk az oszétok** nevezik jászoknak! (Akik mára kipszaki típusú nyelvre váltottak, de sommás *eredendően törökké* nyilvánításuk kérdésének sokkalta árnyaltabb megközelítésére intenek olyan tömegesen előforduló magyar szóegyezések {*szív, izzik, fúró, kengyel, eszik, hal*} [16], amelyek **egyéb török** nyelvekből hiányoznak — éppen úgy, mint sok oszét-magyar egyezés **más iráni** nyelvekben nincs meg.) De egyelőre legyen elég csupán annyi, hogy az oszétok nyelve semmilyen bizonyító erővel nem bír az alánok egykori nyelvére vonatkozólag, éppúgy nem, mint a bolgár nevet megörökölt szlávok nyelve az eredeti bolgár nyelvre vonatkozólag. Vagy

ha úgy tetszik, mint a Pilisből származó *iron nyelvű* szójegyzék az alföldi Jászság nyelvére vonatkozólag — amit már ettől függetlenül is láttunk.

De figyeljünk oda a konkrét oszét-magyar egyezésekre is, már csak a tudás kedvéért is, de azért is, mert ezek is a fentieket támasztják alá. Több, mint érdekes, hogy az ural-altáji magyar és iráni oszét nyelvben nagyszámú olyan szóegyezés van, amelyeknek megfelelőit más nyelvekben nem ismerünk: *híd-chēd*, *kert-kārt*, *vért-wart*, *kard-kard*, *ezüst-ävzīst*, *üsző-wāss*, *gazdag-qāzdyg*, *méreg-marg*, *üveg-avgä*, *részeg-rasyg*, *keszeg-käsag*, *szakadék-sak'adax*, *tölgy-tüldz*, *nemez-nymād*, *üstök-stug*, *seb-chāf*, *idegen-āttagon*, *verem-wārm*, *búz (būdös)-būd* (ide tartozik még a *sajt-čighd* megfelelés is, amelynek azonban a csuvasban is létezik megfelelője). Ezek többnyire nem alapszavak, hanem egy viszonylag fejlett kultúra fogalmai; a kérdés csupán az, hogy vajon egy „iron jellegű” alán nyelv adta-e át őket a magyarnak, vagy egy „magyaros” alán nyelv az ironnak. A szóegyezések egy részénél már elsőre is világos, hogy azok eredendően a magyar nyelvből magyarázhatók (pl. *kert*←*kerīt*, *részeg*←*révül*, *méreg*←*mér*, *gazdag*←*gazda* {nem pedig *heca*!} *szakadék*←*szakad*), tehát a kölcsönzés iron→magyar iránya még csak fel sem merülhet (és e szavakat hiába keressük más iráni nyelvekben a Kaukázuson kívül). (Érdeemes odafigyelni, hogy az oszét *kert* szó – amit a laikus fül könnyen köthet a germán *garten*hoz – magyar *kerīt* igéből való magyarázatot erőteljesen valószínűsíti az a tény, hogy a *kert* az oszétban elsődlegesen „kerített hely”-et, „udvar”-t jelent, a szintén kaukázusi csecsenben pedig egyenesen „kerítés”-t!) De kissé tüzetesebb vizsgálat után már például az *ezüst-ävzīst*, *keszeg-käsag* és *üsző-wāss* párhuzamok esetében is a magyar→iron átadást valószínűsíthetjük. E szavaknak ugyanis szintén semmilyen más iráni párhuzamáról nem tudunk – még törökről sem –, seregével vannak ugyanakkor „finnugor” párhuzamok, amelyek ebben az összehasonlításban mégiscsak mindenképpen a magyar→iron kölcsönzést támasztják alá.¹ Az *ezüst* komiul *ezys*, udmurtul *azves*; a *keszeg* manysiul *kāsi*, chantiul *kuse*, míg finnül *keso*. Az

¹A kedves Olvasóban felmerülhet e sorok láttán, hogy miként lehet az, hogy valaki a „finnugor-eredet” ellen érvel, ugyanakkor támaszkodik rá! Ki kívánom emelni, hogy a „finnugor-magyar” nyelvrokonság nyilvánvaló tény, rengeteg szó és nyelvi párhuzam támasztja alá. Távolról sem nyilvánvaló azonban a nyelv közös eredetének lokalizációja. (A történeti adatok fényében pl. sokkal logikusabb a szkíták nyelvének északi irányú expanziójával magyarázni a „finnugor-magyar” nyelvrokonságot, mint a magyar nyelv közvetlen „finnugor” eredetével.) E pillanatban nem közvetlen célunk e kérdést firtatni, az viszont teljesen nyilvánvaló, hogy egy – iráni egyezések híjával levő – magyar-oszét-manyi hármas egyezés olyan közös eredetet valószínűsít, amely a magyarhoz igencsak közel áll. Ehelyütt tényleg nagyon fontos, hogy a nyilvánvalót ne mossuk egybe a nagyon is kétséggel. (K.Z.)

űsző megfelelője pedig a mordvinban *vaza* ill. *vaz*, a lappban *vuöse*, a finnben *vaska*, míg a manysiban *wysygh* (rénborjú). És újra csak hangsúlyozzuk, hogy mindezen szavak megfelelői a Kaukázus nyelveire egyébként erőteljes hatást gyakorló török nyelvekből is hiányoznak, tehát igencsak kényszerítő következtetés, hogy az oszét (iron) nyelv tényleg egy **magyaros** nyelvből vette át légyen mindeme szavakat. Az *asszony* szavunk (*achsin*) is *űrnő*, *uralkodónő* jelentéssel bír az oszétban, ami nem is csoda, ha arra gondolunk, hogy mindezek a szavak az alán *uralkodóréteggel* kerültek az ironok közé. (És mondanunk sem kell, hogy ennek sincs megfelelője más iráni nyelvekben.) Az már csak külön érdekesség, hogy míg a magyarországi ironok XV. századi pilisi szójegyzékében a sajt neve még *buca*, addig a Kaukázusban maradt ironok nyelvében a sajtnak mostanra már a magyar neve vált dominánssá *čighd*, *cyxt* alakokban. A pilisi ironok *buca-heca* nyelvénél tehát még a mai oszét nyelv is „magyarabb”; s e „magyarosodás” minden jel szerint a politikai értelemben vett magyarságtól függetlenül, annak bármely szóbajöhető hatásánál legalábbis részben jóval később ment végbe. (Momentán a X. század után esetleges „bolgár-török” nyelvi hatást se lehet szóba hozni, már ha valaki a *sajt* szó átvételét azzal szeretné magyarázni. Egyébként is teljességgel indokolhatatlan, hogy míg a *keszeg*, *ezüst*, *űsző*, *szakadék*, *részeg* stb. szavakat szükségképpen valljuk egy magyaros nyelvből való átvételnek, addig a *csuvasban* is meglevő *sajtot* töröknek tituláljuk! E szó a valódi török nyelvekből amúgy is hiányzik, s ha már úgyis kétségtelenül létezett magyar→iron átadás, akkor a *sajtot* is leglogikusabb ide sorolnunk. E szó a török nyelvekből nem igazán magyarázható – momentán a *sajt* törökül *peynir* –, a magyarból viszont nagyon is kézenfekően, akár a *sóz* igéből mint „sóval tartósított tejtermék”, akár a *sajtó*, *satu* főneveinkből mint „sajtott tejtermék”.) Ez a politikai értelemben vett magyarságtól független magyar nyelvi hatás legvalószínűbben az alán nyelv magyaros voltaival magyarázható.

Ama tényt, miszerint a XIII-XIV. századi ironokat egy tőlük nyelvben idegen uralkodórétég szervezte meg, azt közvetve a karacsajok és balkarok legendái is alátámasztják. Ezek szerint a balkar, karacsaj és digor vezetőréteg ugyanazon testvérpártól (*Basiat* és *Badinat*) ered. Márpedig ma a balkarok és karacsajok kipcsak nyelvűek, a digorok nyelve viszont az iron nyelv egy dialektusa. Tehát ez az adat is mond magában annyit, hogy e népek közül legalább az egyiknek uralkodó osztálya eredetileg egészen más nyelvű volt, mint a nép maga.

És itt még nem is szoltunk az oszétok nagy nemzeti eposzáról, a *Nart*-ról, amely a Krisztus előtti időktől fogva jegyzi az — **ironok** történetét, és nem

az alánokét! Tehát az oszétok nemzettudata nem az alán, hanem az **iron vonalat követi**, ami még különös hangsúlyt is kap, ha meggondoljuk, hogy az alánok nagymúltú és több kontinensre kiterjedő hagyománnyal rendelkező nép voltak, szemben a hegyek közé zárt ironokkal. Mindezzel szemben az oszétok teljes – nem oszét – szomszédságában eleven alán hagyomány él, ami innen a távoli Kárpát-medencéből nézve is elég éles kontraszt. Ha tehát az alánoknak vannak egyáltalán egyenesági örökösei a Kaukázusban, azok akkor is a magukat alánnak nevező karacsajok és balkarok (esetleg még a tőlük délre élő *megrelek*), és semmi esetre sem az oszétok! Az alán-oszét azonosítás mindezek után most már tényleg nem marad más, mint a XIX. századi indogermanisztika egyik nagy „vívmánya”.

Az ironok és alánok nyelvét *a priori* azonosító hivatalos álláspont egyébként – a fentiekén túl is – eléggé bizarr gyümölcsöket terem. A VIII. század első felében a Donyec vidékén kialakult ún. *szaltovói kultúra* északi felének népességét a hivatalos történettudomány *régészetileg* egyértelműen **alán**nak határozza meg, ugyanezen etnikum *nyelvét* viszont ugyanezen történettudomány – jobb híján – bolgár-„török”-nek minősíti. (Az a feltevés, hogy a bolgár nyelv török lett volna, természetesen ugyanolyan üres és *a priori* hipotézis, mint az alánok iráni volta. A hipotetikus „nyugati török”, „bolgár-török” nyelvnek a magyartól való különböző voltát még soha senkinek nem sikerült kimutatni, még a *csuvas* nevű keveréknyelv bevonásával sem, amelyet helyesebb volna egy erős török és magyar hatás alá került „*déli hegyi mari*”-nak nevezni!) Ezt rendszerint újabb hipotézissel, nyelvcsere feltételezésével intézik el, de úgy, hogy ezt a témát lehetőleg minél rövidebb ideig érintsék. Tudniillik egy évezredes hagyományokat ápoló nép nyelvi tömbje nem fog csak úgy nyelvet cserélni, húsz év (!) alatt [15] meg pláne nem. Egyébként a régészet „alán” megállapításából és a nyelvészet „bolgár” konklúziójából adódó ellentmondás egycsapásra megszűnik, ha a régi kútfőkre is néha oda pillantunk. Ezek tudniillik a bolgárokat és alánokat *édestestvéreknek* vallják (ezzel kapcsolatban lásd a későbbi szakaszokat), tehát az alán és bolgár nyelv eleve testvéryelvek. Azaz a világ legtermészetesebb dolga, hogy akik régészetileg alánok, azok nyelvileg bolgárok Ne feledjük, hogy míg az oszétok a **balkarokat** nevezik *jászoknak* {[25], 75. old.}, addig a X. században a volgai **bolgárok** között is voltak *jászok* {[54], 105. old.}. A Gazi-Baradj Tárihi szerint pedig: „*az ászok, kik Szamarban ász-bulgár név alatt is éltek...*” {[4], 1.fej.}) Értsd: a szaltovói alánok „bolgáros” nyelve nem nyelvcsérével keletkezett, hanem az az alánok eredeti nyelve! Föltehetjük a kérdést: ki követ hamis nyomokat? és ki ragaszkodik görcsösen minden alapot nélkülöző

feltételezésekhez?

De az is jellemző, ahogyan a hivatalos történészek hangyaszorgalommal „gyűjtik” érveiket a jászok iráni eredete mellett. Az alábbi két idézet mindegyikét írója a jászok irániságát igazolandó vetette papírra, s az Olvasó maga is eldöntheti, milyen sikerrel. Az egyikben Váczy Péter írja Ammianus Marcellinusra hivatkozva, hogy „*az alánok magas növésűek és szép alkatúak, hajjuk jobbára szőke — e leírás a mi alánjainkra, a jászokra is jól ráillik*” ([61], 64. old.). A másikban az Oszétiában járt Szilágyi Ferenc jellemzi az ottani lányokat: „*a csodálatosan szép oszét nők a mi jászszági, kunsági lányainkat juttatták eszembe hollóhajukkal, tüzes barna szemükkel*” ([59], 25. old.). Természetesen nem ellentmondást kívánunk keresni ezen idézetek között, hiszen Európa minden vidékén élnek magasak és alacsonyok, szőkék, barnák és feketék, kék, zöld és barna szeműek. Hanem hogy éppen ez az, ami nevetéssé teszi a hivatalos történészek ilyen s ehhez hasonló erőlködését — a történeti, néprajzi és nyelvészeti érveiken túl is.

(Hogy stílszerűen zárjuk ezt a gondolatot: Szilágyi Ferenc *fekete lányokkal* igyekezett a „jász-óoszét” kontinuitás tanát alátámasztani, mi viszont *karacsajokkal* a magunkét.)

0.4. Az Aral-vidéki ős-jászok nyelve

A jászok és alánok (a két nép azonossága nincs kielégítően tisztázva, de mindenképpen egymáshoz nagyon közelálló és kezdetől együttélő népekről van szó) mai ismereteink szerinti legrégebbi hazája a Kr. e. V. század körül valahol az Aral-tótól délre az ún. *Kang'kü* birodalom területén volt. E birodalomban leghosszabb ideig a jászok (a feljegyzésekben *ászi* néven szerepelnek) vitték a vezető szerepet ([34], 164-165. old.). Kr. e. 130 körül a jászok (*asi*), szakaurak (*sakauraka*) és tohárok (*tochar*) déli irányba nyomulva elfoglalják Szogdiát és Baktriát [52]. Ezidőben a jászok fő központi területe a Szir-Darja partvidékén terült el. A jászok társaságában egy Sztrabón által *pasiani* néven említett nép is élt (akikről mindjárt látni fogjuk, hogy a bese nyőkkel azonosak). E népeket majd a *hiung-nuk* szorítják nyugat-délnyugati irányba (lásd még [21]). Ezzel a jászok zöme a Káspi-tó délkeleti partvidékére húzódik Krisztus ideje körül.

A X. századi Bīrūnī perzsa-arab író *Tahdīd nihāyāt al-amākin* című művében pontosan ugyanerről a folyamatról ír. Közlését Zeki Validi Togan tolmácsolásában idézzük:

„(Bīrūnī) *Tahdīd nihāyāt al-amākin* című műve bevezetésében az *alánok*-

ról vagy *āsok*ról elbeszéli, hogy ezek valamikor régen a besenyőkkel együtt az Amu-Darja alsó folyásánál (az Özbojnál) laktak és azután, a folyó megváltozásának következtében a Kazár-tenger partjai mellé vándoroltak. Elmondja, hogy ezen alánok nyelve a chovarezminek és a besenyők török nyelvének keverékéből állt.” ([63], Anhang 28. old. ill. [18], 566. old.).

Ezek a besenyők nyilván azonosak az előbb említett *pasianikkal*. Innen már nem nehéz meghúzni a további vándorlás útvonalát. Mindenesetre szarmatákról, *metanastae iazigok*ról (akik ugyanezen jászokkal és alánokkal azonosak) már a Kr. u. I. század közepén már a Fekete-tenger északi partvidékén van tudomásunk, a korábbi európai Szkítiában. Eszerint az alánoknak valamikor – a Káspi-tavat délről megkerülve – át kellett kelniük a Kaukázuson. Ennek emlékét őrzi az óörmény nevű Darjalán-hágó (Dar i alan = *alán kapu*), más néven Dariel-szoros. Az alánság ezt követő történelmét Atilla korával bezárólag eléggé jól ismerjük (pl. [3]). (Egyes vélemények szerint az alánok a Káspi-tavat északról megkerülve nyomultak Európába. Ezt már az a tény is kétségbe vonja, miszerint egyetlen korabeli térképen sem létezik szárazföldi összeköttetés Európa és az Aral-vidék között a Káspi-tótól északra. Ez arra mutat, hogy a korabeli írók közléseiből eleve nem lehet északi útvonalra következtetni — ami ettől persze még nincs kizárva, de valószínűsítve sincs. A hiung-nuk előli délnyugatra húzódásról szóló információ mindenesetre a dél-káspi útvonalat támasztja alá. Az alánok későbbi Volga-menti megtelepedése egyébként is egy későbbi keleti irányú elmozdulás eredménye: az I-II. századi pontusi lakhelyről vándoroltak a Volga-vidékre a II. századi gót támadás elől.)

A Kang’kü birodalom területén egykor élt jászok, alánok nyelvéről Bīrūnī konkrét tudósítást is közöl. Elmondja, hogy „ezen alánok nyelve a chovarezminek és a besenyők török nyelvének keverékéből állt.” ([63], Anhang 28. old. ill. [18], 566. old.)

Az antik korban a mondott vidéken nem laktak török népek (ezzel kapcsolatosan lásd a következő szakaszt is), ezért a besenyő nyelv „török” jelzője csak a szkítákra alkalmazott klasszikus perzsa terminust jelentheti, semmi esetre sem vonatkozhat valódi török nyelvre. A közlés szerint az alánok nyelve felerészben „török”, jóllehet tudjuk, hogy a jelentős alán beütést hordozó oszét nyelven semmilyen nagyobb mérvű „igazi” török hatás nem mutatható ki, tehát megint csak arról lehet szó, hogy e „török” jelző pusztán egy az alánhoz közeli dialektusra utal. Azaz altáji nyelvről megint csak szó sem lehet. Igen ám, de ahol egy **perzsa** író „török” nyelvet emleget, ott aztán iráni nyelvről lehet a legkevésbé beszélni ... (Amúgy is igencsak furcsán hatna,

ha most valaki iráni nyelvű besenyőket kezdene emlegetni!)

Eszerint az alán nyelv a dialektusaival (jelesül a besenyővel) együtt nem lehetett sem török, sem iráni. Arról nem is szólva, hogy a másik nyelvösszetevő, a horezmi nyelv éppen a X. századi arab írók szerint „különálló” és „érthetetlen”, ami félelmetesen hasonlít az ugyanezen írók által a kazár nyelvről mondottakra (*inǧilāq*), akik emellett még arról is beszámolnak, hogy a kazár nyelv: „*se nem török, se nem perzsa*”. ([27]; 44., 133., 29., 77. és 255. old.)

Mindez együttesen arra mutat, hogy mind az alánok, mind a besenyők nyelve valamely szkíta dialektus volt, azaz egymástól sem igen különböztek. Bīrūnī közlése tehát kizárólag úgy érthető, hogy az alán nyelv nem volt más, mint a besenyő nyelv egy dialektusa. Persze újra hangsúlyoznunk kell, hogy ez a közlés a besenyőket egyértelműen a Sztrabón-féle *pasianikkal* azonosítja (az alánokkal együtt az „*ősidőkben*” az Amu-Darja és a Káspi-tó partvidékén laktak), tehát a besenyők sem lehetnek altáji nyelvűek, még a „török” jelzővel együtt sem (amely a korabeli perzsa terminológiában sokkal inkább jelentett fehér hunt, mint valódi altáji törököt; lásd Chosroes Anosirván feljegyzéseit [19]).

De még mindezekről függetlenül sem állhat fönn olyan verzió, amelyben a besenyők török, a jász-alánok pedig iráni nyelvűek lettek volna. Tudniillik Bīrūnī egyértelműen azt mondja, hogy a jászok nyelvének alapvető összetevője a besenyő nyelv. Márpedig életképes keveréknyelv csak **eleve rokon nyelvű** népek között alakulhat ki; olyan távoli nyelvek között, mint egy **iráni** és egy **altáji**, sohasem. Ilyenre a történelemben egészen egyszerűen nincs példa. Nyelvcserére vagy nyelvi asszimilációra rengeteg példa van, de távoli nyelvek stabil keveredésére egyetlenegy sincs! (Hogy stilszerűek legyünk: a jász nyelv soha nem volt *jassznyelv*.) Még olyan közeli nyelvek esetében sem, mint az angol és a francia. Az angol nyelv tudniillik azért jó példa, mert tényleg rendelkezik mind germán, mind latin réteggel, de – azon túlmenően, hogy ezek valóban közeli nyelvcsaládok, nem úgy, mint az iráni és az „ural-altáji” – e két réteg élesen elkülönül egymástól, úgyannyira, hogy azt minden laikus is azonnal felismeri! De még ez is pusztán a szókincsre vonatkozik; mert az angol nyelv grammatikája **egyértelműen** germán; tehát még ilyen nagymérvű kettős hatás esetén sem alakulhat ki kevert nyelvtan! Míg a nyelv germán része önmagában önálló eleven egész, addig a francia szavak csak „betokozódva” vannak jelen az angolszász nyelvben, jöllehet az angol nyelv modern szókészlete szemszögéből már-már a franciához áll közelebb. A francia szókincs hiába bírt horribilis mennyiséggel, mégsem volt

képes megemészteni az angol nyelvten germán jellegét. Legfeljebb úgy lett volna képes, ha a francia nyelv – mintegy egészben lenyelve – asszimilálta volna az angolt. Tehát még a germán és latin nyelvek között sem képzelhető el valamely „aggregált” keveredés, csupán tökéletesebb vagy tökéletlenebb asszimiláció. De a kettő közül föltétlenül az egyik asszimilál, míg a másik asszimilálódik.

Ugyanez az említett latin-germán nyelvi kölcsönhatás figyelhető meg az egykori Frank Birodalom területén. Ez közismerten magába foglalta mind a későbbi Franciaország, mind a későbbi Németország területét. Mindkét területen – legalábbis a területek zömén – ugyanaz történt: germán nyelvű hódítók telepedtek rá latin nyelvű őslakosokra [természetesen *latin* alatt itt már inkább értünk nyelvcsaládot, mintsem a klasszikus latin nyelvet]. Franciaországban mégis a latin nyelv asszimilált, Németországban viszont a germán. És a Frank Birodalom többi utódnemzete is vagy határozottan latin, vagy határozottan germán nyelvű. Sőt – mint Svájc és Belgium esetében – akár ugyanazon a területen is élhet egymásba ékelődve mind latin, mind germán nyelvű utódnép, és még újabb ezer év elmúltával sincs semmi nyoma bármilyen nyelvi kiegyenlítődesre utaló folyamatnak! Ilyen alapszavak, mint *föld, víz, vér, szív, kéz, láb, élet, halál, jó, gonosz, fény, árnyék, alszik, Isten, szeret, szabad* angol, német, francia és latin alakjai (*earth-Erde-terre-terra, water-Wasser-eau-aqua, blood-Blut-sang-sanguis, hearth-Herz-coeur-cor, hand-Hand-main-manus, foot-Fuß-pied-pes, life-Leben-vie-vita, death-Tod-mort-mors, good-gut-bon-bonus, evil-übel-malin-malus, light-Licht-lumière-lumen, shadow-Schatten-ombre-umbra, sleep-schlaf-dormir-dormire, God-Gott-Dieu-Deo, love-liebe-aimer-amare, free-frei-libre-liber*) jól mutatják a germán és latin nyelvek határozott szeparálhatóságát. Pedig ilyen nyelvek – elsősorban Svájc és Belgium területére gondolva – nemcsak hogy másfélezer éve stabilan egymásba ékelődve élnek, hanem voltaképpen **egymásba ékelődve alakultak ki!** Ez a tény talán most már a nyelvkeveredést, nyelvkiegyenlítődeszt notóriusan hirdetőik számára is eléggé csattanós feleletet szolgáltat. Ha ez két közeli nyelvcsalád esetében is így működik, akkor egy ragozó és egy flektáló nyelv stabil keveredése még sokkal inkább abszurdum.

Bīrūnī közlése tehát teljesen egyértelműen azzal egyenértékű, hogy **a besenyők, alánok és chovarezmiek nyelve grammatikailag eleve egymáshoz közel álló nyelv volt**, még ha esetleg rengeteg különböző szavuk volt is. (Tehát e forrás elemzéséből totálisan ugyanaz a következtetés szűrhető le, mint a Kaukázus néprajzi viszonyainak vizsgálatából: az alán nyelv eredendően nem iráni, hanem inkább „ural-altáji” jellegű volt.)

Szumma szummárum: a Turán-vidéki besenyők nyelve se nem török, se nem iráni, és ugyanez áll a velük rokon jászokra-alánokra is. Mindehhez nem érdektelen adat, hogy korábbi Aral-vidéki besenyő-jász együttélése nemcsak Sztrabón és Bīrūnī, hanem Maszūdi X. századi arab író is beszámol ([27], 218. old.), midőn besenyők (*baġanāk*), jászok (*Yaġnī*) és magyarok (*baġġird*) korábbi közös lakhelyéről beszél az Aral-tó mellett, ahonnan *igazi* török népek (oguzok, karlukok, kimakok) űzték el őket a VI. században. Ezzel együtt még azon információhoz is jutunk, hogy az alánok nyelve nemcsak hogy „se nem török, se nem iráni”, hanem még a magyarhoz is igencsak közel áll, hiszen ezek Maszūdi szerint „leszármazásukat egyetlen őstől eredeztetik!” (Ezeket a későbbiekben részletesebben is tárgyaljuk.)

De még mindezen túl is érdekes, hogy Bīrūnī közlése az alánok „besenyő-horezmi” keveréknyelvéről az „*ősidőkben*” éppúgy valamiféle nyelvi átvételre utal, mint Hérodotosz közlése a szarmaták (akik közé az alánok is tartoztak) nyelvéről: „*A szarmaták szkíta nyelvvél élnek, azonban azt a hajdankortól fogva furcsán (soloecismus) ejtik ki, mivel az amazonok nem jól tanulták meg.*” (Historiarum, IV. 117.) Tehát ha úgy tetszik: *Az alánok besenyő nyelvvél élnek, azonban azt a hajdankortól fogva furcsán (soloecismus) ejtik ki.* Bīrūnī tudósítását legalábbis nemigen lehet ettől túlságosan eltérő módon érteni.

(Persze mondhatná valaki, hogy Bīrūnī a saját korának nyelvi viszonyait vetítette vissza a régmúltba. De ez semmi egyebet nem jelentene, hogy a X. századi alánok nyelve a X. századi besenyők nyelvével rokon, ami még sokkal célzottabban igazolja álláspontunkat.)

Ám ne szaporítsuk a szót: a Káspi-Aral vidék ókori szkíta népeinek – köztük a jászoknak-alánoknak – iráni nyelvűsége már első olvasatra is kibékíthetetlen ellentétben áll Bīrūnī közlésével. Egy kontinensnyi területet betöltő, iráni nyelvű néptömeg több ezer éves sztyeppei kultúrával a háta mögött egy úgymond török horda hatására nem fog csak úgy keveréknyelvvé válni, pláne nem a hiung-nuk nyugatra vonulása előtti időben. „Keveréknyelvszerű” hangzása pedig ezen szkíta ősnyelvnek csak olyan értelemben jöhet szóba, hogy a jászok és besenyők nyelve **eleve egymáshoz hasonló** volt. Bīrūnī közlése tehát már első olvasatra is csak akként magyarázható, amint eddigi fejezeteinknek a fentiekől független következtetésében: az Aral-vidéki jászok-alánok nyelve éppúgy nem volt iráni, mint a régi magyarországi jászoké sem. És ugyanezre a következtetésre fogunk jutni – a fentiekől szintén függetlenül – a következő szakaszokban is.

Márpedig egy alán-besenyő nyelvazonosság ismeretében aligha marad olyan nyelvészeti érv, amelyik továbbra is tagadni volna képes az alán-besenyő ő-

nyelv magyarrali rokonságát. És ez lesz az a pillanat, amikor a nyelvészet következtetései tökéletes fedésbe kerülnek az antropológia kutatási eredményeivel. Ha a hivatalos történészek nem folytatnának nevetséges szélmalomharcot a régi kútfők állításai ellen, és a szarmaták esetleges magyarnyelvűségét *a priori* nem zárnák ki, akkor már mindenki előtt régóta nyilvánvaló lehetne az igazság. Például Tóth Tibor antropológus megállapítása sem a levegőben lógna: *”A honfoglaló magyarság csonthagyatéka a szarmata leletek között van, távol a Káma-medence csoportjaitól.”* (Boros-Rapcsányi: Vendégségben őseinknél, Budapest, 1975., 152. old.) Hiszen nem kellene furmányosnál furmányosabb érvekkel „megmagyarázni” a magyar-vogul rokonságot az égbekiáltó embertani különbözőség ellenére; s hasonlóan: nem kellene kézzel-lábbal nyelvi különbözőségek „bizonyítékait” kreálni a szarmaták és honfoglaló magyarok között a nyilvánvaló antropológiai azonosság dacára.

0.5. A ló túlsó oldala: Török nyelvű alánok?

A jász-oszét azonosítás arcpirítóan átlátszó abszurditása egyes kutatókat (mint pl. a tatár Mirfatykh Z. Zakijev [62]) egyenesen arra sarkallt, hogy az alánokat eredendően kipcsaki török nyelvű népként azonosítsák be. E gondolatot támogatni látszottak a bolgárok és alánok közeli relációjára utaló egykori, általunk már említett kútfőadatok [54][4][25], persze csak abban az esetben, ha a bolgárokat is eredendően kipcsaki nyelvűnek feltételezzük. A pántörök ideákat hirdető volgai tatár történésziskola tanításának ez pedig éppen sarokköve. Ez a magyar nyelv pusztá létével is összeegyeztethetetlen tanítás abszurditása az újabb bolgáreredet-kutatások fényében (lásd pl. [10]) mára egyre szélesebb nemzetközi közvélemény előtt is nyilvánvalóvá válik.

Az alánok nem török eredetének természetesen a fentieknél közvetlenebb bizonyítékai is fellelhetők az egykori kortárs forrásokban. Egy orosz krónika szerint például *„1222-ben alánok és kipcsakok együtt szálltak harcba a mongol-tatárok ellen. Látván, hogy ezek együtt legyőzhetetlen sereget alkotnak, a mongolok cselhez folyamodtak. Érezve a veszélyt, Dzsingisz kán hadainak vezére (Szübetej Bahatur) ajándékokat küldött a kipcsakoknak, figyelmeztetvén őket, hogy a mongolok rokonai lévén nem kellene testvéreik ellen szegülniük és az alánokkal szövetezniük, akik teljesen más leszármazási vonalat követnek...”* ([24], 142. old.). Márpedig Szübetej e tekintetben nemigen csaphatta be a kipcsakokat, akik mind a saját, mind a szövetséges alánok nyelvével és eredettudatával többé-kevésbé tisztában voltak, s ezt a tényt Szübetej nyilván maga is tudta. E közlés szerint tehát az alánok távolabb álltak a kipcsa-

októl, mint a mongolok, akik egyébként maguk sem törökök, hanem az „ural-altáji” család egy a törököktől független ágát képezik. Az alánok pedig e tekintetben még távolabb állnak a törököktől.

Mindenesetre a mongoloktól sem vitathatja el senki azt a mindenki másnak magától értetődően tulajdonított józan ítélőképességet, miszerint a távolabbi nyelvrokonait is meg tudják különböztetni azoktól, akiknek nyelve már hallásra is tökéletesen idegen. (Zakijev egyébként itt már erősen csúsztat, mert a szóbanforgó mongol-kipcsak rokonságot szimpla kipcsak-kipcsak relációra degradálja, gondolván a mongol seregben harcoló kipcsakokra. A szöveg egyértelműen „mongolok”-ról szól mint a kipcsakok rokonairól, úgy-hogy nem tudjuk, Zakijev professzor kit néz együgyűbbnek: a XIII. századi mongolokat, vagy inkább az ugyanekkor élt kipcsakokat, netán a XXI. századi olvasót?)

A kipcsak-alán teória híveinek egy másik kedvenc vesszőparipáját éppen a magyarországi *Oszlár* helynevek képezik. Szerintük ez annak bizonyítéka, hogy a magyarországi jászok magukat török többesben (*-lar*, *-ler*) nevezték, azaz maguk is töröknyelvűek lettek volna. E nézet képviselőinek számot kellene adniuk az Árpád-kori Magyarországon élő „esz”, „táz”, „fog” vagy „bog”, „bodog” és „mak” nevű török nyelvű népcsoportokról (az *Oszlár*val párhuzamosan előforduló *Eszlár*, *Tázlár*, *Foglár*, *Boglár*, *Bodoglár*, *Maklár* helynevek vonatkozásában). Németh Gyula említi az Altájban egy *maq* nevű népet, hozzátéve, hogy a szókezdő *m*- nem engedi meg e nép eredendően török voltát ([41], 97. old.). Momentán a magyarországi *Oszlár* helynevek **mind** a Jászságon kívüliek, ami ha utalhatna is „jász”-nak nevezett esetleges török szórványokra, az éppúgy nem ingathatná meg a Jászság mindenkori magyar nyelvű voltának sziklaszilárd tényét, mint ahogyan a szintén „jász”-nak nevezett pilisi iron telep iráni nyelve sem!

A kipcsak-alán verzió híveinek egy további érve a kaukázusi balkarok kipcsaki nyelve. A *balkar-bolgár* névazonosság gondolata párhuzamba állítva a balkarok mai kipcsaki nyelvének és a volgai bolgárok X. század utáni jól dokumentált kipcsaki nyelvének lényegi azonosságával tényleg erősen sugallná, hogy a Közép-Volga vidékére vándorolt bolgárok és az úgymond balkar-bolgárok már az elválás előtt kipcsaki nyelvűek voltak, s ez tényleg erős érv lenne a bolgár nyelv eredendően kipcsaki volta mellett, ha...

... ha 1. nem tudnánk eleve más forrásokból a protobolgár nyelv töröktől idegen voltát [10]; 2. nem létezne a magyar nyelv a maga törökös, ám a köztörökkel mégis összeegyeztethetetlen jellemzőivel; 3. maga a kipcsaki balkar nyelv nem viselne magán erőteljesen árulkodó magyaros nyomokat {pl.

szív, izzik, fúró, kengyel, eszik, hal} [16]. De ha még figyelmesebben vizsgálódunk, akkor az is kiderül, hogy a külföldiek által *balkarnak* mondott nép önelnevezése *malkar*, s e névnek nyilvánvalóan köze van az egész Kabard- és Balkarföldet átszelő *Malka* folyó nevéhez. (A balkarok mitológiájuk szerint egy *Malkar* nevű vadásztól származnak.) Ha viszont már a *Malkánál* tartunk, akkor szinte bizonyos, hogy XXII. János pápa 1329-ben keltezett bullájában szereplő, a Kuma-menti magyarok szomszédságában említett *malkaiták* [5] a mai balkarokkal azonosak! E bulla szerint e *malkaiták*-balkarok a XIV. században még keresztyének, sőt katolikusok voltak; viszont tudjuk, hogy ma mohamedánok. Ez mindenképpen arra mutat, hogy a XIV. század óta erőteljes kulturális-néprajzi változások mehettek végbe a Malka vidékén, tehát Balkarföld mai nyelvi és etnikai viszonyaiból semmiképpen sem szabad leegyszerűsítő következtetéseket levonni az eredeti *malkaita* etnikumra és nyelvre nézve. (A bolgárra meg pláne nem.) Sőt azt is valószínűsíteniünk kell, hogy – ismerve az *m*-es vévváltozat legalább hatszáz éves történelmét, szemben a *b*-betűs változat háromszáz éves orosz forrásaival – a *balkar* népnév kialakulásában a *bolgár* népnévnek legfeljebb másodlagos szerepe lehet; ez utóbbit valahogyan úgy képzelhetjük el, hogy a kaukázusi bolgár maradványok valamikor összeolvadtak a *malkaitákkal*. De hangsúlyoznunk kell, hogy mindez távolról sem utalhat bolgár-balkar kontinuitásra, pláne nyelvi kontinuitásra az egykori bolgárok és mai balkarok-malkarok között. (Ne feledjük: jelen helyen mi csupán *cáfolunk*, nem pedig *bizonyítunk*. Hozzanak csak az alán-kipcsak teória képviselői erősebb érveket, ha tudnak; viszont az eddigiek fényében nemigen kell tartanunk a jövőben ilyenektől.)

Lehetséges persze, sőt egyenesen valószínű, hogy a *balkar* népnév *b*-betűs alakjának kialakulásában *közvetve* szerepük van a IX. században még fennállott örményországi *Balk* illetve *Bul̄har* tartományneveknek is (K^całankatvac^ci Mózes X. századi örmény író a 825-ös évnél arról számol be, hogy Örményországban az arabok elpusztították a *Balk* nevű tartományt, 833-nál ugyanezen esemény kapcsán már Örményország *Bul̄har* nevű régiójáról beszél [39]). Ám ez semmiképpen nem változtat azon, hogy a *balkar* név elsődlegesen a *Malka*, *Malkar* nevekből származik, s e népnévre a bolgárookra utaló *Balk* és *Bul̄har* neveknek – mint a később nyelvi dominanciára jutó török csoportok számára ismerősebb, otthonosabb neveknek – legfeljebb *ráhatás* szerepük lehet, mint valamely „össznépi tudálékosság” nyomán történő névmódosulás. (Momentán maga az *u* hangú *bulgár* népnévalak is valószínűsíthetően török behatás eredménye, a „keverni” jelentésű *bulga-* ige interferenciájára. {Ma az elszlávosodott bolgárok *bblgar*, a magyarok *bolgár*, az eltatárosodott

kazányi bolgárok pedig „*bölgar*” alakot használnak – s ezzel lényegében az összes bolgár-hagyománnyal rendelkező népet felsoroltuk –, ami azért utal rá, hogy itt nem igazán török szóval van dolgunk. Hogy stílszerűek legyünk: még gondolatnak is vulgáris, hogy török szó lenne a *bulgár* is.} Úgy tűnik, hogy a „kontár” nyelvészkedés nem egy modernkori úri passzió; a naiv etimologizálás ösztöne sokkal mélyebben be van ágyazódva az egyes nyelvi csoportok lelki karakterébe, mint amit holmi modernkori nacionalizmussal meg lehetne magyarázni. Következtetéseink során ezt sosem szabad a számításból kihagyni. De a *malkar* $\xrightarrow{\text{bolgár}}$ *balkar* „átetimologizálás” amúgy sem volna a történelemben egyedülálló. Például a *baskír* népnév eredetije a *magyar* népnévvel volt ekvivalens {a X. századi arab forrásokban párhuzamosan szerepel *mağğar* és *bağğird*}; ez a később Baskíria vidékére települt kipcsakok számára érthetetlen név *baskortra* módosult, amelyet már „törökül is lehet érteni”: *başqurt*=*vezérfarkas*. Persze mondanunk sem kell, hogy az eredeti *magyar-bağğird* névnek nincs köze semmilyen vezérfarkashoz, törökül meg pláne nincs. (Momentán „*bağğird*” legalább annyira lehetne magyarul „pacsirta”, mint törökül „vezérfarkas”!) Tehát itt is tipikus „áthallásos”, „belehallásos” etimologizálásról lehet szó, amit az előző mintájára *bağğird* $\xrightarrow{\text{başqurt}}$ *baskort* módon jelölhetünk. Hasonló „belehallásos” átnevezés a *Szatmár* \rightarrow *Satu Mare* váltás, persze *Szatmár* [*Zothmar*] soha nem jelentett „Nagyfalut”, mint ahogy a székelyföldi, szintén *Satu Mare* névre átnevezett *Máréfalva* neve sem. S ugyanilyen „találó” népi etimologizálás az ütés nyomán kivörösödő, korábban szintén találóan *monoklinak* – fél szemre való szemüveg – nevezett szemkörnyék *nyomoklinak* való áthallása, hiszen valóban „jól odanyomtak a szeme alá”! De ilyen a tényleg a törökből átvett *kárókatona* [*qara qatna* „fekete madár”] is. A sort természetesen még lehetne folytatni.) Szumma szummárum: a *balkar* név eredetije közvetlenül nem származtatható a *bolgárból*. Egyébként a *Malka* folyó vidéke és az egykori *Bulhar* tartomány a Kaukázus különböző oldalain fekszenek.

De ha valaki a fenti adatokkal **együtt is** oguz vagy kipcsaki ősnyelvű alánokról akarna beszélni, akkor a látottak tükrében ez csakis úgy lehetne tartható, ha feltételeznénk, hogy a legkorábbi időtől kezdve a szkíta-szarmata kultúrkörnek a kipcsak és/vagy oguz lett volna a fő nyelvtípusa. Igen ám, de ez azt is jelentené, hogy legalább a Kr.e. V. századtól a Kr.u. VII. századig **folymatos hullámban** homogén oguz-kipcsak népesség áramolt a Kárpát-medencébe; oguz illetve kipcsak nyelvűek lettek volna mind a betelepülő szkíták, mind a szarmaták, Atilla népe, a koraavarok, a későavarok,

a bolgárok, kálizok, kutrigurok, utigurok és onogurok, de a kazárok is, tehát – Bíborbanszületett Konstantinosz tudósítását ([38], 39. fej.) is számításba véve – a magyarok is a kazárok „kipcsak” nyelvének aktív ismeretében robbantak volna bele ebbe az évezredek homogén oguz-kipcsak tömbbe. Tehát ez esetben a XI. századra szükségszerűen szintiszta oguz-kipcsak nyelvű Kárpát-medencével kellene számolnunk. **Ehhez képest** a XI. századi Magyarország – Kniezsa István munkássága [29] nyomán közismerten – éppen hogy homogén magyarnyelvű, a szláv nyelvű peremterületeket természetesen leszámítva. Sőt jelentősebb töröknyelvű víz- és területneveket sem találunk Magyarország XI. századi térképén, s e tény bizony tökéletesen kizár egy legalább ezer éven át fennálló oguz-kipcsak őslakosságot. Még a „mindent törökösítő” hivatalos magyar nyelvészek szerint is a magyarországi török hely- és történelmi nevek többsége „bolgáros”. (A Kárpát-medencei török nyelvi nyomokat kutatók kedvenc vesszőparipája a tényleg törökül is magyarázható *Küküllő* folyónév. De nem is igazán kell hangoztatnunk, hogy a *Küküllő* bizony magyarul is érthető; megteszik helyettünk Kányádi Sándor gyönyörű sorai: „*Kékell a Küküllő, Talán a nevét is Kékellő színéről Kapta ez a szép víz.*”)

Arról nem is beszélve, hogy ha a szkíta-szarmata kultúrkörben évezredekben keresztül az oguzo-kipcsak nyelvek lettek volna egyedül dominánsak (Közép-Ázsiában, a dél-káspi Párthus Birodalomban és Kelet-Európában), akkor az úgymond „szintén kipcsaki” bolgárok naptárában (amely Omurtag kán 823-as feliratán szerepel) hogyan lehet mégis az ökör *šegor*, a disznó *dokhs*, a tyúk pedig *tokh*?

Momentán ha a szkíták-szarmaták túlnyomó része valóban köztörök nyelvű lett volna, az olyannyira nagy köztörök nyelvterületet feltételezne Euráziában a kora ókortól kezdve, hogy abszolúte magyarázat nélkül maradna e nyelvterület egymástól távol eső peremvidékein élő mongolok, magyarok és csuvasok – egyikük nyelve sem török valójában, még ha mindegyikük rokon is a török nyelvcsaládhoz – nyelvének egyfajta közös, a török nyelvektől azonban határozottan elütő jellegzetessége. Jelesül ha a török nyelvek családját kiegészítjük a magyarral, a csuvasal és a mongol nyelvekkel, akkor e „kiterjesztett család” nyelveiben tömegével találunk egymásnak megfelelő, kétségkívül közös eredetű szavakat, amelyeknek egy jól meghatározott része az említett nyelveket világosan két csoportra osztja. Az egyik csoportot éppen a török nyelvek alkotják, amelyben a szóbanforgó szavak *-z* illetve *-š* végződésűek; a másik csoportot pedig a magyar, a csuvas és a mongol nyelvek alkotják, ezekben az említett *-z* végződés helyett törvényszerűen *-r* áll, az

-š végződés helyett pedig -l. (Pl. magyar *dél*, mongol *düli*, viszont csagatáj *tüš*; vagy: magyar *ökör*, *öker*, csuvas *vykyr*, mongol *üker*, protobolgár *šegor*, viszont oszmán *öküz*.) Ezek a magyarban, csuvasban és mongolban meglevő közös végzések az „r-es” nyelvek valamely tagjának-családjának valamikori sokkal kiterjedtebb nyelvterületét feltételezik, amely viszont éppenhogy azt nem engedi meg, hogy homogén „z-török” tömb uralja a Kárpátoktól az Altájig terjedő széles területet a Kr.e. V. és a Kr.u. V. század között. Mellesleg szólva: a *gyűrű* szumir alakja – a sok *gur* átírású szó közül az egyik – azt sejteti, hogy a kora ókorban inkább az „r-es” nyelvek domináltak az „ural-altáji” nyelvek között, már ha persze valaki egyáltalán megengedi e nyelvek egykori elő-ázsiai dominanciáját. De hát most éppén erről beszélünk. Ha már feltételezzük e „magyar-török-finnugor-mongol” nyelvi közösség egyes tagjainak kora ókori elő-ázsiai dominanciáját, akkor legjobb okunk van azt feltételezni, hogy e domináns nyelv, vagy legalábbis e nyelvek közül legalább az egyik „r-es” nyelv volt. (Sőt mivel a csontleletek és a fönmaradt szobrok az egykori szarmaták és párthusok túlnyomórészt europid jellegéről vallanak, ezért – minden további konzekvenciától természetesen ódzkodva – legjobb okunk van azt feltételezni, hogy eme „r-es” ősn nyelv közelebb állt a magyarhoz, mint a mongolhoz. De hogy stílszerűen zárjuk ezt a gondolatot: a magyarok, mongolok és csuvasok közül bármelyiktől is eredjenek e szavak, legyenek azok akár magyarbóli *kölcsönök*, mongolbóli *khölösönök* vagy csuvasbóli *kivšenek*, azt mindhárom nyelvi csoport tagjai érteni fogják, a valódi törökök azonban nem; mert náluk a kölcsön *ödünç verme*. De ilyen szavak is, mint *ige*, *tenger*, *harang*, *ölyv*, *ökör*, *üldöz*, határozottan arra mutatnak, hogy a magyar és a mongol nyelvek között annyira ősi és mély szálak futnak, amit semmi esetre sem lehet beilleszteni egy olyan nyelvi modellbe, amelyben már az ókortól kezdve köztörök nyelvek dominálnak az „ural-altáji” nyelvek régiójában.)

Az az elgondolás, miszerint a szkíták, szarmaták és hunok többsége török, sőt oguzo-kipcsak nyelven beszélt volna, kibékíthetetlen ellentétben áll a fehér hunokra vonatkozó egykorú kínai forrásadatok közléseivel is, amelyek szerint *az eftaliták nyelve nem hasonlít sem a türkökéhez, sem a mongolokéhoz* ([26], 392. old.). Márpedig éppén szintén egy kínai forrásban (Song-Yün) szerepel, hogy a perzsákkal szomszédos város lakó és nomadizáló hunok *”a világ négy tájáig, egészen Khotánig a leghatalmasabb és legszamosabb nép”* [22]. Márpedig ez csak az eftalitákra vonatkozhat. Eszerint tehát a szkíták és szarmaták utódnépei között a legszamosabb etnikai csoport nyelve sem türk, sem mongol nem volt.

Végül török nyelvű alánok esetén szintén megmagyarázhatatlan volna az a seregnyi magyar-oszét egyezés, amelyek mind az oszéton kívüli iráni, mind a török nyelvekből hiányzanak (*híd-chéd, kert-kärt, vért-wart, kard-kard, ezüst-ävzist, üsző-wäss, gazdag-qäzdyg, méreg-marg, üveg-avgä, részeg-rasyg, keszeg-käsag, szakadék-sak'adax, sajt-čighd*), ráadásul – mint korábban már láttuk – ezek jó része a ma élő nyelvek közül csak a magyarból magyarázható (legalábbis oszét viszonylatban).

Akármilyen adatot is veszünk hát nagyító alá, mind ugyanazt vallja: a szkítáknak és szarmatáknak legalábbis a többsége soha nem volt oguz-kipszak nyelvű. Aki Eurázsia legősibb lovaskultúráit akarja tanulmányozni, meg kell tanulnia megülni a lovat — nehogy felszállási igyekezetében a ló másik oldalán kössön ki.

0.6. Alánok és hunok I.

A hivatalos történetírás prekonceptiós elvárásai sötét árnyékot vetnek az alánok és ún. európai hunok korai történelme felderítésének lehetőségeire is. Az európai hunok hiung-nu köntösbe öltöztetésének és az alánok iranizálásának igénye eléggé vad következtetésekre készíti a hivatalos történészeket, akik olyannyira elszántan kreálnak a hunoknak és az alánoknak külön őstörténetet, hogy az már csak a szíami ikreket szétválasztó orvosok elszántságához mérhető. Pedig a korabeli kútfők kevés alapot adnak effajta elszántságra. Szász Béla szerint: „*A források és Ammianus elemzése kétségtelenné teszi, hogy a hún és alán népek a Kr. sz. körüli évektől kezdve oly gyakori és szoros érintkezésben álltak, hogy történetük is nehezen választható szét.*” ([57], 98. old.)

Valóban, Ammianus Marcellinus szerint az alánok „*mindenben a hunokhoz hasonlatosak*” [3]. De az sem érdektelen adat, hogy a más írók által *alán kapuknak* nevezett kaukázusi átjárókat Procopios (De Bello Persico L.IV.) *hun kapuknak* nevezi! Ezek fényében Kézai Simon elbeszélése sem tűnik kapásból félresöprenedőnek, amelyben a hunokat és magyarokat lényegében az alánoktól származtatja!

Az alán-hun viszony részletesebb feltárására a *masszagéta* nevezetet hordozó népek vizsgálata által juthatunk. A „*masszagéta*” gyűjtőnév korabeli szövegekbeni jelentésének kibogozása a hun-alán reláció pontosabb meghatározásának kulcsa és sarokköve. Legelőször vizsgáljuk meg a közvetlen *masszagéta-alán* viszonyt.

Mindjárt elsőre szemünkbe tűnik, hogy a Kr. u. I. században élt Plini-

us a kelet-európai alánokat *massagetae halani* néven nevezi ([45], VI. 34.)). Aztán eszünkbe jut, hogy a jászok-alánok őshazája éppen az a Káspi-Aral vidék, ahol már Hérodotosz *masszagétákat* említ, sőt e területen kizárólag *masszagétákat*! Tehát már csak ez alapján is szinte bizonyos, hogy az alánok a *masszagéták* egy ágát alkották, ha éppen nem ők alkották a fő águkat. Pláne, ha más forrásokból tudjuk, hogy Hérodotosz kora és a Kr.u. I. század között a Káspi-Aral vidéki Kang'kü-ben éppen az alánok vitték a vezető szerepet, ugyanakkor Hérodotosztól Ptolemaioszig (Kr.e. V. sz. - Kr.u. II. sz.) minden íronál e térségben a *masszagéták* dominálnak! Egyébként e *masszagéták* testvérnépei a többi környékbéli népnek, amint azt Nagy Sándor közli hadaihoz intézett szózatában: *"Sogdiani, Dahae Sacae, Massagetae sui juris sunt, omnes hi simul si terga nostra viderint sequentur, illi enim eiusdem nationis sunt* (egy nemzethez tartoznak)." (Curtius: *Historianum – Historia Alexandri Magni* L.VI. 3.) Tehát ha az alán-masszagéta azonosság csupán nagyon valószínű, a testvériség akkor is teljesen bizonyos! Azaz az alánok etnikai eredete mindenképpen a Káspi-Aral vidéki *masszagéták* etnikai eredetében lelhető föl. Ha ugyanakkor arra gondolunk, hogy Nagy Sándor idejében (Kr.e. IV. sz.) az Aral-tó vidékén azok az alánok vitték a vezető szerepet, akiket Nagy Sándor név szerint meg sem említ, akkor a fentiektől függetlenül is csak arra gondolhatunk, hogy az alánok a közlésben szereplő *masszagéták* részét alkották, ha nem éppen zömét. Mellesleg Ammianus Marcellinus (XXIII, 5, 16; XXXI, 2, 12) és Dio Cassius (LXIX, 15) direkt módon is megerősítik, hogy az alánok a *masszagéták* leszármazottai!

Az alán-masszagéta viszony megvizsgálása után lássuk most a *masszagéta*-hun relációra vonatkozó forrásokat!

A hunok *masszagéta* voltát nemcsak közvetve, de közvetlenül is számos kútfő vallja. A közvélemény ezek közül leginkább a bizánci közléseket ismeri – legalábbis azok közül néhányat –, s a hivatalos történetírás e tekintetben nem tud egyebet tenni, mint hogy ezeket a kútfőket egy sokévszázados tévedés áldozataivá nyilvánítja. A dolog azonban csak azok számára ilyen egyszerű, akik soha nem képesek a saját szemükkel látni és a saját fülükkel hallani.

Például Procopius VI. századi bizánci író nagy bizonyossággal, természetesen azonosítja a hunokat a régi *masszagétákkal*: „*Μασσαγετας γενοσ ουν νυς Ουννους καλουσιν.*” (De Bello Vandalico) És a bizánci-perzsa háborúval kapcsolatban: „*Massagetae, quos nunc Hunnae apellamus*”; Atilla hunjairól pedig: „*Attilam Massagetarum Scytharumque exercitu armatum adversus Aetium processisse*”.

Bizony, bizony, minél konkrétabb egy közlés, annál magabiztosabb han-

gon, annál inkább szemrándulás nélkül szokás azt „tévedésnek”, „babonának”, „tudatlanságnak” bélyegezni; s e megbélyegzés annál sikeresebb, minél szemtelenebbül művelik. A ma legkompetensebbnek számító történészek például *tényként* állítják be azt, miszerint a bizánci írók pusztá *hiedelemre* alapozták a masszagéta-hun azonosítást. Valójában viszont éppen erről a „*hiedelem*”-ről vallott felfogás maga bizonyul *hiedelemnek*.

Köztudott, hogy Schlözer és követői pusztán egyes szkíta szavak görög torzítással lejegyzett bizonytalan alakjára – és saját még torzabb következtetéseikre – építették az egész indogermán-szkíta teóriát. Ehhez nem kevesebbre volt szükségük, mint hogy az egykori kútfők megbízhatóságát porig rombolják, sőt az antik írókat komplett idiótáknak bélyegezzék: „*die Byzantinischen Ignoranten (!)*” [53] Érdekes módon az ugyanezen írók által lejegyzett szavak alakjával már messze nem voltak ennyire kritikusak; annyira nem, hogy saját elméletük egészét arra alapozzák. Értsd: a modern történészek a sokévszázados görög filozófiai iskolán pallérozódott bizánci írók *elméjét* megbízhatatlanabbnak tartják, mint azon írók *fülét*, akik egy számkra megtanulhatatlan nyelv szavait igyekeztek kétségbeesett erőlködéssel lejegyezni.

Erre azért is fontos egy a jászokkal foglalkozó tanulmány keretében különösen odafigyelnünk, mert amióta a XIX. századi asszirológia semmivé tette a szkíták irániságának Hérodotoszra hivatkozott érveit, azóta a szkíták-szarmaták iráni voltának fikcióját a hivatalos történészek egyes-egyedül az alán-oszét azonosságra alapítva tudják úgy-ahogy – mintegy mesterségesen – életben tartani. Gosztonyi Kálmán így ír: „*Ami a szkíta nyelvből fennmaradt, még a Herodotosz által görögösített színezetben is, szinte mindvégig egy kétségtelen szumér örökség nyomait viseli ... A szumér nyelv pedig ragozó nyelvként ismeretes, míg az iráni nyelvek a hajtogató rendet követik.*” [17] Tehát a szumir nyelv megfejtése óta a Hérodotosz által lejegyzett és a XIX. században sebtiben előkapott szavak (*oiorpata*, *arimaszp* stb.) haszontalanná váltak a szkíták irániságának bizonygatásában. (Mellesleg az *oiorpata* szumir „párja” *uru-bata*, ómagyarul is érthetően „férfi-fegyver”, s Hérodotosz is körülbelül ezt a jelentést adja meg. És ki tudja, hogy az *Árpád* név is tényleg „árpácskát” jelent-e, vagy az *oiorpata* kései ekvivalense?) Ettől kezdve egyes-egyedül a szkíta-szarmata-alán-oszét kontinuitás hangsúlyozása maradt az egyetlen érv az indogermanisták kezében. Ezért annyira fontos nekik, hogy a magyarországi jászok irániságát „igazoló” csúsztatásaik jól kiépített állásait az utolsó tőltényükig védelmezzék. Ez az egyetlen fogódzkodójuk maradt, még ha ez is olyannyira bizonytalan — mint ahogy azt

a korábbi szakaszokban láttuk. Őket még valószínűleg sokáig hidegen fogja hagyni, hogy a szkíta-szarmata-alán etnikai vonal nyelvét nem az – egyedül az indogermanisták által – jászoknak tartott ironok (akár kaukázusiak, akár pilisiek) nyelvéből, hanem sokkal inkább maguk az ironok által jászoknak nevezett **balkarok és karacsajok** – mai, de még inkább a régi – nyelvéből lesz inkább ildomos visszafelé felfejteni. Vagy éppen a kezdettől fogva magyarajkú jászok nyelvéből. (A fenti szakaszból láttuk, hogy nincs igazán okunk a balkarok és karacsajok mai kipcsaki nyelvét e tekintetben alapul venni.)

Egyébként még elképzelni is nehéz, hogy a görögök a hasukra ütve azonosították volna a hunokat a masszagétákkal. Aki ugyanis egy kicsit is ismeri az ókori örmény kútfőket, annak eszébe sem juthat, hogy tagadja a masszagéta-hun kontinuitást. (Az alábbi idézetekkel kapcsolatban lásd [33]-t.) Pharb-i Lázár (V. század) például a fehér hunokat sűrűn felváltva nevezi *chusok*nak és *eftalitáknak*. (Legalább annyira sűrűn, mint Priszkosz rétor Atilla népét *hunnak* ill. *szkítának*.) Stephanus Asolichus szerint viszont: „*A masszagéták pedig, akik Balh-ban laknak, chusok*” (Historia Armeniae). Tehát már csak innen is *eftaliták*=*chusok*=*masszagéták*.

De Faustus Byzantinus (IV. század) még nyíltabban ír: „*A masszagéták királya számos hun hadak vezére.*” ... „*Azon időben a saját vére, Chosroes, Armenia királya ellen bosszút forraló masszagéta király, Sanesan egybegyűjté hunjainak minden hadait*” ... „*A masszagéták királya Sanesan vala az Arszakidák nemzetségéből, mert tudnunk kell, hogy az örmények és masszagéták királyai vérrokonok, és azon egy Arszakida nemzetségből származnak. Gergely tehát a masszagéták királyának, a számos hun had fejedelmének jelenlétében hirdetni kezdé népének Krisztus evangéliumát ... 342-ben Krisztus után.*” (Faustus Byzantinus: Historia Armeniae)

Teljesen világos, hogy azon masszagétáknak nevezett hunok, akiknek az örményekkel *régóta* közös uralkodóháza van – a párthus Arszakida-ház –, a IV. század közepén nem azonosíthatók semmilyen, Kína határvidékéről sebtiben odaszalajtott népcsoporttal. Ezek a hunok *valóban* a régi masszagétákkal azonosak. A IV. század közepe és a forrásokban ettől kezdve jelenlevő *hun* nevezet kontinuitása miatt ugyanakkor ezek kétségtelenül az ún. európai hunokkal is azonosak, akiknek száz évvel később Atilla lesz a királyuk! (A kútfők alapján az európai hunok és alánok legalább Krisztus ideje óta érintkezésben álltak, s erről az örmény szemtanúk is nyilvánvalóan tudtak. Ennek fényében kizárt, hogy Faustus Byzantinus az előbb idézett – és nagyon is beszédes – közlésében más népet nevezett volna hunnak-masszagétának, mint a későbbi Atilla-féle hunokat. De a szövegösszefüggés alapján ugyanúgy

kizárt, hogy ne az Arszaakida-dinasztia uralma alatt régóta álló masszagétákat nevezte volna hunnak.) Továbbá e hunok dinasztiaja a IV. század közepén kétségtelenül a párthus Arszaakida-dinasztia. (Értsd: Atilla is nagy valószínűséggel az Arszaakida-házból származott.)

Ezzel összevág a már más helyen már idézett Bīrūnī egy közlése, aki arról tudósít, hogy az India északi vidékein megmaradt fehér hun dinasztia az ő idejében már hatvan nemzedék óta uralkodott azon a vidéken (ősük *Barhategin*, utóda *Kanik* volt; [57], 472. old.). Tehát mind a fehér, mind az európai hun dinasztia a párthus korba nyúlik vissza, azaz mindkettő szükségszerűen azonos az Arszaakida-dinasztiával, amely uralkodókat adott a fehér hunok mellett az örményeknek, de a masszagétáknak is, mégpedig a fentiek szerint egészen Atilla koráig. (Ezzel tökéletesen egybecseng, hogy a pandzsábi feliraton a fehér hun uralkodó nemzetségeve *Gyula* [*Jaula*], Németh Gyula ugyanakkor [41] bebizonyítva látja, hogy Atilla nemzetségeve *Gyula*! Tehát ez a *Gyula* nemzetség jó eséllyel azonos az Arszaakida-házzal; teljesen hasonlóan, mint ahogyan a *Turul* nemzetség is az Árpád-házzal. Nagyon úgy tűnik hát, hogy a *Jaula*, *Dula*, *Dulo*, *Doulo*, *Gyula* nevek az indiai fehér hunoknál, alánoknál, székelyeknél, bolgároknál, besenyőknél és magyaroknál a párthus uralkodóház emlékét őrzik.) Ammianus Marcellinus viszont az alánok főkirályáról írja, hogy Arszaakida volt [3]. Nem véletlenül írja hát Szász Béla, hogy a hunok és alánok korai története nehezen választható szét ([57], 98. old.). De mi – Szász Béla megállapításán túlmenően – már azt is tudjuk, hogy mind a hunok, mind az alánok már az ógörög írók által is *masszagétáknak* nevezett népek közé tartoztak.

0.7. Alánok és hunok II.

Az Atilla halála után *hunnak* nevezett népek és az alánok viszonyának későbbi szakaszából is tökéletesen ugyanarra következtethetünk, mint a korábbiakból. A VI. században élt Zakariás rétor a 450-491. közötti egyháztörténetet feldolgozó műve (*Historia ecclesiastica* 450-491.) XII. könyvének 7. részében az alánokat a *hunnak* nevezett népek közé tartozónak vallja, s a többi hun néppel együtt a Káspi-kapukon belül említi: „... *Grúzia szintén egy tartomány Arméniában, nyelve a göröghöz hasonló, s van egy keresztyén királya, aki Perzsia királyának alattvalója. Aran szintén egy tartomány Arménia földjén, saját nyelvvél bír, népe hívő és megkeresztelt, egy királya van, aki Perzsia királyának alattvalója. Sziszgan szintén egy tartomány, népe saját nyelvvél bír és hívő, de pogányok is vannak köztük, az Abaszgia*

földjén lakóknak is **saját nyelvük van**. A hunok közé tartoznak s a kapukon belül vannak: *būrgārē*, **külön nyelvvél bíró** pogány és barbár nemzet, több városa van; **allānājē** (ezzel szakítja meg a külön nyelv felemlegetését!), kiknek öt városuk van; a Ddw népéhez tartozók, ezek hegyek között laknak és erődeik vannak; 'WNGR, 'WGR, SBR, BWRGR, KWRTGR, 'BR, KSR, DYRMYSR, SRWRGWR, B'GRSYQ, KWLS, 'BDL, 'FTLYT, ez a tizenhárom sátrak alatt lakó, a jószág, a halak és vadállatok húsából, valamint fegyverekből élő nemzet (ezeknek sics szó külön nyelvről!)." ([28], 89. old.; [7], 251. old.; [8], 137. old.).

Ebben a részben Zakariás rétor arról is beszámol, hogy a szent könyveket lefordították „a húnok nyelvére”.

Lám, Zakariás rétor az alánokat nemcsak hogy a *hun* népek között említi, de nem is szól arról, hogy nekik külön saját nyelvük volna. Ami nem is csoda, hiszen Zakariás rétor a „a húnok nyelve” kifejezést egyesszámban használja. Ráadásul szemlátomást minden olyan nép nyelvét azonnal kiemeli, amelynek tényleg *külön nyelve* van! Sőt egyetlen kivétellel az is fennáll, hogy a felsorolt népek két csoportba oszthatók: az első csoportba tartoznak azok, akiknek külön, saját nyelvük van (s a rétor ezt mindegyiknél külön ki is emeli!); a második csoportban pedig a *hún* népek, akiknél nincs külön nyelv említve, emellett a *húnok nyelve* egyesszámban létezik! (Az egyetlen kivétel egy bolgár csoport, egy másik bolgár képlet viszont a többi *húnokkal* azonos nyelvű.) Az alánok ehhez a csoporthoz tartoznak, tehát ők is „*hún nyelvek*”. (Ne feledjük el, hogy az előző szakaszban azt állapítottuk meg, hogy a jászok-alánok nyelve se a török, se az iráni családba nem tartozott, X. századi arab írók pedig ugyanezt állapítják meg az ugyanezen listán szereplő kazárok (*KSR*) nyelvről!)

A szóbanforgó „*hún*” népek egynyelvűsége a fentiekén kívül a következő aspektusból is tökéletesen nyilvánvaló: mint már említettük, Zakariás rétor ezen népekkel kapcsolatban egyszerűen csak „*húnok nyelvről*” beszél, midőn e tizenhárom népet „*hún*”-nak nevezi. Namost ha netán különböző nyelvűek lettek volna, akkor nem írt volna ilyet, hogy a szent könyveket lefordították „a húnok nyelvére”, hanem természetesen így írt volna: a szent könyveket lefordították „az *onogurok nyelvére*” vagy: „a *kazárok nyelvére*”, „a *szabirok nyelvére*” stb., és a „a húnok nyelve” kifejezést egyáltalán nem használta volna! Pláne, ha más népek esetében akkora nagy figyelmet szentel a saját nyelvnek! (E tudósítás szemlátomást a felsorolt népek nyelvi viszonyaira van kihegyezve.)

Mint ahogy Menander Protector sem *hun tolmácsokat*, hanem *avar tol-*

mácsokat említett volna, midőn így írt: „... amint Baján megérkezett, a lováról leszállván aranyos székére ült ... a **hun tolmácsok** tehát hangosan kijelentették, hogy a fegyverszünet biztosítva van ...” (fragm. 65.) Ezek az írók pontosan tudták, mit írnak, midőn *hun nyelvet*, *hun tolmácsokat* írtak az általuk *hunnak* nevezett népek (avar, szabir, onogur, eftalita stb.) vonatkozásában. De az összes többi kortárs szerző is pontosan tudta, hogy mit ír, midőn *hunnak* nevezte az eftalitákat (Procopios), szabirokat (Procopios, Theophylactos Simocatta és Theophanes), utigurokat és kutrigurokat (Procopios és Menander Protector), avarokat (Menander Protector, Malalas, Ephesos-i János és Theophanes) és onogurokat ill. magyarokat (Bíborban-született Konstantinosz, a nagyszámú latin nyelvű kútfőt nem is említve), tehát éppen a Zakariás rétor által is „hun”-ként aposztrofált népeket. (Arról viszont nem tudunk, hogy a kök-türköket a VI. században egyetlen kortárs is „*hun nép*”-ként aposztrofálta volna! Egészen más kérdés, hogy a későbbi bizánci források a magyarokat összekeverik a VI. századi kök-türkökkel, akikről a VIII-X. századokban már semmilyen értesülésük sincs. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ezek a források nem a magyarokat azonosítják a türkökkel, hanem fordítva: a türköket a magyarokkal. A VIII. századi bizánciaknak a türkökről már csak régi megsárgult papírjaik voltak, a magyarokat viszont szüntelenül szemtől-szemben látták. A bizánci írásokban egyedül a magyarok vonatkozásában létezik „*hunok azaz turkok*” azonosítás; a VI. században ilyesminek természetszerűleg nyoma sincs. Kivéve egyetlen: a Theophylactos Simocatta említette „*a perzsák által turkoknak nevezni szokott hunokat*”, akik szintén egyértelműen nem türkök, hanem fehér hunok. De pont ez a közlés utal egyértelműen arra, hogy a VI. században a bizánciaknál a „*hunok, azaz turkok*” azonosítás nem volt „*szokott*”).

Tehát immáron sokszoros alátámasztást nyert, hogy a szóbanforgó „*húnok nyelve*” közös nyelve volt a Zakariás rétor által említett tizenhárom „*hún nép*”-nek, sőt az is, hogy e „*húnok nyelve*” szinte azonos volt a magyarral. (Legalább mi magyarok ne tápláljunk negatív illúziókat. Zakariás rétor végül is eléggé világosan beszél, midőn e tizenhárom népet „*hún*”-nak, azaz ugyanazon nemzethez tartozónak nevezi, az összes felsorolt „nem hún” nép mindegyikénél ugyanakkor kiemeli a külön nyelv meglétét! Ez pont olyan, mint amikor egy mai tudósító beszámol az arab és a velük szomszédos országokról. Iránról és Törökországról nyilván ki fogja emelni, hogy ezek különnyelvűek, az araboknál pedig természetszerűleg nem ecseteli külön a nyelvi viszonyokat. Diplomáciai okok miatt ugyanakkor mindegyiket külön országnak, külön nemzetnek fogja nevezni, pedig etnikumában és nyelvében

mindegyik lényegében ugyanaz, de a tudósító tisztában van azzal, hogy ezt az olvasók is tudják. Zakariás rétor szövegéből nagyon is érződik, hogy az abban szereplő – külön nyelvüként meg nem jelölt – „*hun nemzetek*” egymáshoz való viszonya is teljesen hasonló.) De akkor se igazán járhatunk túl rossz nyomon, ha azt mondjuk, hogy a Bibliának e „*húnok nyelvére*” történő lefordítása kapcsolatban áll azon 867-ből származó adattal, amelyben Kirill Konstantin bizánci szerzetes (egy Velencében elhangzott beszédében) arról számol be, hogy *sok nép már a saját nyelvén magasztalja az Urat; így az avarok, turkok, kazárok és alánok* (Morva-Pannon legenda, XVI.). Hiszen itt avarokról, magyarokról, kazárokról és alánokról van szó, **csupa olyan népről**, amelyek Zakariás rétor felsorolásában is szerepelnek — mint megtérített hun népek. (A Balkántól a Kaukázus felé menet tényleg pontosan sorban az avarok, magyarok, kazárok és alánok földjén kellett áthaladni 860 körül.) Kirill Konstantin minden bizonnyal ugyanazon „hun nyelvű” bibliafordításról (és többé-kevésbé ugyanazon népek vonatkozásában!) számolt be a IX. században, mint Zakariás rétor a VI. században. S ez még sokkal nyomatékosabban alátámasztja a kazárok, alánok és magyarok rokonyelvű voltát.

Egyébként közvetlenül is nyilvánvaló, hogy a tudósításban szereplő „*hun népeknek*” nem lehet közük az altáji türkökhöz. A közlés az V. századra vonatkozik, de még az írás ideje is 555 körüli („*Iustinus uralkodásának 28. éve*”), amikor a kök-türkök éppen csak elkezdtek az Altájban birodalmat alapítani. A Káspi-kapuk vidékén élő kazárokat, alánokat, ungarokat és abarokat pedig addigra már meg is térítette Quardusat örmény püspök. Zakariás rétor ugyanakkor *abdélok*at és *eftalitá*kat is említ a tizenhárom hun nép között. Tehát ez az egyetlen kútforrás egyszerre hirdeti, hogy ***a kazárok, alánok, szabirok, abarok, ungarok stb. nem törökök, viszont fehér hunok!*** Mindezzel bizony nem a hivatalos verzió cseng egybe, hanem Pharb-i Lázár örmény író tudósítása, amely szerint *Abarország* 450 körül Hyrkánia vidékén volt [32], tehát az avar-zsuan-zsuan azonosítás is eleve fatális tévedés. Procopius ugyanakkor az *eftalitá*kat jelzi Hyrkániában ([46], *De bello Persico* I. 3.). A szintén itt felsorolt *ungarokat* (*unqaluš* néven) viszont a X. századi Al Bakrī arab író eredezteti Khoraszánból — tehát pontosan ugyanonnan ([27], 257-258. old.! Sebeos örmény író (a 660-as években) pedig a kazárokat nevezi *eftalitának* (*tetal*), s e kazárok Mihály szír pátriárka szerint (lásd később) is az *eftalita* birodalom területéről (az Imaeus hegy körüli vidékről) származnak s a Kaukázust déli irányból érik el. Sőt egy egykor Bizáncban élt névtelen kazár zsidónak Khaszdai ibn Sapruthoz írt levele szerint

Kazária neve *Hyrkánia* (*Urqanūs*), ami azonos a Káspi-tó déli partvidékén korábban elterült tartomány nevével [51], s a VI. században ez bizony eflalita terület! A felsorolásban szintén szereplő szabirokról pedig már említettük, hogy Stephanus Byzantinus **már 400 körül is** a Fekete-tenger vidékén jelzi őket (ugyanott, ahol utána még kétszáz évig **folyamatosan** adatolhatók a közvetlenül rájuk vonatkozó forrásadatok), és őket a Hérodotosz említette kaukázusi szaszpeirok utódainak, szkíta fajtájúaknak nevezi:

„Σαπειρες εθνος εν τη μεσογεια τ≈ς Πουτικ≈ς οι νυν δια τοι β λεγολενοι-Σαβειρες.

Βεχειρ, εθνος Σκυδικον, ως Σαπειρ, η μετα τοι σ Σασπειρ.” (De Urbibus, Scyth. 265., [56])

Ezeknek a szabiroknak – kazár rokonaikkal együtt – bizony semmi köziük a kök-türkökhöz, de még azon területhez sem, amelyet majd csak a XIII. században kezdenek *Szibériának* hívni. Ezek a szabirok még 463 körül sem nyargalásznak Nyugat-Szibériában, és semmilyen uráli népcsoportot nem „sodornak magukkal”. És semmilyen, a modern nyelvészek által a múltba álmódott holmi szibériai „onogur-törököket” sem! De ugyanezt más, ettől független forrásokból is tudhatjuk, ugyanis a szabirok közvetlen szomszédai ősidők óta tényleg az onogurok, s ezek Jordanes (531 körül), Agathias (570 körül) és a Ravennai Geográfus (aki 700 körül írt, de adatát a IV. századi Libaniostól vette!) **egybehangzó** tanúsága szerint emberemlékezet óta a Meotisz ill. a Kaukázus vidékén éltek [37], [43], [48]. A szóbanforgó szaszpeirokat pedig Hérodotosz már a Kr. e. VI. században is Transzkaukáziában említi (Historiarum IV. 37.).

A sokszorosán alátámasztott szabir-alán rokonsághoz nem érdektelen további adalék, hogy a kaukázusi karacsajok magukat *alánok*nak, szván nevű szomszédai pedig őket *szabirok*nak nevezik. (A szvánok ugyanakkor a szintén ugyanott élő megreleket hívják *alánok*nak.) *Szabirabad* nevű város ma is Azerbajdzsán területén található, míg *Khazarabad* Iránban, a Káspi-tó déli (!) partján. Irán és Azerbajdzsán határán pedig egy folyó mindmáig a *Bolqarçay* (Bolgár-folyó) nevet viseli. (Északabbra, de még mindig Dagesztánban folyik a *Qusarçay* {Kazár-folyó}.)

A Zakariás rétor közlése mellé felsorakoztatott nagyszámú kútfőadat tehát mind-mind dél-káspi-transzkaukáziai képletekről szól, már a legkorábbi időtől fogva. Mindezt véletlennek nevezni — nagyon szánalmas és átlátszó erőlködés. Momentán Dionysius Periegetes már a II. században is (!) pontosan oda helyezi az *unnoi* (*Ουννοι*) nevű népet (a *caspīi* és *albanī* népektől közvetlenül északra), mint 400 évvel később Zakariás rétor a *hunokat*, tehát

nagyjából Dagesztán vidékére.

A „hunok nyelve” szempontjából még egy – és következtetéseinkkel egybevigó – érdekes adalék, hogy kínai források szerint *az eftaliták nyelve nem hasonlít sem a türkökéhez, sem a mongolokéhoz* ([26], 392. old.). Hiszen ekkor ugyanez vonatkozik az abarokra, szabarokra, onogurokra és kazárookra is; nyelvük *nem hasonlít sem a türkökéhez, sem a mongolokéhoz*. (A később említendő X. századi arab források a kazárok vonatkozásában pontosan ugyanezt állapítják meg.) Hát persze: nyelvük őshazája a dél-káspi régió. Mint ahogy az alánok sem iráni nyelvűek. Eléggé világossá válik hát azon indogermanista igyekezet csődje, amely midőn minden ősi közép-ázsiai nyelvet vagy a „török”, vagy az „iráni” kategóriába igyekszik betuszkolni, néha bizony egymással közeli rokon nyelveket is sikerül egész távoli kategóriába sorolnia. Pedig odafigyelhettek volna Ammianus Marcellinusra, aki szerint az alánok *„mindenben a hunokhoz hasonlatosak”* [3].

Bizony, bizony, lassan minden indogermanista mesterkedés ellenére világossá kezd válni, hogy amint az alánok sem voltak irániak, úgy a kazárok, szabirok, abarok, onogurok sem voltak törökök, hanem ezek mindnyájan közeli rokonok; se nem törökök, se nem irániak: „*εθνος Σκυδικον*”. De a későbbi forrásadatok is – az elhangzottaktól függetlenül – szórul-szóra ugyanezt fogják megerősíteni.

0.8. Úzok és jászok

A X. századtól bizánci forrásokban feltűnik egy titokzatos „*Ουζοι*” nevű nép, amelyet hivatalos történelemtanításunk „*úz*” névvel jelöl, s amelyről **ezen a néven (éles ellentétben a besenyőkkel, kunokkal és jászokkal)** sem néprajzunk, sem levéltári adataink, de még csak krónikáink sem (!) tudnak elszámolni. A hivatalos verzió e népet az Altájból származó töröknyelvű *oguzokkal* azonosítja. De éppen a szóbanforgó bizánci forrásokból nyilvánvaló, hogy ezen „*Ουζοι-úzok*”-nak semmi közük az oguzokhoz.

Bíborbanszületett Konstantinosz császár „A birodalom kormányzása” c. műve 9. fejezetének végén (950 körül) írja, hogy **„az úzok meg tudják támadni a besenyőket.”** Márpedig ha az úzok a X. század legközepeén képesek megtámadni a Don és a Kárpátok között élő besenyőket, akkor velük szomszédosak, tehát ezeknek az úzoknak semmi közük az ezidőtájt az Uráltól keletre élő oguzokhoz, hanem szükségszerűen valamely, Kazáriától nyugatra, de a Kárpátoktól keletre élő népcsoporttal azonosak. Lám, Maszúdi arab író, aki feljegyzéseit pontosan ugyanezen időben írta, éppen Kazária és Nyugat

között összesen négy sztyeppe népről számol be, akik közül az egyik neve történetesen *Y.ğ.nī* vagy *Yağni*. A szóbanforgó közlés az író "Aranymezők és drágakőbányák" c. művének 17. fejezetében a következőképpen szerepel:

„A kazárok s az alánok szomszédságában, köztük s a Nyugat között elterülő vidékeken négy török nemzet él, akik leszármazásukat **egyetlen őstől eredeztetik**. Ezek részben nomádok, részben földművelők; nagy a tekintélyük és bátorságuk; e nemzetek mindegyikének külön királya van. Mindegyikük országának kiterjedése több napi járóföldet tesz ki; egy részüknek az országai a Fekete-tenger mentén terülnek el, támadó hadjárataik egészen Rómáig, sőt a Spanyolországgal szomszédos területekig érnek, diadalmaskodva az ott élő nemzetek fölött. Ezek s a kazárok királya között egyesség van, hasonlóan az alánok fejedelmével. Szállásaik a kazárok vidékeihez csatlakoznak. Közülük az első nemzetség neve **y.ğ.nī** (vagy *yağni* ill. *bağni*). Ezzel egy másik szomszédos, amelyet úgy hívnak: **bağğird** (vagy *bağirt*), ennek közelében más nép lakik, melynek neve **bağanāk** – ez e népek közül a legvitézebb – végül ez utóbbi szomszédságában megint másik nemzet lakik, amelyet úgy neveznek: **nūkarda** (vagy *būkarda*). Királyaik nomádok.” ([27], 182-183. old.)

A X. században – illetve közvetlenül előtte – Kazáriától és Alániától nyugatra az arabok által „török”-nek nevezhető nép gyanánt a magyarokon, besenyőkön, úzokon, későavarokon (onogurokon), kabarokon és bolgárokon kívül semmilyen más nép nem jöhet szóba, tehát a fentiekben Maszúdi által említett népek mindenképpen közöttük vannak. Ezek között a magyarok (*bağğird*) és besenyők (*bağanāk*) teljes bizonyossággal beazonosíthatók. Ám ha ezt az adatot a bizánci közlésekkel is összevetjük, kényszerítő következtetés, hogy a *yağni* nép a bizánciak által *Ουζοι* néven beazonosított képletet takarja (Maszúdi egy más helyen szintén ezt a négy népet említi, de itt a szóbanforgó népnek már egyértelmű névalakja a *Yağni* [27], 218. old.). Ez semmiképpen sem vonatkozhat viszont oguzokra, akik ezidőtájt a Volgától keletre laknak, s Maszúdinál is félreérthetetlenül *Ġuzzīya* néven szerepelnek, nyíltan megkülönböztetve az író által *Yağninak* nevezett néptől! Ugyanakkor régészeti adatok szerint a mondott időben éppen Kazáriától nyugatra virágzott az ún. szaltovó-majekói kultúra, amelynek jelentékeny hányadát éppen jászok adták, tehát lehetetlenség, hogy a kortárs írók éppen őket – mint a térség egyik legfonosabb etnikai csoportját – ne említették volna meg a szomszédos népek között! Tehát igencsak valószínű, hogy ez az *Ουζοι-Yağni* csoport egészen egyszerűen jászokat jelöl, mégpedig a szaltovói alánokat=úzokat=jászokat (s krónikáink is éppen ezért nem tudnak úzokról). S ezesetben a régészet által kimutatott alánok, a bizánci forrásokban szereplő

Oυζοικ és a magyar források *jászai* – akik történelemtanításunkban a semmiből tűnnek elő illetve tűnnek oda el – egymás számára jelentik a szálak elvarrását. Szóval igencsak könnyen előfordulhat, hogy ez a bizonyos „úz” alak szokásos görög torzítás vagy helytelen literálás eredménye, s az *Oυζοι* betűsor egyszerűen „jász” hangértékű, s a Don-Donyec vidéki ún. szaltovói kultúra jászaira vonatkozik, akiket a régészek *alánnak*, a nyelvészek viszont *bolgár*nak szeretnek beazonosítani!

Ha momentán az úzok neve netán *őznek*, *ősnek*, *hősnek* vagy akár *hűsnek* hangzott volna is, a görögök ezt valószínűleg akkor is éppen *Oυζοι* alakban írták volna le, vö. *türk-török-τουρκοι*. (Ugyanez igaz a *ghuz-ghaz* névpárosra, lásd alább!) Ettől függetlenül is igaz, hogy az *úz* alak *jászszá* alakulhatott, ugyanis Knieszsa István két olyan XIII. századi *Uzlár* (*Vzlar*) nevű helyről is beszámol, amely később *Oszlár*ra változott ([29], 439. old.), arról nem is szólva, hogy ezen névnek *Eszlár* alakú párja is van! (Tóth János és Tóth Marianna [34] például az *Aslar* nevet egyértelműen alánnak tartják.) Egyébként föltehetjük a kérdést: ha az *Oυζοι* név nem jászokat jelöl, akkor milyen név alatt szerepelnek a bizánci iratokban a szaltovó-majeckói jászok? (Ehhez nem érdektelen adalék, hogy a Konstantinosz császár művének 38. fejezetében szereplő titokzatos *Atelkuzu* név – amely a Dontól éppen nyugatra esik – legtöbb olvasata mindenképpen ezen *Oυζοι*-úzokra utal, midőn tartalmazza a görögök által használt *Oυζοι* nevüket: *Ατελκ Ουζου*, *Ατελ και Ουζου*, *Ατελουζου* ([38], 172. old.), azaz *Atel és Űz vidéke*! (A név 40. fejezetbeli alakja egyébként kétségtelenné teszi, hogy csak az lehet helyes olvasat, ahol középen szerepel a *και* „és” szó; tehát a populáris *Etelköz* olvasat még csak fel sem merülhet; továbbá ugyanezért a 38. fejezetbeli verziók közül legalábbis az *Ατελκουζου* alak mindenképpen helytelen; azaz csak a fentemlített három verzióra támaszkodhatunk, tehát pontosan azokra, amelyekben beazonosíthatóan szerepel az *Oυζου* név.) Ez a név nyilvánvalóan úzokra vonatkozik; a kazároktól keletre élő oguzokra viszont egészen egyszerűen nem vonatkozhat.) Ez az *Űz* vidéke tehát nem igazán lehet más, mint a szaltovói *jászok* területe. De mindezt a most elhangzottaktól független érvek is alátámasztják.

A hivatalos történetírás szerint a jászok az egykori Káspi-Aral-vidéki Kang’kü birodalom *ászi* (*asi*) nevű őslakosainak leszármazottai ([34], 164. old.), akikről Sztrabón számol be a Kr.e. II. századból. Sztrabón ezen *asikat pasianik* társaságában szerepelteti [52]. Maszúdi ([27], 218. old.) szerint viszont a besenyők testvérnépeikkel együtt valamikor éppen az Aral-tó vidékén laktak, s többek között érdekes módon a *yaġni* nevű testvérnépük társaságá-

ban! Ha ehhez hozzávesszük, hogy a bizánci forrásokban a besenyők szinte mindig a – hivatalosan *úz* néven nevezett – *Ουζοι*kkal viszonyosságban szerepelnek, az már magában fölveti az úz-jász azonosság más érvekből is előtűlő gondolatát. Eszerint mind az úzoknak, mind a jászoknak (akár *yağni*, *asi* vagy *úz* név alatt) őse a Kang'kü vidéki *ászi* nép volna, amely szoros kapcsolatban állt egy régebben *pasianin*ak, későbbben *besenyő*nek nevezett néppel. De szórul-szóra ugyanerről számol be a korábban már idézett Bīrūnī-féle tudósítás ([1], [63]) is, amely szerint a jászok (āsok, alánok) Kang'küben együtt éltek a besenyőkkel. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy Bīrūnī *besenyői* azonosak Sztrabón *pasianijaival*, Sztrabón *asijai* viszont Maszúdi *yağni*jaival azonosak! Mindezek a népek Sztrabón szerint a Kr. e. I. században az Aral-tó vidékéről dél felé húzódtak (az ázsiai hiung-nuk elől), tehát éppen az Amu-Darja alsó folyásvidékére (ahogy Bīrūnī írja), majd a Kaspi-tó mellé. Továbbá ha a besenyők hosszú időn keresztül az *ászok* (ill. *alánok*) társaságában éltek, valamint ha a IX. században a besenyők *úzok* társaságában élnek, akkor aligha lehet kétséges, hogy az *úzok* a szóbanforgó *ászok* leszármazottai, sőt az is szinte bizonyos, hogy ők a mai jászok ősei!

De Maszúdi egy helyen teljes nyíltsággal különbözteti meg a fentiekben említett négy népet (*yağni*, *bağgird*, *bağanāk*, *nūkarda*) az oguzoktól. A *figyelmeztetés és visszapillantás könyve* c. művében (Megemlékezés a rüm királyairól a hidzsrától egészen 345-ig) a következőket írja: „Az ismeretek fajtáinak s az elmúlt idők eseményeinek könyvé'-ben említettük, mi volt az oka annak, hogy a törökök e négy fajtája Keletről elköltözött, miféle háborúk és portyázások voltak közöttük, valamint a Ğuzzūya, a Harluhūya, és a Kīmākūya között a Ğurğān-tó (Aral-tó) mentén.” ([27], 218. old.) A szóbanforgó konfliktus nyilvánvalóan a VI. századi türk-fehéruhun-perzsa háborút jelenti, amelynek során a féhéruhun-utódok kénytelenek feladni ősi hazájukat és nyomukban *igazi* török népek – a történelemben először – Közép-Ázsiába nyomulnak, amelyet azóta is bírnak.

Mindezzel kapcsolatban még két dolgot tartunk fontosnak kiemelni. Először is: Maszúdi nemcsak hogy állítja e négy nép (*yağni*, *bağgird*, *bağanāk*, *nūkarda*) testvér voltát, de történeti adatokat is ismer e népeknek (tehát többek között a magyaroknak, besenyőknek és jászoknak) a IX. századnál *sokkal* korábbi együttéléséről. Ez azt jelenti, hogy Maszúdinak *már csak e közlése alapján sem* kerülhet szóba olyan verzió, amelyben a besenyők a Káspi-Aral vidéknél *keletebből*, a magyarok viszont annál *északabból* származnának.

Másodszer: Maszúdi információja alapján e négy nép korábban valahol másutt lakott **együtt**, mint a IX-X. századokban; s eme lakhelyükről bi-

zonyos **másféle török** népekkel (oguz, karluk és kimak) való háború miatt költöztek el. Mivel ez utóbbiak vitathatatlanul altáji török népek, valamint az Aral-tó vidékétől egészen Közép-Európáig terjedő nagy népmozgást idéztek elő, ezért tényleg csak arról lehet szó, hogy itt az avarok nyugatra vonulását is előidéző **türk-eftalita háborúról** történik említés a VI. század második felében. Az Aral-tó vidéke eredetileg a fehér hun birodalom területe volt, ezt a birodalmat döntötték meg a türkök és a perzsák, később pedig az arabok terjeszkedtek idáig. Oguzok, karlukok és kimakok részvételével vívott, Európára is kiterjedő népmozgást elindító háború a magyar honfoglalás előtt csakis egyetlen volt: a türk-eftalita háború. (Még esetleg a 893-as számánida-karluk konfliktus jöhetett volna szóba, ám ekkor már bizonyítottan sem a magyarok, sem a besenyők nem az Aral-tó vidékén laktak.) A szóbanforgó négy „török” nép tehát a fehér hun birodalom területén élt. (Reméljük, hogy a hivatalos verzió képviselői nem siklottak át azon az adaton, miszerint a **besenyők és testvérnépeik** az Aral-tó partján élethalál-harcot vívtak az **oguzokkal és testvérnépeikkel**, ami elég csattanós felelet a besenyők és úzok oguz eredetét hirdetőknak. Talán mégis jobb lenne Bīrūnīnak hinni, aki a besenyőket az alánok testvérnépeként mutatja be. [63], Anhang 28. old.) S ez esetben e *yağni* nép tényleg nemigen takarhat másokat mint jászokat, s ugyanez az *Oυζοι* kategóriára is vonatkozik.

Mirkhond középkori perzsa történetíró az általa turkoknak vagy keleti hunoknak nevezett népet **négy** főtörzsre szakadottnak állítja lenni, úgymint: először **abarokéra**, kiket Mirkhond *geogin*, a görögök *var*, a kínaiak *geugeni* és *topa* néven ismernek; másodszer **chazarokéra**, kiket az arabok *gozr*, mások *gissr*; harmadszor **úzokéra**, kiket az arabok *ghuz*, a kínaiak *ossi* és **asi**; végre **petsenegekére**, kiket a görögök *pacinaci*, *pacinacitae*, a rómaiak *picenarii*, a kínaiak és a törökök pedig *cangli* néven neveznek ([13], 59. old.). Láthatjuk, hogy ez a közlés **direkt** módon köti össze az *úz* nevet az ominózus *osi* és *asi* nevekkkel, ami újra csak az *úz-jász* azonosságot erősíti meg! (Az már más lapra tartozik, hogy ezek az „északi”, „pontusi” hunoktól különböző **keleti hunok** egyértelműen az eftalitákat, fehér hunokat jelentik, így a közlés eleve nem vonatkozhat igazi altáji törökökre, akik „*fő törzsei*” egyébként azon karlukokból, kimakokból stb. is állnak, akiket Mirkhond e helyen – teljes természetességgel – meg sem említ! A Mirkhond által e helyütt használt *turk* név nem a Theophylactos Simocatta által lépten-nyomon szimplán használt *turk* névvel cseng egybe, hanem a körülményesen írt „*a perzsák által turkoknak nevezni szokott hunok*” nevével (III. könyv, 6.)! {Ez a körülményes fogalmazás **határozottan a türköktől megkülönböztető**

funkciójú!} Mirkhond momentán perzsa volt és írásaiban perzsa hagyományokból táplálkozott. A VI. században élt perzsa uralkodó, I. Chosroes Anosirvan is a turk megjelölést elsődlegesen fehérhun-utódokra használja [19]! Tehát e szóbanforgó úzok e közlésben sem lehetnek azonosak az oguzokkal, éppen úgy nem, mint ahogyan a Maszúdi által *Ġuzzīya*-nak nevezett oguzok is különböznek a *yaġni*-któl, sőt e két nép egymással élethalálharcot vív az Aral-tó vidékén {[27], 218. old.}!) Tehát az úzok mindeme közlések alapján valóban jászok, de Alániától független politikai képletet alkotó jászok. S ez most már „törvényerőre” emeli a korábban már fölvetett gondolatot: az úzok nem mások, mint a szaltovói kultúra alánjai-jászaik.

Egyúttal az is előfordulhat, hogy a magyar krónikák azért nem tudnak a honfoglalás korában *úz* vagy *jász* nevű népről, mert ők éppen a fehér hunok nevét örökölték. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy Kézai Simon a magyarok vándorlásánál a besenyők mellett *fehér* ill. *fekete kunokat* emleget, márpedig a honfoglalás korában és utána is még sokáig a besenyők és úzok mindig egymás szomszédságában fordultak elő, tehát valószínűtlen, hogy Kézai pont őket ne említette volna. Azaz nagyon is valószínű, hogy a régi magyar terminológiában vagy a *fehér*, vagy a *fekete kun* nevezet alatt úzok rejlenek (s a *fehér kun* talán *fehér hun*). Kézainak ugyanakkor a saját korából a kunokkal együtt a jászokat is ismernie kellett, s aligha hihető, hogy az egyik – fehér vagy fekete – fajta kunok nem őket jelentik. Tehát megint csak oda jutottunk, hogy az úzok azonosak a jászokkal. Ezzel egyidejűleg a jászokról közvetlenül is tudjuk, hogy volt rajtuk a *kun* nevezet, sőt az máig is él *jász-kun* alakban.

A *úz-jász* azonosságot más, logikai érvek is alátámasztják. A történetírás szerint a besenyők, úzok és kunok *sorban, közvetlenül egymás után* érkeztek Moldvába és telepedtek meg ott. Ez a vándorlási hullám Magyarországra is áttért, s Magyarországon tudunk is mind besenyő, mind kun letelepedésről, ám úzról nem, jászról viszont igen. Föltehető a kérdés: ha mind besenyők, mind kunok települtek Magyarországra, akkor hova párologtak a közéjük ékelődött úzok? S ezzel egyidejűleg a jászok honnét csöppentek ide? Még azt sem árt megjegyezni, hogy amint a történelemírás a XI. században Kelet-Európában besenyőket, *úzokat*, kunokat mindig együtt emleget, a mai magyar néprajzi terminológiában úgy szerepelnek együtt besenyők, *jászok* és kunok.

Krónikáink is éppen úgy nem tudnak elszámolni az úzokkal, mint a jászok megjelenésével mind Moldvában, mind Magyarországon ([34], 138. és 176. old.). És az is elgondolkasztató, hogy Moldvának egyik, az *úz-besenyő*

szupremácia idejéből való központja máig a *Jászvásár* nevet viseli. Tehát az Árpád-kori adatok is ugyanarra vallanak, mint Mirkhond és Bīrūnī említett közlései. És nem hangsúlyozhatjuk elég sokszor, hogy a régészetileg „alán”-nak minősített szaltovói kultúra népe egyrészt minden bizonnyal a későbbi magyarországi jászság őseivel azonos – ennek területe mintegy félúton fekszik Alánia és Magyarország között –, másrészt ez a terület mindenképpen abba az irányba esik, amerre Bíborbanszületett Konstantinosz *ΑΤΕΛ ΚΑΙ ΟΥΖΟΥ*-t emleget, s ez utóbbi azonos az úzok *ουζοι* nevével. Tehát minden jel arra mutat, hogy a szaltovói jászok azonosak az úzokkal: az *ουζοι* név ezen jászokra, és nem a kelet-káspi oguzokra vonatkozik. S azt sem győzzük elégszer hangsúlyozni: egyes-egyedül csak így érthető, hogy Konstantinosz császár korában – 950 körül – az *ουζοι*-k képesek voltak megtámadni a besenyőket (De administrando imperio, 9. fejj., [38] és [43]). De még mindezek fölött is, ha nem így volna, akkor újra és újra megkérdőjelezhetjük: Konstantinosz császár terminológiájában **ugyan milyen név alatt** szerepelnek a – régészeti leletek alapján jelentős népességgel bíró – szaltovói jászok? És **ugyan milyen népet** takar a Maszúdinál (lásd a következő szakaszt) előforduló, az oguzoktól, de Alániától is határozottan megkülönböztetett, a besenyőknek pedig édes-testvéreként szereplő *yağni* név? (Hogy a Bīrūnīnál előforduló Aral-vidéki *ās*-besenyő együttélésre már ne is kelljen emlékeztetnünk!)

A moldvai besenyő hegemonia XII. századi megszűntével *úzok és kunok* közösen uralják a Kárpátoktól keletre eső területet, mintegy szimbiózisban. Érdekes, hogy a XIII-XV. századokban ugyanilyen szimbiózisban találjuk ugyanitt a *jászokat és kunokat*. (A XVIII. századi Timon Sámuel még mindig „*jászok és kunok*” leszármazottaiként ismeri Moldva magyarajkú lakóit!) Alig hihető, hogy ezek után még lenne érv, amely meg tudná kérdőjelezni az úz-jász kontinuitást. Az *ουζοι*-úzok a bizánci források szerint egykor nem kisebb katonai potenciállal bírtak, mint a besenyők; abszolút indokolhatatlan hát, hogy ne hagyjanak maguk után a besenyőkéhez mérhető súlyú nyomokat. (Márpedig oguzok nem hagytak ilyesmit.) És ugyanúgy indokolhatatlan, hogy holmi Besenyőországon kívüli, úzoktól különböző jászok, akiket csupán a mongol veszedelem üldöz Moldván keresztül Magyarországra, olyan jelentőségű nyomokat hagyjanak Moldvában, mint **amilyeneket jászok valóságosan hagytak** (többek között Moldva egykori fővárosának, Jászvásárnak a nevét).

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy látszólag már a X. századi, de a későbbi történetírók kétségtelenül némileg összekeverik az úzokat-jászokat az oguzokkal. Például Mirkhondnál láttuk, hogy ugyanarra a népre használ-

ja az *osi, asi* megjelölést, amelyre a *ghuzt* is. Maszúdínál is szerepelnek bizonyos IX. századi *guzzok* Kazáriától nyugatra, ezek pedig nyilvánvalóan nem lehetnek *oguzok*. Viszont lehetséges, hogy itt szó sincs ellentmondásról vagy összekeverésről, legfeljebb Mirkhond és a többi késői író vonatkozásában. Ugyanis az arab írott magánhangzók kiejtése távolról sem olyan egyértelmű, mint a klasszikus európai nyelvekben. Lehet, hogy ama bizonyos Kazáriától nyugatra élő *ghuzok* valójában *ghozok* vagy *ghazok*, mert a jászokra hosszú időn keresztül – a kérdéses kort is magába foglalóan – élt ez a nevezet. A III-V. századi örmény írók lépten-nyomon használják a *chus* nevezetet (masszagétákra, eftalitákra és párthusokra), amely szintén nem *oguzt* jelent. A 700 körül író Ravennai Geográfus pedig a „régii Szkítiában” említi *Gaz* nemzetet (*gens Gazorum*), amely nyilván *jász*; 1642-ben pedig Michael Le Quien domonkos szerzetes említi Jászvásárt *Giazium* néven. Mindezeket látva senki nem meríthet érvet a fentiekből az úz-oguz azonosság alátámasztására. (A *ghuz-ghaz* kérdéshez: Ne feledjük, hogy az egyértelműen alán törzsnevet jelző mai *Oszlár* helynevek a XIII. században még *Vzlar* alakban kerültek feljegyzésre; miként azt se, hogy a szaltovói *jászok* területét is még *Oυζουκ*ként adja vissza Konstantinosz császár.) A történelem fő sodrából már sokkal korábban kikerült *gaz* és *guzz* nevű népeket évszázadok múltán már nem volt nehéz összekeverni a későközépkori történetíróknak. Nekik ez inkább megbocsátható, mint a kútfők sokkalta szélesebb skáláját szemlélő modern történészeknek.

De egy pillanatra még érdemes visszatérnünk a szaltovói kultúra kérdéséhez. A VIII. század első felében a Donyec vidékén kialakult szóbanforgó politikai képlet északi felének népességét a hivatalos történettudomány *régészeti*leg egyértelműen **alán**nak határozza meg, ugyanezen etnikum *nyelvét* viszont ugyanezen történettudomány – jobb híján – bolgár-„török”-nek minősíti. (Az a feltevés, hogy a bolgár nyelv török lett volna, természetesen ugyanolyan üres és *a priori* hipotézis, mint az alánok iráni volta. A hipotetikus „bolgár-török” nyelvnek a magyarral egy töről fakadó voltát még soha senkinek nem sikerült megcáfolni, még a *csuvas* nevű keveréknyelv bevonásával sem, amelyet találóbb lenne erős kipszaki és baskír-magyar { \approx bolgár} hatásra kialakult *déli hegyi mari* dialektusnak nevezni.) Ezt rendszerint újabb hipotézissel, nyelvcsere feltételezésével intézik el, de úgy, hogy ezt a témát lehetőleg minél rövidebb ideig érintsék. Tudniillik egy évezredes hagyományokat ápoló nép nyelvi tömbje nem fog csak úgy nyelvet cserélni, húsz év (!) alatt [15] meg pláne nem. Egyébként a régészet „alán” megállapításából és a nyelvészet „bolgár” konklúziójából adódó ellentmondás egycsapásra megszű-

nik, ha a régi kútfőkre is néha odapillantunk. Ezek tudniillik a bolgárokat és alánokat *édestestvéreknek* vallják, tehát az alán és bolgár nyelv eleve testvérnyelvek. Azaz a világ legtermészetesebb dolga, hogy akik régészeti alánok, azok nyelvileg bolgárok. Ne feledjük, hogy míg az oszétok a **balkarokat** nevezik *jászoknak* {[25], 75. old.}, addig a X. században a volgai **bolgárok** között is voltak *jászok* {[54], 105. old.}. A Gazi-Baradj Tárihi szerint pedig: „*az úszok, kik Szamarban úsz-bulgár név alatt is éltek...*” {[4], 1.fej.}) Értsd: a szaltovói alánok „bolgáros” nyelve nem nyelvcserével keletkezett, hanem az az alánok eredeti nyelve!

Úgy tűnik hát, hogy az úszok és jászok megkülönböztetését egyedül a jászok irániságának dogmája hívta életre. Ha e dogma megdől, a megkülönböztetés is fölösleges (és amint látjuk, minden indok nélkül való).

Mindehhez már csak érdekességként – de nem érvként – említjük meg, hogy Bonfini általunk korábban már említett tudósítása is lehet, hogy a jászok és besenyők szorosabb viszonyával magyarázható. Elképzelhető, hogy Bonfini azért nem vett észre éles etnikai határt a Jászság és Eger közvetlen környezete között, mert az Eger patak völgye XI. századi adatok szerint nagyrészt a jászokkal az ősidőkben leghosszabb ideig együtt élt besenyők telepeiből állt.

0.9. Alánok és kazárok

Az alánok és kazárok testvér voltát már az *Alánok és hunok II. c.* szakaszban szereplő források alapján is tudhatjuk. Most ezektől függetlenül, különböző – elsősorban a kazárokra vonatkozó – kútfőkből fogjuk igazolni ugyanezt. Ezek közül az egyik egy VI. századi tudósítást feldolgozó XII. századi szír kútfő, egy másik egy IX. századi orosz évkönyv, a többi X. századi zsidó és arab forrás.

Mihály szír pátriárka A VI. században élt Ephesos-i János kortárs íróként számolt be a számunkra olyannyira fontos eseményekről. Munkájának egy része azonban megrongálódott, illetve elveszett, viszont ezt a munkát vette alapul a XII. században élt Mihály szír pátriárka a krónikájához. Mindannak, ami Ephesos-i János kéziratából megmaradt, részleteiben is tökéletesen megfelel Mihály pátriárka írása. Így jó okunk van feltételezni, hogy Mihály pátriárka műve tökéletesen megfelel mindannak, ami Ephesos-i János művéből elveszett. E lényegében tehát kortárs tudósításban többek között az szerepel, hogy 585-ben az eflatita birodalom területéről – az Imaus hegyétől

– három *szkíta* testvérnép indult útnak, s a Káspi-tavat délről megkerülve, átkelt a Kaukázuson. E három népet három testvér vezette. Mikor a Donhoz értek, a fivérek egyike, *Bulgarios* tízezer embert vett magához, elvált fivéréitől s Maurikiosz császár engedélyével az al-Dunánál telepedett le. „*A másik két fivér az alánok országába jött, melyet Barsiliának hívnak, és amelynek városait, mint például a Toraje (Derbend) kapunak nevezett Caspiát, a rómaiak építették. Az ezeken a helyeken lakozó bulgárok és wugurok régen keresztyének voltak. Mikor pedig idegenek kezdték uralmuk alá vonni az országot, ezeket kazároknak nevezték az idősebb fivér, Khazarig neve után. Aztán megerősödött és elhatalmasodott az a nép ...*” ([36], [9] ill. [2]). Eszerint a Kazár Birodalmat részben *wugurok* alapították! E tudósítás egyébként pontosan oda helyezi a kazárok, wugurok és bolgárok őshazáját, ahol Plinius *kazír* nevű szkítákat jelez. (Ammianus Marcellinus a szóbanforgó *Imaus* hegyet valahova a Perzsa Birodalom keleti részére helyezi: „*Circa defectus et crepidines montium, quos Imavos et Apurios vocant, Scythae sunt intra Persicos...*” VI. 61.; az alábbi felsorolásból valamivel pontosabban a mai Irán és Afganisztán területére lokalizálhatunk: „*Assyria, Susiana, Media, Persis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacae, Scythia infra Imaum et ultra eundem montem, Serica, Aria, Paropamisadae, Drangiana, Arachosia et Gedrosia.*” VI. 14. Arrianus (VIII.2.) ezen *Imaust* a Taurus meghosszabbított folytatásának tartja, amelyet Nagy Sándor hadiútvonala is érintett, s ugyanezen hegyvonulatnak az a *Parapamisus* is része, amely Sztrabónnál (XI.8.) egyértelműen a Hindukus. Arrianus felsorolásában az indiai Caucasus is szerepel, amely megint csak a Hindukus. Tehát Arrianus közlése is egyértelműen valahova a Hekatompylos utáni, a Hindukusba torkolló hegyvonulatba lokalizálja *Imaust*, mindenestre Nagy Sándor hadiútvonala mentén.)

Tehát a *kazárok*, *bolgárok* és *wugurok* e tudósításban egyértelműen efszalita területről származnak, s a Kaukázushoz déli irányból, a Káspi-tó déli partvidékén haladva jutnak el. (Ezen a partvidéken ma is létező város *Khazarabad*.) Ne feledjük, hogy Zakariás rétor a VI. század közepén (de egyébként V. századi eseményeket elemelve) is jelzi e népeket a Káspi-kapukon belül (tehát ugyanott, mint Mihály pátriárka!) *KSR*, *BWRGR* és *WGR* néven. És at-Tabari Világkrónikájában szintén az ominózus időben szintén Dagesztánban és Örményországban említ *khazarokat*, *balandžarokat* és *bandžarokat*. És Dionysius Periegetes már a II. században is pontosan ugyanide helyezi az *unnoi* (*Ouvvoui*) nevű népet, mint korábban már említettük.

Mihály pátriárka e közlése persze közvetlen adatot nem tartalmaz a kazár-

alán vagy magyar-alán rokonságról; de más párhuzamos forrásokkal való határozott összecsengéséből kitűnik, hogy a Kaukázus vidékén és a dél-káspi régióban az V-VI. századokban jelen van egy több rokon nép alkotta olyan nagy csoport, amelyiket nem köthetünk sem az iráni, sem az altáji nyelvű népekhez. Ebben a felállásban viszont a legtermészetesebb, hogy az alánok is e jobb híján „szkíta”, „eftalita”, „kaukázusi hun” nevekkal fémjelzett etnikai csoporthoz tartoztak; ami tökéletesen összecseng azzal, hogy Zakariás rétor is a „*hunok közé*” tartozónak nevezi őket.

(Megjegyezzük, hogy Mihály pátriárka fennmaradt átiratában nem *wugur*, hanem *pugur* alak szerepel, de a kazárookra és bolgárookra vonatkozó kútfőket egybevetve nyilvánvaló, hogy ezek a *pugurok* azonosak a Zakariás rétornál szereplő *wgr*-okkal, a Nyesztor-krónikában levő *ugorok*kal, a Teofilaktosz Szimokattánál levő *ogórok*kal és a Tabarinál szereplő *bandžarok*kal. A potenciális szövegromlás amúgy is értelmetlenné teszi e szóalakok túlzott disztinkcióját. De az összevetésben mindenképpen a *wugur* alak a logikusabb.)

A Nyesztor-féle krónika A kazár-bolgár-magyar együttélés korábban már idézett kútfőkből megjelenő egyes fázisait teszi teljessé a kijevei Nyesztor-krónika [42] idevonatkozó közlése: *”Mikor pedig a szláv nép – mint mondtuk – a Duna mellett élt, a szkítáktól – mégpedig a kazároktól – jöttek azok, akiket bolgároknak neveznek, és letelepedtek a Duna mentén, és a szlávok elnyomói lettek. Majd ezután a fehér ugorok jöttek és örökölték a szlávok földjét, miután elkergették a frankokat (vlakhokat?), akik azelőtt foglalták el a szlávok földjét. Ezek az ugorok ugyanis Hérakleiosz császár korában jelentek meg, aki megtámadta Khoszrou perzsa császárt (a VII. század első fele!). És ebben az időben tűntek fel az oborok is, akik harcoltak Hérakleiosz császárral, és kishíján el is fogták. Ez a nép harcolt a szlávokkal is, s le is győzték a szlávok közé tartozó duléb-okat (szlovénokat?), asszonyaikat pedig megerőszakolták; és a szóbeszéd szerint mikor egy obor útrakelt, nem lovat, hanem három, négy vagy öt nőt fogott be a kocsija elé. Így igázták le teljesen a duléb-okat. Az oborok magasak és gőgösek voltak, de az Isten haragjában elveszté őket, hírmondójuk sem maradt; és ma is megvan az orosz közmondás: ”elveszni, mint az oborok”, azaz utód, örökös nélkül meghalni. Őutánuk érkeztek a besenyők, majd később a fekete ugorok vonultak Kijev mellett Oleg idejében.”*

Tehát amint Mihály pátriárka a három együtt vonuló nép kapcsán a *kazar*, *bulgar* és *wugur* neveket említi (az Imaustól a Donig), s amint Zakariás rétor

ezzel párhuzamosan *KSR*, *BWRGR* és *WGR-WNGR* népneveket, at-Tabari pedig a *khazar*, *balandžar* és *bandžar* népneveket (mindkét forrás a VI. századra és Dagesztán környékére vonatkoztatva), úgy a IX. századi Nyesztor-krónika a VII-IX. századokra vonatkoztatva *kazárokról*, *bolgárokról* és (fehér ill. fekete) *ugorokról* beszél. Ezek az *ugorok* már elvitathatatlanul magyarokat jelentenek, továbbá az is látszik, hogy a Nyesztor-krónika – mintegy a stafétabotot átveve a korábbi kútfőktől – a fenti források által említett népmozgások utolsó fázisát detektálja. (Csak kiegészítésül: Querfurti Brúnó szerint a XI. század legelején Magyarország még mindig külön fehér magyarok és fekete magyarok tartományjaiból áll össze. Márpedig Kniezsa István és László Gyula munkásságából közismerten tudjuk, hogy e részek mindegyike a mondott időben homogén magyarnyelvű kellett, hogy legyen. Namármost ha tudjuk, hogy e „feketék” és „fehérek” területe egymástól mindvégig elkülönült, szükségszerű következtetés, hogy a Nyesztor-krónikában levő fehér és fekete ugorok is ugyanezek voltak, s már a VII. században is magyarul beszéltek. Az már csak külön érdekesség, hogy a fehér magyarokat éppúgy *Gyulák* uralták, mint ahogy a fehér hun uralkodó nemzetségneve a pandzsábi feliraton *Jaula*. Azon fehér hunokról van szó, akiknek nyelve kínai források szerint nem hasonlít sem a türkökéhez, sem a mongolokéhoz...) Mindebből szépen bontakozik ki a *wugur-WGR-WNGR-bandžar-ugor (=magyar)* folytonosság a dél-káspi régiótól a Kaukázuson keresztül Kelet-Európán át a Kárpát-medencéig. (A *b-ndž-r* alak egyébként valószínűsíti, hogy a *wugur* sokkal inkább *wugyur*, és a *w* karakter is talán egy olyan archaikus hangot jelöl, amelyet egyes források *u*-val, mások *v*-vel adtak vissza, sőt lehet, hogy az illető nép nyelvén végül ez alakult *m*-mé is, akár a vezető törzs vagy egy legendás király nevének hatására, de akár anélkül is... A legvalószínűbb, hogy a *wugur-wugyur* nevek éppúgy azonosak a *magyar* névvel, mint a mai angol *with* prepozíció a német *mit*-tel. A legcsodálatosabb az egészben az, hogy a modern történészek e névazonosság gondolatát még csak fel se vetették.) Nyesztor éppúgy szkítáknak nevezi e népeket, mint Mihály pátriárka. S mivel ugyanebben a folyamatban végig alánok nyomait is fellelhetjük (a Káspi-Aral vidéki jászok-alánok délnyugati elmozdulása Bīrūnīnál, alánok Zakariás rétornál, sőt „*Alán kapu*” – *Dar-i Alan* - mint a derbendi kapu hagyományos neve), megint csak azt kell valószínűsíteniünk, hogy a jászok-alánok is ugyanezen „szkíta” csoportba tartoztak.

József király és Joszef Ben-Gorion A kazárok testvérnépeinek családfájára vonatkozó fontos dokumentumot tartalmaz Khaszdai Ben-Jic-haq X. századi spanyolországi rabbi és József kazár király (*bāk*) 960-965 körüli levelezése [20], [30], amely – mondandónk szemszögéből nézve – a korábban már tárgyalt tudósításokkal is szépen egybecseng. A rabbi azon célból írt levelet a királynak, hogy megtudja: a kazárok eredendően zsidók-e avagy sem; s József király válaszelevele felsorolja a kazárok összes testvérnépét – legalábbis a korai kazár hagyomány szerint levőket. Ugyancsak fontos adatot tartalmaz Joszef Ben-Gorion héber történetíró 940 körüli feljegyzése a kazárral rokon népekről. Mindkét forrás Jáfet unokáját, Togarmát nevezi meg a kazárok ősapjául, Togarma fiait pedig a kazárral rokon népek névadó őséül. Mint látni fogjuk, ezek az adatok közvetlenül a magyarok szempontjából is felbecsülhetetlen jelentőségűek. (Azt is előrebozsáthatjuk, hogy a sokak által várt *igazi* nagy, bizonyítottan török népek közül egyik sem azonosítható be a felsoroltak közé!)

József király levelében ez szerepel: „*Apáink nyilvántartásában azt találtuk, hogy atyáink egyikének, Togarmának tíz fia volt (a nevek egy részének elmásolása valószínű!), s ezek név szerint a következők: 1. Agiôr 2. Tirôsz 3. Avôr 4. Ugin 5. Bizel 6. Tarna 7. Kazar 8. Zagur 9. Balgôr 10. Szavvir (szabir). Mi Kazártól vagy Kozártól származunk.*”

Joszef Ben-Gorion feljegyzése héber másolásban és arab fordításban is ránk maradt (sajnos ezekben is erősen valószínű egyes nevek elmásolása). A héber szöveg szerint:

„*Thugarmának tíz fiúból álló családja volt, a leszármazottai név szerint: 1. Kozar 2. Pacinak 3. Aliqanosz 4. Bulgar 5. Ragbiga (Ragbina, Ranbona) 6. Turqi 7. Buz 8. Zabuk 9. Ungari 10. Tilmac (Tilmic). Ezek mindnyájan nyugaton élnek és lakhelyeiket saját nevükről nevezték el. Az Ethel folyónál is laknak még, ez az Elatach. Ungari, Bulgar és Pacinak sarjai egy nagy folyó, a Duna mellett laknak.*”

Az arab verzió szerint a testvérnépek nevei: 1. *Khazar* 2. *Badsanag* 3. *Asz-alân (As-alân)* 4. *Bulghar* 5. *Zabub* 6. *Fitrahk (Kotrakh?)* 7. *Nabir* 8. *Andsar (Ajhar)* 9. *Talmisz* 10. *Adzîgher* 11. (az arab átírásban egy tizenegyedik törzs is szerepel) *Anszuh*.

A kazároknak és bolgároknak tehát e legutóbbi közlés szeit is testvérei a jászok-alánok! (Éppen úgy, mint Zakariás rétornál. Lám, a hivatalos álláspont szerint a kazárok töröknyelvűek, míg az alánok iráni nyelvűek voltak; a fentiek szerint viszont testvérnépek, tehát nagyjából egynyelvűek — amint az Zakariás rétor közlésénél is láttuk.) De ugyanúgy szemünkbe tűnik az

ugyanitt szereplő *Pacina* ill. *Badsanag* név, amelynek talán *Bizel* felel meg József király listájáról, de mindenképpen besenyőket jelent. A *Tilmac* név is kétségtelenül a besenyők *Talmács* nevű törzsét jelenti. A besenyők eszerint testvérnépei a *Kozar*, *Bulgar* és *Ungari* népeknek (ez X. századi adat, éppúgy, mint Maszúdié, aki szintén közös eredettudatot tulajdonít a magyaroknak és besenyőknek!). Sőt Jozsef Ben-Gorion írja, hogy ezek közül *Ungari*, *Bulgar* és *Pacina* az ő idejében a Duna mellett élnek, tehát közlésében félreérthetetlenül a magyarokról, bolgárokról és besenyőkről van szó! Ha e listák népei közül egyesek török, míg mások magyar nyelvűek lettek volna, a héber tudós minden bizonnyal nem írta volna őket legközelebbi testvérnépeknek, de Maszúdi sem! Ez egy igen erős bizonyítéka annak, hogy a listákon szereplő népek legalábbis közel magyar nyelvűek voltak. (Egyébként a X. századi arab írók midőn „jelző nélküli” törököket emlegetnek, a kirészletezéskor mindig az *oguzokat*, *karlukokat*, *kimakokat* és rokonaikat sorolják föl – tehát csupa olyan népet, amelyeket ma *köztörök*nek mondanak –, és soha nem a fenti listákon szereplő népeket!)

Leszámítva, hogy e népnevek többsége az eredeti alakhoz képest valószínűleg erős torzítást mutat, még mindig érdekes, hogy a József király levelében szereplő *Ugin* népnév *Victoris Tonnennensis episcopi chronica* (447-567) [37] sorai között is felbukkan, amely 515-ből beszámol egy Kis-Ázsiába törő *Ugni* nevű népről, akit a szabirokkal szoktak azonosítani. Ez annál is inkább figyelemreméltó, mert József király levelében a *szabir* és *ugin* testvérnépek; nem túl meglepő hát, ha egy külső szemlélő az egyikre a másik nevét használja. Szent Izidor 600 körül viszont a hunokat nevezi *hugnos* néven (a kézirat egy XII. századi másolatában már *ungros* alak szerepel). Nincs kizárva, hogy az *ugin* alak *onogurt* jelöl, az *agiôr* pedig *ugort*. (Az *onogur* és az *ugor* Prizkosz rétornál és Zakariás rétornál is két külön népnév.) Itt bizony megint sorra a Zakariás rétornál szereplő „hun” népnevek jönnek elő, természetesen a kazárokkal együtt. De az is lehet, hogy a Maszúdinál már említett *y.ğ.nī* népnév (a magyarok és besenyők testvérnépe, [27], 182. old.) felel meg az *ugin*nak, tehát ez esetben az úzokkal-jászokkal azonos. De akár így, akár úgy, ez az *ugin* mindenképpen a magyarok testvérnépe.

Feltűnő, hogy e népnevek közül több is emlékeztet elő-ázsiai területnévre: *Tirôsz-Tírusz* (a Bibliában *Thirász* Jáfet fia), *Ugor* (*Agiôr*)-*Ugarit*, *Zagur-Zagrosz*, *Szabir-Szubir-Szubartu-Zapaorte*. Emlékezzünk csak a 400 körül író Stephanus Byzantinusra: „*Σαπειρες εθνος εν τη μεσογεια τῶ Ποντικῶσ οι νυν δια τοι β λεγολενοι-Σαβειρες. Βεχειρ, εθνος Σκυδικον, ως Σαπειρ, η μετα τοι σ Σασπειρ.*” [56] Márpedig a szaszpeirok már Hérodotosz idejében

is Kolchisztól délre laktak (Historiarum IV. 37.)!

Természetesen a fenti listákon szereplő népnevek között semmilyen okoskodással nem találhatunk sem *kirgizeket*, sem *kimakokat*, de még *tatórokat* vagy *mongolokat* sem. Az altájinak nevezett népeknek semmi nyoma. (Az egyetlen esetleges *turk* névről tudjuk, hogy a törököknek nem is eredeti neve! Az arab fordítással való összehasonlítás után egyébként is valószínű, hogy a *turqi* név *uturgurt* vagy *kuturgurt* takar. A *Kotrag* népnév Nikephoros és Theophanes szerint is a bolgárok rokonnépét jelöli, tehát a kazárokét is. De akárhogy is: a *Kotrag* népnév valamely név alatt ugyanazon szöveg héber verziójában is szerepelnie kell s ez nem lehet más, mint a *Turqi*.) Tehát a listákon felsorolt népek sem törökök – sőt sokkal közelebbi rokonai a kazároknak, mint a törökök.

De nem is vagyunk e tekintetben pusztán közvetett következtetésekre utalva. Jozsef Ben-Gorion világosan megírja, hogy a listán szereplő népek „mindnyájan **nyugaton élnek**”, megjegyezvén, hogy azért valamelyikük „*az Etil mellett lakik*”, de ettől keletre aztán egyikük sem. E legutóbbi közlés félreérthetetlenül mutatja, hogy e tíz testvérnépnek semmi közvetlen köze nincs a mai török népek őseihez, akik a közlés idejében éppenhogy **mind a Káspitótól keletre** éltek, ahogyan azt az ugyanabban az időben író arab szerzők is megerősítik! Márpedig ha a kazárok törökök lettek volna, akkor az a legkevesebb, hogy a kútfők a Káspi-tótól keletre lakó rokonaikat is megemlítsék a **legközvetlenebb** rokonnépek sorában. De ezek közül **egyetlenegy sem** sorolnak föl a listák — amelyek, ne feledjük, a kazárok **összes** közvetlen testvérnépét tartalmazzák. Ez a legtisztább és legvilágosabb szeparáció a kazár-rokon és az altáji népek között! (Vegyük észre, hogy a kazároknak és **összes rokonaiknak** az *Etil* folyótól nyugatra való lokalizálása már önmagában is nem kevesebbet jelent, mint annak teljes bizonyosságát, hogy ezen népek között még **hibás** vagy **elírt** formában **sem** szerepelnek a mai értelemben vett török népek!)

Ha egyébként a fenti listák népneveit szemléljük, feltűnő, hogy csak úgy hemzsegnék köztük az *-ar*, *-gar*, *-gur*, *-gor*, *-gher* végződéses. Ez azért érdekes, mert ebbe a sorba nemcsak az *ungar* név illik bele (mint ahogy szerepel is benne) a szintén itt szereplő besenyők *kangar* nevével együtt, hanem akár a *magyar*, *magyer*, *megyer* vagy *magor* is. Hivatalos történéseink persze jó előre gondoskodtak arról, hogy a köztudatba a *magy*- és *-er* szótagokra bontás kerüljön, ami sok idő után már természetesnek tűnhet. Hogy aztán senkinek ne szúrjon szemet, miszerint a *magyar* szó *-gyar* tagja azonos az *ugor*, *hungar*, *bulgar* nevek második tagjával. Momentán a *bolgár* név ké-

sőbbi *Bulár, Buljar, Biljar, Belár* és *bojár* alakjai is feltétlenül eme *-gar, -ger* tagok „g”-jének lágy voltát támasztják alá. (Arról nem is beszélve, hogy az igazi török népnevek között ez a fajta végződés nem jellemző. Ezek jobbára *-k, -g* vagy *-z* végződésűek, az egyetlen *ujgur* a többiek közül egyikhez sem köthető! Ez a név pedig akár a manicheus térítéssel is keletre kerülhetett. Az ujugrok valamikori nyugati származását erősítik meg a Hszincsiangban nemrég feltárt, négyezer évnél idősebb *kaukazo-europid* múmiák is. A tipikus *-gar, -ger* végződés ugyanakkor nem származhat közvetlenül a török *-er, -ir* tagokból sem a *bolgár*, sem a *magyar* név esetében.) Ha már a *kangar* nevet is szóba hoztuk, meg kell említenünk, hogy természetesen a kangaroknak (besenyőknek) sincs semmi közük az Altájhoz és a türkökhöz; a VI. század elején még Perzsiában élnek, majd a Kaukázuson át vonulnak Európába [19]. (Nahicsevánban ma is van *Biçānāki-hágó!*) Eme jellegzetes *-gar, -gyar* végzésekkel kapcsolatban több mint érdekes, hogy Theophylactos Simocatta bizonyos *ogórok*nak a türkök általi leigázását közvetlenül Kolchisz meghódítása elé helyezi, at-Tabari Világkrónikájában viszont Örményország vidékén számol be a *bandžarok, balandžarok* és *khazarok* türkök általi meghódításáról, s e két esemény Kolchisz földrajzi helyzetét tekintve azonos kell, hogy legyen [60]. Tehát a kazárok a dél-káspi *ogór* népek közé tartoznak, sőt az at-Tabarinál szereplő *bandžar, balandžar* nevek *-džar* végződése ugyanaz, mint az *ogór* név *-gór* végződése; s ez bizony ugyanaz, mint a fenti népnévlistákon és a *magyar* népnévben is meglévő *-gar, -gyar* végződés. (Mint ezt már az előző részzel kapcsolatban is említettük, a fenti végzések összehasonlítása már magában is valószínűsíti az at-Tabarinál levő *-dž-* hangzó *-gy-* voltát és a *magyar* névnek a *bandžar-WGR-WNGR* nevekkel egy típusba tartozását, még ha közvetlenül elsőre nem is merhetünk mindjárt azonosságról beszélni. Momentán ha az at-Tabarinál szereplő nevek közül az amúgy is labilis zöngésítő *n*-et kivesszük, nemcsak a *bolgár* névre ismerhetünk rá *balgyar* alakban, de a *bandžar* névből is – mint már említettük is – szinte tökéletes alakjában köszön vissza a *magyar* név!)

Szintén figyelemreméltó, hogy a szóbanforgó népnévlistákon a *szabir* név is szerepel, amelyről szintén korábban láttuk, hogy már 400 körül is nem az Altájhoz vagy Nyugat-Szibériához, hanem a Fekete-tengerhez és a Kaukázushoz köthető [56]. Tehát felsorolt rokonnépek sem lehetnek sem altájiak, vagy szibériaiak, netán eszkimók. Szintén fontos megjegyeznünk, hogy Theophylactos Simocatta a *Kotzagir, Tarniakh* és *Zabender* népeket *uarchunnak* nevezi, és határozottan megkülönbözteti az őket elüldöző türköktől. Tudniillik *Kotrakh, Tarna* és *Szabir* a szóbanforgó listákon is szerepelnek (márpedig

a *zabenderek* éppúgy *szabirok*, mint ahogy az *onogundurok onogurok*). Ez is amellet szól, hogy a kazár listákon szereplő népek a bizánciak által *uar-chunnak* nevezett kategóriába tartoznak. Ne feledjük, hogy az idézetektől függetlenül pontosan ugyanezt állapítottuk meg Zakariás rétor közléséből és Sebeos örmény írónak a kazárookra vonatkozó *tetal* nevezetéből! Nem is szólván Eliseus Vardapet 450 körüli dél-káspi *abarjairól*, s a kijevei Nyesztor-féle krónika tudósításairól! Sőt az 1912-ben publikálásra került, egykor Bizáncban élt névtelen kazár zsidó Khaszdai ibn Sapruthoz [51] írt levelében Kazária azidőtájt használatos elnevezése bizony nem más, mint éppen *Hyrkánia* (*Urganūs*), ami azonos a Káspi-tó déli partvidékén korábban elterült tartomány nevével! (A Káspi-tó déli partján momentán ma is létezik *Khazarabad*.)

S végül lehetetlen nem észrevennünk, hogy Jozsef Ben-Gorion a bolgárok, magyarok és besenyők vonatkozásában (... *a Duna partján laknak* ...) annak a mozgásnak a végállapotát tünteti föl, amelyről a Nyesztor-krónika beszámol (... *a szkítáktól – jelesül a kazároktól – jöttek a **bolgárnak** nevezettek és letelepedtek a **Duna mentén** ... ezután jöttek a fehér **ugorok** ... az oborok is ... őutánuk jöttek a **besenyők**, majd később a fekete **ugorok** ...*); és hogy a Nyesztor-krónika is azon mozgás második feléről számol be, amelynek elejéről, 585-tel kezdve – valószínűsíthetően a VI. századi Ephesos-i János nyomán – Mihály szír pátriárka (aki a kazárokat és rokonaikat az Imamus hegytől indítja). S ugyanezen folyamat részleteiről tudósít Theophylactos Simocatta és at-Tabari is (s ez utóbbi a kazárok legkorábbi VI. századi lakhelye gyanánt Örményországot és Dagesztánt említi, ami szintén egyértelműen egy Hyrkánia irányából jövő népmozgást feltételez).

Tehát az évszázadok hosszú során a különböző kútfőkben a kazárok rokonaiként makacsul ugyanazok a népek tűnnek fel ugyanazon „hun”, „eftalita”, „szkíta” jelzőkkel együtt. A lényeg az, hogy ezek mindnyájan nem altájiai, hanem dél-káspiak!

Tehát minden, e tekintetben vallatóra fogható kútfő a kazároknak éppúgy közeli rokonaiként mutatja föl a magyarokat, mint az alánokat. S ez nem kevesebbet jelent, mint hogy mindeme népek egykor mindnyájan közel magyarnyelvűek voltak. Ebbe a csoportba szintén több párhuzamos kútfő szerint a besenyők is beletartoztak. (Nem csoda hát, hogy Moldva – amelyet sok száz évig besenyők és kunok uraltak – legősibb földrajzi nevei között éppúgy nincs jelentősebb törökségre utaló nyom, mint ahogyan iráni nyelvű nép szupremáciájára utaló nyom sincs, márpedig az egykori főváros *Jászvásár* neve – iráni nyelvű jászokkal számolva – jelentős iráni nyelvi nyomok meglétét követelné meg Moldvában. Moldva legősibb nevei magyarok [49]! Értsd:

Moldva legősibb magyar neveit **besenyők, kunok és jászok** adták.) A kazárok – tehát közvetve az alánok – nyelvére közvetlenül vonatkozó, eddig még nem tárgyalt adatok is pontosan ugyanezeket fogják megerősíteni (függetlenül az oszét-magyar szóegyezések korábban tárgyalt szintén kényszerítő következtetéseitől).

Következtetéseinknek van még egy érdekes hozadéka. Az általunk bizonyítottak radikálisan más megvilágításba helyezik a *Gyula* mint különböző népeknél felbukkanó nemzetségnév eredetét. E nevet a hivatalos verzió szerint török eredetűnek tartják. Igen ám, de e név **nemzetség- ill. dinasztianévként** csak **a besenyőknél** (görögös torzításban $\Gamma\upsilon\lambda\alpha$, amely betűre ugyanaz, mint a magyar *Gyula* görög alakja), **a bolgároknál** (a *Dulo*, mint uralkodói dinasztia), **az alánoknál** (ugyanaz a *Dula* név ma is általános az oszétok között, amely Kézainál egy alán király neve), **a magyaroknál** (mint szintén az egyik legmagasabb méltóság, ami ugyancsak nemzetséghez kötődött; a honfoglalás után ezek uralták Erdélyt, azaz „a két Magyarország” közül az egyiket) és a baskíroknál (akiknek törzsi-nemzetségi szervezete bizonyítottan magyar eredetű, tehát abból törökségre következtetni nem lehet; a X. századi arab írók, de még a XIII. századi Rubruk és Benedictus Polonus is magukat a baskírokat a magyarokkal totálisan – etnikailag és nyelvileg – azonosnak nevezik {[6], 162. old.}) fordul elő. Ezekről pedig éppen a fentiekben mutattuk ki, hogy mindnyájan fehér hun – tehát nem török – eredetűek. Azaz már csak a logika is kiköveteli, hogy e *Gyula* dinasztiaik mindegyike egy közös fehér hun dinasztiaiból eredjék. Ezt a gondolatot szépen igazolja vissza a pandzsábi felirat, amelyen az áll, hogy a fehér hun dinasztia nemzetségneve az 500-as években *Gyula* (*Jaula*) volt. Bīrūnī X. századi perzsa-arab író viszont éppen e fehér hun dinasztiairól írja (a keleten maradt utódaikkal kapcsolatban), hogy hatvan nemzedéken át uralkodott (ősük *Barhategin*, utóda *Kanik* volt; [57], 472. old.). Ez nemcsak azt jelenti, hogy e nemzetség eredete a szkíta korba nyúlik vissza (ami önmagában is kemény érv a szkíta-fehérhun kontinuitás mellett), hanem azt is, hogy csoda is lenne, ha e hosszú korokon átívelő dinasztiainak semmi nyoma nem maradt volna a későbbi fehérhun-utód népek között. (A Kr.u. 305-ből származó nisibisi Tiridates-oszlopon álltak szerint Nagy Arszák dinasztiaja is *euthalita hun* eredetű, az oszlopot állíttató örmény király is ennek a dinasztiaának volt a tagja! A pandzsábi felirat *Jaula* nemzetsége eszerint a párthus uralkodóház nemzetségével azonos!) Tehát a magyar, alán, besenyő és bolgár dinasztiaik *Gyula* neve éppúgy a fehér hun eredet bélyegét hordozza e népeken, mint Zakariás rétor, Mihály pátriárka, József király és Joszef Ben-Gorion közlései.

Nem igazán lehet véletlen, hogy a *Gyula* mint nemzetségnév a pandzsábi feliraton éppúgy egy **fehérnek** nevezett néprész (fehér hunok) uralkodó dinasztiája, mint a VII-XI. századi Erdélyben is egy **fehér** nevű néprész (fehér magyarok) vezető családja. (A kárpát-medencei, fehér és fekete néprésekre bontás – amelyben a fehér rész egyértelműen a Gyulákhoz kötődik – bármely visszanyomozható adat alapján teljességgel végig a magyar nyelvhatáron belül maradt.) Egyébként annak ellenére, hogy a *Gyula* mint **nemzetségnév** az igazi török népek közt nem fordul elő, a hivatalos történészek mégis e nevet ex cathedra töröknek nyilvánították. Egyedül arra alapozva, hogy e név *fáklya* jelentéssel több török nyelvben előfordul. A *gyújt*, *gyullad* igékről ugyanakkor maga a Bárczy-szótár is elismeri, hogy ebben a képzésben híjával van bármiféle török párhuzamnak, tehát a török nyelvek **nem természetes** közegei e szónak. (Ami igaz is, bár ha Bárczy Géza tudatában lett volna a csuvas *çul* igének, valószínűleg török fáklyaként emelte volna a magasba ezt a nagyon is magyar eredetű szót. Csak melleleg: a *tűz* mariul *tul*, finnül *tuli*, sőt két dialektusában *dolla* ill. *tulla*; nem is szólván a nyelvünkben meglévő *gyűl-gyullad-gyújt*, *fül-fullad-fújt*, *fül-fülled-fűt*, *hül-hüled* (ezik)-*hűt* párhuzamról – sőt még a *gyűl-gyújt*, *nyúl-nyújt*, *hal(l)ad-hajt* és a régies *dül-dülled-dűjt* is idetartozik –, amely mindeme szavak nyelvünk legősibb alaprétégbe tartozását valószínűsíti; amely természetesen nem török, de persze a „finnugor” nevű félrevezető címkével sincs semmi okunk ellátni. A török nyelvek élő bizonyítékai annak, hogy a magyar nyelvet nem lehet holmi „finnugor” kategóriába betuszkolni; de a „finnugor” nyelvek is élő bizonyítékai annak, hogy a magyar nem török. Az ural-altáji családon belül a magyar a töröktől, mongoltól és „finnugortól” különböző saját ág, amelynek ezek közül mindegyik családdal vannak olyan közös sajátságai, amilyenek a többivel nincsenek.) E szó és név sokkal inkább magyar, mint török.

X. századi arab írók a kazárok nyelvéről Korábbi vizsgálódásaink során (az *Alánok és hunok II. c.* szakaszban) Zakariás rétor közlése és kínai források alapján már következtettünk arra, hogy a kazárok és alánok nyelve *nem hasonlít sem a türkökéhez, sem a mongolokéhoz*; sőt Zakariás rétor közléséből e nyelvek magyarhoz közeli voltát is erősen valószínűsítettük. Most pedig látni fogjuk, hogy X. századi arab kútfők – közvetlenül a kazárookra vonatkozóan – az említettektől függetlenül **ugyanezeket erősítik meg**.

Ibn Fadlān, Istahrī, Ibn Hauqal és Al Bakrī X. századi arab írók egyik legfontosabb közlése az, hogy „*a kazárok nyelve különbözik a türkökétől és*

a *perzsákétől, sőt minden más nép nyelvétől külön áll*” ([27], 29., 77. és 255. old.). Tudnunk kell, hogy ezen írók a törökkel mint népnévvel *tényleg* az Altáj-vidéki török népeket jelölik. Igaz, hogy a kazárokat és magyarokat is „török” jelzővel illetik, de csak magyarázólag („*ezek törökök*”), és az úgymond *törökök* szisztematikus felsorolásakor soha nem is említik sem a kazárokat, sem a magyarokat, sem a bolgárokat! Továbbá a szóbanforgó leírások az Oxuson túli, *igazi* törököket szélteben-hosszában *török* néven (**nem állít-mányként, hanem alanyként**) említik, ami a kazárok, magyarok és bolgárok vonatkozásában **így** sosem fordul elő! Ibn Hauqal egy helyen nyíltan leírja, hogy „*a kazárok nem hasonlítanak a türkökhöz*” – s e szövegösszefüggésben itt *tényleg* csak az igazi altáji türkökről lehet szó – tehát valóban szóba sem kerülhet, hogy a kazárok az altáji türköknek közeli rokonai lettek volna; s a nyelvről való tudósítás ugyanez: a kazárok nyelve **tényleg nem török és tényleg nem iráni**. Ez annál is inkább bizonyos, mert pl. Ibn Fadlānról kifejezetten tudjuk, hogy 921-ben Kazáriában minderről saját fülével győződött meg.

De kössük egy kicsit az ebet a karóhoz, mert a hivatalos felfogás ugyancsak alapvetőnek tartja a kazárok türk nyelvű voltát. Midőn Istahrī a Transoxania-i népeket felsorolja, az igazi törököket (oguzokat, karlukokat stb.) is természetesen sorra veszi, s mindegyiket nagy alapossággal kitárgyalja. Horezm nyelvéről viszont azt írja, hogy **különálló** (a felsorolt török népek mellett!), s a kazárokról is pontosan ezt írja. (Al Muqaddasī szerint: „*Horezm nyelve érthetetlen*” ugyanakkor: „*Al-Hazar nyelve nagyon homályos*” [27].) Tehát egészen nyilvánvaló, hogy az igazi türk nyelvektől különböztette meg a kazár nyelvet is.

Mindenesetre a magyar nyelv, illetve annak esetleges X. századi testvérnyelvei sokkal inkább estek a „*homályos*”, „*nehéz*” és „*érthetetlen*” kategóriába az arab írók számára, mint az általuk nagyon is jól ismert *igazi* türk nyelvek. Ebből a szemszögből is teljesen nyilvánvaló, hogy a fenti közlések „*török*” megjelölései az *igazi* türk nyelvekre vonatkoznak. Vö.:

Al Bakrī Az országok és utak könyve c. művének 9. Töredékében a kárpát-medencei onogurokról (*al-Unqaluš*; szomszédai a bajorok, csehek, oroszok, besenyők és bolgárok!) azt írja, hogy „*Khoraszánból vándoroltak ki*” ([27], 257-258. old.). Valószínű hát, hogy a kazárok, a magyarok és a horezmiek nyelve ugyanazon egy ok miatt „*érthetetlen*”. Arról nem is szólva, hogy egy Khoraszánból származó nép – aki őshazáját legkésőbb a VI. században elhagyta – nem lehet sem török, sem „finnugor”.

Tehát a kazárok nyelve valóban a török és iráni nyelvektől **különálló**

nyelv. Ezt a különálló nyelvet még Németh Gyula is a magyarral kénytelen azonosítani ([41], 167. old.; lásd alább is). A kazár nyelv ugyanakkor természetesen nem rokontalan, ám rokonaival együtt a VII-VIII. századra nyelvi szigetté kezd válni az elhatalmasodó török, perzsa és arab tengerek között. Istahrī és Ibn Hauqal szerint „*Bulgár nyelve olyan, mint a kazárok nyelve*” ([27], 31. és 80. old.). Emlékezzünk rá: a kijevi Nyesztor a kazároktól indítja a bolgárokat, a szír Mihály pátriárka pedig bolgár-wugur alapításának mondja Kazáriát. Jozsef Ben-Gorion héber író és József kazár király leveleiben pedig – mint szintén láttuk – a *bolgárt* ugyancsak a kazárok rokonnépeként találjuk, de nemcsak azt, hanem az *avart*, *szabirt* és *ungárt* is! Pont azon népeket, akiknek eredetét a nyelvészek részéről annyi bizonytalanság lengi körül. S pont azon népeket, amelyeket egy sor IV-V. századi kútfő Transzkaukáziában említ, mégpedig szintén testvérnépekként. Természetesen *karlukok*, *kirgizek*, *tatárok* és egyéb *igazi* türk népek nem szerepelnek ezen rokonnépek felsorolásában.

Ezzel vág egybe a szintén X. századi Bíborbanszületett Konstantinosz azon tudósítása is, amelyben a császáríró a kazár kabarok nyelvét a magyarokéhoz képest *dialektus*nak nevezi („... a turkokat a kazárok nyelvére megtanították, és mindmáig megvan ez a **dialektusuk**”) (De administrando imperio, 39. fejezet). A „dialektus” megjelölés itt nem vonatkozhat oly távoli nyelvrokonságra, mint a magyaré és töröké. A görög császár pontosan tudta, mit ért *dialektus* alatt. Egyébként is, ha nem csak a kabarokra gondolunk, hanem töröknyelvű kazárok mellett töröknyelvű szabiokkal, avarokkal, onogurokkal, kálizokkal, besenyőkkel stb. számolunk, akkor mindez a császáríró „a turkokat a kazárok nyelvére megtanították” és „tudják a turkok másik nyelvét is” tudósításaival együtt olyan totális török-magyar kétnyelvűséget jelentene – török nyelvi túlsúllyal – a X. század Magyarországon (amelyben csupán a kabarok három törzsnyi töröknyelvű tömböt jelentenek, a többiről nem is beszélve!), hogy Magyarországnak száz év leforgása alatt egészen egyszerűen homogén törökké kellett volna válnia! Tudniillik ha a kazároktól az avarokon át a besenyőig mindenki török volt, csak mi nem, akkor a Kárpát-medencébe költözött török nyelvű avarok, onogurok, kabarok, besenyők, kálizok, kunok és úzok között az idegenek számára amúgy is nehézkes magyar nyelv rövid időn belül asszimilálódott volna; főleg, ha a magyarság Konstantinosz császár szerint maga is beszélte a (török) kazárok nyelvét! Tehát ezesetben a Kárpát-medence belsejének a XI. századra tényleg kikerülhetetlenül homogén törökké kellett volna válnia. Ehhez képest Kniezsa István térképe [29] alapján a XI. századra még csak egyetlen

török tömb sincs a Kárpát-medencében, a szláv peremvidékeket leszámítva az egész terület éppenhogy homogén magyar! (Ugye értjük: nemhogy **nem homogén török**, hanem **homogén magyar!!!** Ez akkora antagonizmus, hogy azt semmilyen mesterkedés nem oldhatja föl.) László Gyula így ír: „*Eléggé megbízhatóan ismerjük a történeti Magyarország XI. századi népességét ... két nagyobb tömegű népességgel számolhatunk: a központi területeken sűrű magyar lakosság él, az erdős vidékeken, leginkább a peremeken pedig szlávok. Kisebb töredékekben török nyelvű és német nyelvű népek is kimutathatók, de csak **elenyésző százalékban.***” [31] Márpedig török nyelvű kazárok, szabirok, avarok, onogurok, besenyők stb. esetén már csak a kabarok *három török nyelvű törzse* sem lehetne „*elenyésző százalék*”, nemhogy a többi töröknyelvű néppel együtt!

Összefoglalva: töröknyelvű szabirokkal, onogurokkal, avarokkal, kazárokkal, besenyőkkel stb. számolva, egyszerűen lehetetlen lett volna elkerülni, hogy Magyarország belseje a XI. századra homogén töröknyelvűvé váljék; ehhez képest Magyarország belseje a XI. századi valóságos állapotában éppenhogy homogén magyar! Ezt a tényt száz ország száz akadémiaja nem semmisítheti meg; sőt magukat teszik komolytalanná, akik ezt nem hajlandók tudomásul venni. A kazárok, bolgárok, avarok, besenyők tehát döntően mindig is közel magyarajkúak voltak. Mindenki számára jobb lenne hát a Konstantinosz császár által használt *dialektus* kifejezést úgy érteni, ahogyan az van; már tudniillik ha az illető nem kíván egy alapos lebógés elé nézni. (Megjegyezzük, hogy a fentiek ismeretében Kniezsa István térképéről még azon török szórványok is felszívódnak, amelyek eredetileg oda be vannak jelölve. Ugyanis ezek a török „zöld foltok” jórészt besenyőként adatolt telepek, amelyeket a térképész *a priori* törökként jelzett anélkül, hogy erre a legcsekélyebb oka is lett volna.)

Tehát megint csak oda jutottunk, hogy a kazár a vele rokon népekkel együtt se nem török, se nem iráni, hanem *külön nyelvcsaládot* képez. (Korábban más kútfők alapján is pontosan ugyanezt állapítottuk meg; s most láthatjuk, hogy ezt a X. századi arab közlések megerősítik.) E nyelvcsalád őshazája mindenképpen valahol a Kaukázustól délre keresendő. Van tehát egy transzkaukáziai eredetű *kazár-bolgár-magyar* nyelvcsalád. Ezek azok, akik a X. században „*mindnyájan nyugaton élnek*”, amidőn a mai töröknyelvű népek ősei mind a Káspi-tótól keletre, sőt az Oxuson túl nomadizálnak, ahogyan azt az arab írók oly lelkiismeretesen elsorolják nekünk! Tekintettel e népek nagyszámú voltára és azon adatra, hogy az eftalita birodalom területéről származnak, azt kell mondanunk, hogy a kazár-magyar nyelv mindenkép-

pen a fehér hun birodalom egyik fő nyelvének számított (már ha egyáltalán soknyelvű birodalom volt). Más, korábban említett bizánci és kínai források pedig magukat a fehér hunokat különítik el mind az iráni, mind a mongoloid jellegű népektől. Tehát maguknak a fehér hunoknak nyelvét is elsősorban e kazár-bolgár-magyar nyelvcsaládon belül kell keresnünk. Mivel e nyelvcsalád se nem török, se nem iráni, ugyanakkor nagy embertömeget ölel föl, alighanem szükségszerűen kell arra jutnunk, hogy e fehérhun-kazár-bolgár-magyar család az ázsiai szkíták és párthusok egyenes öröksége! Sőt a történetírás tradíciójára való tekintettel e nyelvcsaládot egyenesen *szkítának* illik neveznünk. Ezen nyelvcsaládhoz képest a „finnugor” népek csak távolabbi nyelvrokonaink, a törökök pedig még távolabbiak (etnikai értelemben pedig fordítva, sőt a „finnugorok” és az altáji karakterüket leginkább megőrzött török népek egymáshoz etnikailag jóval közelebb állnak, mint bármelyikük a magyarokhoz). A fennmaradt szkíta és párthus szobrok mindenesetre meglepően magyar karakterűek! (A szűkebb értelemben vett Párthia szintén Khoraszán vidékén terült el.)

Ezek nem felszínes konklúziók, mert az arabok nem felszínesen vizsgálták meg a velük érintkezésben élő népek nyelveit. Például Bīrūnī közlése, mely szerint a bolgárok és szuvarok a türk és kazár nyelv egy sajátos keverékét beszélik, arra mutat, hogy az arabok elég árnyaltan megkülönböztették az egymással rokon kazár, bolgár és szuvar nyelveket. (Ez utóbbi kettő valószínűleg az azonos nevű városok lakóira vonatkozik.) Ezen közlésből arra is következtethetünk, hogy a kazár nyelv jócskán különbözhetett a türktől (hiszen Bīrūnī a kazárt és a türköket *alapnyelvnek* tekinti más, *kevert nyelvekhez* képest), ugyanakkor kétségtelen kölcsönhatásba került vele. Összhangban mindazzal, amit a magyar nyelvről tudunk ...

S hogy még jobban kitapogassuk a már idézett közlések árnyalt és bizonyos voltát, szemléljük meg tüzetesebben Ibn Hauqal tudósítását: „Az *igazi* kazárok nyelve elkülönül úgy a türkökétől, mint a perzsákétól” (*Ve-l khazar el-khullasz lizânhum ghair (ghêr) lizân et-turk ve-l-fârsziye*).

Tehát a Kazár Birodalomban beszéltek türk jellegű nyelv(ek)et, de az *igazinak* nevezett kazárok nem!

De kik ezek az igazi kazárok? Al Balkhi szerint a kazár fővárosban „a nyugati városrész a királynak, a seregek és az *igazi* kazároknak van fönntartva”. Kétség nem fér hozzá, hogy a birodalom fő magváról, az *eredeti* törzsökös kazárokról van szó, akik nyelvüket Transzkaukáziából hozták magukkal. (Valószínű, hogy egy olyan őshazából, ahonnan a szintén „érthetetlen nyelvű”-nek mondott Horezm népe is származott. Mihály pátriárka mindenesetre

eme törzsökös, igazi kazárokat nevezi *bulgároknak* és *wuguroknak*!) Tehát az indogermán arcú történetírás minden Canossa-járása ellenére is megingathatatlan tényként fekszik előttünk, hogy a kazárság eredendően a türk és iráni népektől elkülönülő önálló népcsoportot fémjelez. Hiszen Ibn Hauqal is pontosan ezt írja: „*A kazár az emberiség egyik fajtajának neve.*” ([27], 60. old.)

Mint már említettük, Németh Gyula is a kazárok „semtürksemperzsa” nyelvét a magyarral azonosítja. Azonban azonnal elkezd magyarázkodni, hogy ez csak egy gypűnép nyelve ([41], 167. old.). Ibn Hauqal szerint viszont e „semtürksemperzsa” nyelv az *igazi kazárok* nyelve, Al Balkhi szerint pedig éppen ezek az *igazi kazárok* (*al-hazar al-hullas*) képezik a birodalom legközpontibb magvát. A nyelv „gypűnépre fogása” tehát igazi baklövés: már csírájában csődöt mond. (A magyarság kazár-gypűnép szerepe egyébként is feloldhatatlan ellentmondásokra vezet. A gypűnép állítólagos kiválása után nem egészen száz évvel a Kazár Birodalmat megdöntik az oroszok, akik azidőtájt enyhénszólva nem számítottak világhatalomnak. Ugyanezen száz év alatt egész Nyugat-Európa moccanni sem mert a szóbanforgó *gypűnéptől* való félelmében! Egyébként se felejtjük el: Gardîzî és Ibn Ruszta szerint a magyarok vezére *húszezer* lovassal szokott kivonulni, míg a kazárok nagyhatalmú királya csak *tízezerrel*. Szóba sem kerülhet, hogy a magyarok a kazárokhoz képest valami elhanyagolható néptöredék lettek volna!) Bizony, bizony, az igazi kazárok „semtürksemperzsa” nyelve nem más, mint a *wugurok* „semtürksemperzsa” nyelve!

Ibn Hauqal fenti tudósítása egyébként félreérthetetlenül arról tanúskodik, hogy Kazáriában nem kis számban éltek olyanok, akik viselték a „kazár” nevet, de nem voltak „*igazi kazárok*”, s a eredeti kazároktól nyelvük is erősen különbözött. Mindez arra mutat, hogy Kazáriában a mondott időben igenis volt török nyelvű etnikum, de ennek a törökségnek az eredeti kazár etnikumhoz semmi, de semmi köze! (Az „eredeti kazár” etnikumú bolgárok, magyarok és kabarok kiszakadása után az „*igazi kazárok*” számaránya nyilván még inkább megcsappant a „nem igaziak” között a X. századra.) A töröknyelvű etnikum jelenlétére utaló egyetlen, X. századi *tengri-xan* „szóemlék” mindenesetre már csak Ibn Hauqal tudósításából logikusan következőleg is nem az „*igazi kazároké*”, akiknek „*nyelve elkülönül úgy a türkökétől, mint a perzsákétől*” ...

A hivatalos történészek akadékoskodása miatt még egy pillanatra vissza kell térnünk Istahrī és Ibn Hauqal tudósításaira, mert ezekből többen ellentmondást próbáltak kovácsolni, hogy ezáltal komolytalanná tegyék ezen

tudósításokat. Az egyik információ szerint „a **kazárok** nyelve különbözik a **türkökétől** és a **perzsákétől**, sőt minden más nép nyelvétől külön áll”, a másik szerint „Bulgár nyelve olyan, mint a kazárok nyelve”. (Mindkét szerző közli mindkét információt!) Hát most van rokon nyelve a kazárnak, vagy nincsen? Először is: Mihály pátriárkától tudjuk, hogy a Kazár Birodalmat *bulgárok* és *wugurok* alapították, így etnikai értelemben nem is léteztek külön *bolgárok* és *kazárok*. Így teljesen természetes, hogy etnikai-nyelvi jellemzéskor a kazárokat **rokontalannak** nevezik, mert az ugyanazon nyelvi tömbben élő kazárokat, ugorokat, bolgárokat és szabirokat nem is különböztették meg! (Egy mai író például teljesen hasonlóan írhatná, hogy „a magyarok nyelvéhez egy másik nyelv se hasonló” és máshol nyugodtan így: „a palócok és csángók nyelve olyan, mint a magyarok nyelve”, és senkinek eszébe nem jutna ellentmondást keresni e sorok között!) Amikor viszont politikai alakulatokat sorolnak föl, akkor létezik külön Kazária és külön Bulgária, amelyekről meg kell jegyezni, hogy – még részben – közös a nyelvük! Egészen elképesztő, hogy egy olyan szakmai kiválóság, mint például Németh Gyula, egy ilyen kettősség miatt (inkább ürügyén) akarta komolytalanná tenni a fenti közléseket! A válasz másik kulcsa abban rejlik, hogy az arab írók a „török” kategóriát kissé szabadosan kezelik: néha az igazi török népcsaládot értik alatta, máskor viszont az egész „ural-altájinak” nevezett kategóriát. Egészen egyszerűen arról van szó, hogy a X. századi arab kultúrkörben még nem alakult ki elegendően sok árnyalni képes elnevezés a különböző népcsoportokra, nyelvekre és ágakra. Maszúdi például az emberiséget hét fő családra osztja, s ebben a kazárokat is a „törökök” közé sorolja, ám a más helyen a magyarokat is, sőt a *burtās*okat is! Ugyanakkor több arab író is megerősíti, hogy „a kazárok nyelve különbözik a türkökétől és a perzsákétől”, „Bulgár nyelve olyan, mint a kazárok nyelve, a *burtās* nyelve azonban más, hasonlóképpen a *rūs* nyelve is más, mint a kazárok és *burtās* nyelve”; tehát itt a *kazár*, *türk* és *burtās* három, egymástól egészen eltérő nyelvet takar, ugyanakkor mindhárom népet sommásan „törökké” nyilvánítják ugyanezen írók. (Ezek az „eltérő nyelvű” *burtās*ok egyébként nem lehetnek mások, mint a „finnugor” mordvinok, mert a kazárok közvetlen északi szomszédai az arab íróknál a *burtās*ok, míg Konstantinosz császárnál a mordvinok {*Μορδίας*}. A császáríró a mordvinok mellett éppúgy nem említi holmi *burtász*okat, mint az ugyanakkor író arabok a *burtász*ok mellett mordvinokat. Arról nem is beszélve, hogy a *mordiasz* és *burtasz* – néha *furdasz* – nevek nagyon hasonlóan csengenek! Az arab írók fenti megállapításai tehát nem jelentenek egyebet, mint hogy az „ural-altáji” [=„török”] családon belül az altáji, a magyar [=kazár-bolgár] és a

„finnugor”[*burtās*] nyelvek három, jól elkülöníthető csoportot jelentenek.) A differenciáló terminusok hiányából eredő zavart némileg még fokozza is az a tény, hogy a Kazár Birodalomban vannak „igazi kazárok” és „nem igaziak”, és az arab írók csak az előbbieket nyelvről írják, hogy „*különbözik a türkökétől és a perzsákétól*”, tehát a Kazár Birodalomban tényleg vannak törökök. De Ibn Hauqal elosztatja ezt a zavart annak közlésével, hogy „*a kazár az emberiség egy fajtájának neve*”, tehát a kazár tényleg különálló *mint nyelvcsalád*, de a családon belül vannak rokonai, például a bolgárok. Annyira azonban nem nagy, és annyira azonban nincs távol a töröktől ez a család, hogy azt az arabok külön népcsaládként tartásuk számon. (Nyugat-Európában bennünket is sokáig töröknek tartottak, pedig ismerték a nyelvünket. A koraközépkori arabokról sem kell többet feltételeznünk, mint a későközépkori germánokról.) Maszúdi például a fő családok felsorolásakor a sémi nyelveken belül a hébert ki sem emeli; pedig a héber és arab árnyalt különbségeit az arab író nyilván sokkal jobban ismerte, mint a török és magyar nyelvek viszonyát. A frankokat és szlávokat is egynyelvűnek nevezi {értsd: egy nyelvcsaládba sorolja; [27], 208. old.}. A „török” is tehát egy ilyen tág kategória. Ennek oka egyszerű: a X. század „nyelvészete” még nem definiálta az „indoeurópai”, „urali”, „ural-altáji” stb. kategóriákat, s az arab írók kénytelen-kelletlen használták a „török” megjelölést éppúgy néha az egész „ural-altáji” családra, mint más esetekben csak a szűkebb „altáji” családra. Túlságosan átlátszó dolog ezekben ellentmondást keresni.

Egyébként ha jobban odafigyelünk Istahrī közlésére, akkor ez az egész már kezdettől világossá válik: „*A kazár nyelv sem nem török, sem nem perzsa, sem nem tagja a nemzetek más nyelvágának.*” ([27], 29. old.) A „nyelvág” terminus itt egyértelműen nyelvcsaládot jelöl. Tehát e közlés mai nyelven azt jelenti, hogy a kazár nyelv sem nem altáji, sem nem iráni, sőt – az arabok által eladdig tanulmányozott – klasszikus fő nyelvcsaládok egyikébe sem sorolható be.

Ezen a ponton álljunk meg egy pillanatra. A minden sztyeppe nyelvet „iráni” és „török” kategóriákba erőltető indogermanista nyelvészek maguk is érezték, hogy konklúzióik túl átlátszóvá válnak mind történeti, mind nyelvészeti érvek miatt, ezért beiktattak egy hipotetikus ún. *bolgár-török* nyelvet. Az uráli nyelvek és a (köz)török nyelvek hatásaival ugyanis lehetetlen volt magyarázni **a magyar nyelv** minden – velük kétségtelenül rokon, de nem közvetlenül rokon – jellegzetességét. Sőt a köztörök nyelvek ókori-koraközépkori kultúrhordozó szerepének túlzott felértékelése magyarázat nélkül hagyja az egymástól nagy távolságban élő mongolok, magyarok és csuvasok – egyikük

nyelve sem török valójában, még ha mindegyikük több szálon kötődik is a török nyelvcsaládhoz – nyelvének egyfajta közös, a török nyelvektől azonban határozottan elütő sajátosságát is. Jelesül ha a török nyelvek családját kiegészítjük a magyarral, a csuvassal és a mongol nyelvekkel, akkor e „kiterjesztett család” nyelveiben tömegével találunk egymásnak megfelelő, kétségkívül közös eredetű szavakat, amelyeknek egy jól meghatározott része az említett nyelveket világosan két csoportra osztja. Az egyik csoportot éppen a török nyelvek alkotják, amelyben a szóbanforgó szavak *-z* illetve *-š* végződésűek; a másik csoportot pedig a magyar, a csuvas és a mongol nyelvek alkotják, ezekben az említett *-z* végződés helyett törvényszerűen *-r* áll, az *-š* végződés helyett pedig *-l*. (Pl. magyar *dél*, mongol *düli*, viszont csagatáj *tüš*; vagy: magyar *ökör*, *öker*, csuvas *vykyr*, mongol *üker*, protobolgár *šegor*, viszont oszmán *öküz*.) Ezek a magyarban, csuvasban és mongolban meglevő közös végzések az „*r*-es” nyelvek valamely tagjának-családjának valamikori sokkal kiterjedtebb nyelvterületét feltételezik. (Gondoljunk csak a korábban már említett szumir *gur* (= *gyűrű*) szóra!) Namost egy fiktív nyelvésznek három lehetősége van ennek modellezésére. 1. elfogadja a magyar nyelv „ősnyelv” voltát, amely valaha kiterjedt területet uralt és több nagy nép nyelve volt (ez alapjaiban mond ellent az indogermanisztikának, de a pánturkizmusnak is). Ezt a nyelvészek többsége nem akarta. 2. a magyar nyelv őshazáját valahova Mongólia vidékére helyezi (ez távolról sem old meg mindent, de a nyelvészek többsége még fölvetés szintjén sem foglalkozott vele, ugyanazért, amiért az előzővel sem). 3. a csuvast kiáltja ki „ősnyelvnek”, egyúttal a törökség egyik ágának (s az igazi török nyelveket a „másik ágnak”). Mivel Csuvasföld nincs is olyan messze az egykori volgai Bulgáriától, ezért még azt is bele lehet magyarázni, hogy a csuvas nyelv őse azonos volna az eredeti bolgár nyelvvel. A nyelvészek többsége ezt elfogadta, s így alkották meg az ún. „*nyugati török*”, „*r-török*”, „*bolgár-török*” kategóriát. (A valódi török nyelveket pedig elnevezték *köztörök*nek, *y-török*nek, *z-török*nek. A törökség e „kétágúsága” mellett azonban semmilyen komoly érv nem szól; csupán az az egyedüli légbőlkapott, de annál inkább dogmaként kezelt feltételezés, hogy a török-magyar egyezések mindnyájan *per definitionem* török eredetűek volnának.) Azonban ha e kategória megalapozásának csak egy kicsit is „alánézünk”, nemcsak annak tarthatatlan volta derül ki azonnal, de újabb párhuzamos megerősítést nyer mindaz, amit eddig történeti adatok alapján állítottunk, nevezetesen, hogy ha egyáltalán beszélhetünk „*nyugati török*”, „*bolgár-török*” kategóriáról, akkor az éppen a magyart s annak egykori közvetlen rokonait jelentheti csak. De a modernkori nyelvészek még így is (tehát a „bolgár-csuvas” és „finnugor-

magyar” elmélethez való ragaszkodás mellett is) szükségszerűen szembesültek az „ősbolgár-mongol” kapcsolat problematikájával. Az utóbbi időben sokan látnak „mongol” hatást az „ősbolgár=ócsuvasban”, megint mások „ócsuvas” hatásokat a mongolban, anélkül hogy valaki is egyáltalán kétséget kizáróan igazolta volna egy ilyen „r-es török” ősnyelv meglétét! (A csuvas nyelvnek egyébként sok szava árulkodik a magyar eredetről; több csuvas szó, mint például a *vykyr* {*ökör*} vagy *sysna* {*disznó, gyisznau*} közelebb áll a magyar, mint az egyébként ismert protobolgár megfelelőhöz {*šegor* ill. *dokhs*}! Az csak másodlagos kérdés, hogy a *disznó-gyisznau* eredeti alakja *džisznagh* volt-e vagy sem; a lényeg az, hogy az nem származik a csuvasok őseitől – akik egyébként szemlátomást képtelenek voltak az eredendően mari hangkészletükbe beépíteni a magyarban és a törökségben is meglévő speciális *-gy-*, *-dž-*, *-š-*, *-ű-* stb. hangokat –, de még a bolgároktól sem, hanem valamely magyarajkú néptől. E szó megfelelője a valódi török nyelvekben egyébként *domuz*. De a magyar→csuvas átadást támasztja alá több, a magyar nyelv szabályai szerint, magyar tövekből képezett szó csuvasbeli jelenléte is, mint pl. a *quereh* {*kérő←kér*}, *kiwšen* {*kölcsön←költ*}, *kampa* {*gomba←gomb,gömb*}, *yalkha* {*nyálka←nyál*} és *säpäkh* {*csöpög←csöpp*}). A magyar-bolgár rokonságra egyébként konkrét kútfőadatunk is van: Gazi-Baba, Gazi-Baradj volgai bolgár emír életrajzírója 1262-ben arról tudósít, miszerint az emír 1241-ben azzal az indokkal utasította vissza a „*Modjarok szétzúzása*ban” való részvételt, hogy „a *Modjarok és Bulgárok egymás rokoni*” ([4], fragm. Gazi Baba). Ugyanezen forrás arról is tudósít, hogy a X. századi volgai Bulgáriában 190 ezer szabán(=kipcsak) anyanyelvű lakos élt, emellett 180 ezer „arián”, 170 ezer magyar {„*Modjar vagy Baskort*”}, s ezek mellett még 10 ezer más ajkú lakos [4]. Ez magyar-török nyelvi vegyülést mutat, viszont semmi nyoma a nyelvészek „bolgár-török” nyelvének! Tehát Bīrūnī fentebbi közlése, mely szerint a bolgárok és szuvarok (Bolgár és Szuvar városok lakói) a türk és a kazár nyelv egy sajátos keverékét beszéltek, csakis kipcsak-magyar nyelvkeveredésként értelmezhető, tehát az ominózus „kazár” nyelv tényleg nem más, mint a magyar! (Egy száz évvel későbbi közlésből már teljesen köztörök jellegűnek tűnik fel az ott is kiemelt bolgárok és szuvarok nyelve [35]! Szinte folyamatában szemlélhetjük hát a Közép-Volga vidék több magyar nyelvű csoportjának kipcsaki török nyelvre váltását, amely a VIII-IX. században a bolgárokkal és szuvarokkal indul és a XIII. századra a baskírokkal fejeződik be.) Momentán eme nyelvkeveredésnek a mai csuvas nyelv is élő tanúja, amelyben a mari bázis mellett világosan megmutatkoznak mind a magyar, mind a kipcsak elemek! A másik máig fennmaradt, de „holt” ta-

nút azok a volgai bulgáriai egykori mohamedán sírfeliratok jelentik, amelybe sokáig próbáltak éppen „bolgár-török” nyelvemlékeket belemagyarítani. Ezek szövege egyébként főként arab, amelyben nyomokban előfordulnak „törökös” és „magyaros” szavak is; s ez utóbbiakat bármennyire is szeretnék egyesek a magyar nyelvtől független „bolgár-török” nyelv emlékeinek tekinteni, a valóság bizony az, hogy ezek között még maga a *Madzsar* név is felbukkan, nem is szólván a X. századi volgai bulgáriai 190 ezer kipszaki szabán nyelvű mellett a 170 ezer magyar anyanyelvű lakosról, bármely *bolgárnak* nevezett török nyelv leghalványabb nyoma nélkül...

De térjünk vissza a X. századi arab kútfőkhöz. Teljesen világosan kitapintható, hogy ezek az írók próbálnák, csak éppen nem képesek árnyalni az egyes nyelvcsaládok közti különbségeket. Maszúdi például ír „*különböző fajta török törzsek*”-ről, „*törököknek ez a fajtája*”-ról, „*törökök egyik fajtája*”-ról, bizonyos „*egy őstől eredő törökök*”-ről és „*másfajta törökök*”-ről { [27], 152., 160., 173., 217. old.}. Tehát bizony öszerinte sem minden „*török*” nép „*egyfajta*”, sőt „*török*” népekből álló népcsoportok sem mind „*egyfajta*”! Arról nem is beszélve, hogy az arab írók az úgymond török népek „címszó szerinti” felsorolásakor a kazárokat **soha nem** említik! Mint ahogy József király és Joszef Ben-Gorion listáin szereplő többi nép s a Zakariás réternál szereplő „hun” népek egyikét sem. Sőt **alanyként** soha nem is említik a kazárokat vagy rokonaikat *török* néven. És viszont: amiképp az arab írók a török népek felsorolásakor a kazárokat sosem említik, **éppúgy** József király és Joszef Ben-Gorion listái *igazi* török népeket nem említene! Mindezt nem lehet csak úgy figyelmen kívül hagyni. (Amikor viszont az arab szerzők tágabb értelmű törökségre utalnak, tehát amikor a kazárokat is töröknek mondják, akkor a magyart is mindig ugyanide sorolják! Náluk nincs sem „ural-altáji”, sem „finnugor” kategória, csak „török”!)

Arra, hogy a modernkori nyelvészet mennyire visszásan kezeli a koraközépkori írók által használt *török* jelzőt, a korábban már részletesen tárgyalt másik Bīrūnī-közlés is jellemző példa: az „*alánok nyelve a chovarezminek és a besenyők török nyelvének keverékéből állt.*” ([63], Anhang 28. old.) Az *Aralvidéki ősjászok nyelve* c. szakaszban láttuk, hogy ez a „*török*” nem lehetett a mai értelemben török!

Ez az adat is természetesen megint csak nem a hivatalos verzióval, hanem Joszef Ben-Gorion közlésével találkozunk, aki szerint **a besenyők és alánok testvérnépek!** (Bīrūnī az alánok és besenyők közös őshazájáról beszél!!!) Ami persze megint csak azzal jár, hogy a besenyők nem lehetnek igazán törökök, de az alánok sem lehetnek igazán irániak. Hanem mint a kazárok:

„nyelvük nem hasonlít sem a törökhöz, sem a perzsához”.

Alánok és kazárok: összefoglalás A kazárokra vonatkozó kútfőadatok a VI. századtól kezdve a XII. századig tehát eléggé egységes képet mutatnak abban a tekintetben, hogy a kazárok és legközelebbi rokonaik az V-IX. századok során körülbelül a dél-káspi régióból kiindulva a Kaukázuson át Kelet-Európába vonulnak, sőt egyes csoportjaik a Kárpát-medencében és a Balkánon telepsznek meg. A kútfőkben az alánok mindig a kazárok szomszédságában, sőt a legtöbb kútfőben egyenesen a kazárok rokonaiként jelennek meg a VI. századtól kezdve a X. századig. (Ugyanezek a források a magyarokat is e rokonnépek közé sorozzák.) Más forrásokból viszont azt tudjuk, hogy a jászok-alánok a kelet-káspi vidékről kezdték meg vándorlásukat délkeleti irányú elindulással [52][21]. Teljesen logikus hát, hogy ők is ugyan ezen útvonalon jöttek, sőt egy részük mindenképpen a kazárokkal együtt jött Kelet-Európába az egyébként is róluk elnevezett Alán Kapukon (Dar-i-Alan) át. A X. századi szaltovó vidéki jászok minden jel szerint azonosak a Maszúdi által *Yağnī*, Bīborbanszületett Konstantinosz által pedig *Ουζοι* néven feljegyzett néppel. (Akik semmiképpen nem lehetnek az oguzok, mert azok hogyan lettek volna képesek megtámadni az Atelkuzuban lakó besenyőket a Volgán túlról? Konstantinosz császár szerint ugyanis az *Ουζοι*-k határozottan képesek voltak rá.) Maszúdi közlésében e jászok, magyarok és besenyők a kazárok testvérnépei közt még szorosabb egységet képeznek (vö. a *Gyula* dinasztiákkal!), amely a jászok és besenyők vonatkozásában Bīrūnīnál is, sőt már Sztrabónnál is szerepel, tehát kétséget kizáróan a legközelebbi testvérnépekről van szó, amit József Ben-Gorion is szórul-szóra megerősít. Maszúdinál a magyarok (*bağgird*), besenyők (*bağanāk*) és jászok (*Yağnī*) egy őstől eredő testvérnépek, jöllehet a mai történészek az elsőt *finnugornak*, a másodikat *töröknek*, a harmadikat pedig *iráninak* tartják. József király és József Ben-Gorion listáin pedig a *magyarok*, *besenyők*, *alánok* és *kazárok* testvérnépek, jöllehet a történészek az elsőt *finnugornak*, a másodikat *töröknek*, a harmadikat *iráninak* tartják; a negyedikről meg éppenséggel arab kútfők erősítik meg, hogy nyelvük *sem a törökkel, sem az irániival* nem rokonítható! Micsoda félelmetes, a bábelit is megszégyenítő nyelvzavar bontakozik itt ki a XIX-XX. századi nyelvészek munkálkodása nyomán?! A legkevesebb az, hogy megállapítsuk: a hivatalos nyelvtudomány valami rettenetes tévútra, szörnyű kényszerpályára került, már-már bevallottan folyamatos hazudozásra kényszerülve.

0.10. Összefoglalás

Ha az általunk eddig felvonultatott adatokat megkíséreljük valamiféle életképes modellbe illeszteni, tehát ha újra tüzetesen megvizsgáljuk a jászokralánokra vonatkozó egykori forrásokat, a Jászság történetét és legkorábbi ismert néprajzi-nyelvi viszonyait, s a Kaukázus mai néprajzi és nyelvi viszonyait, megtisztítván mindezt a világszerte, de főleg Magyarországon uralkodóvá vált hamis képzetektől, s ha a magyar és oszét nyelv szavainak egyezéseiben a leglogikusabb modellt állítjuk föl, akkor világossá válik számunkra, hogy a jászok eredeti nyelve a magyar nyelv legközelebbi testvérnyelvei közül való; másképpen fogalmazva a mai magyar nyelv legalább annyira jász nyelv is, mint magyar. A tengernyi adat összevetése után úgy látjuk: a modernkori történészek és nyelvészek hamis konklúzióinak fő oka nem abban áll, hogy a magyar nyelvet jobban rokonítják az északi „finnugor” nyelvekhez, mint a törökökhöz. (Sőt aki erre a kérdésre koncentrálna, soha nem lesz képes elmentésmentes nyelvi modellt alkotni. Bizonyos értelemben a „finnugor” nyelvek valóban közelebb állnak a magyarhoz, mint a törökök.) A tévedés fő oka szerintünk a magyar nyelv őshazájának északi lokalizációjából ered. Az ókori és koraközépkori kútfőkkel, mai nyelvi és néprajzi adatokkal csak olyan nyelvi modell állhat összhangban, amelyben az ókori dél-káspi térségben szerepel egy magyaros nyelvcsalád, mely a mondott térségben legalábbis részbeni nyelvi dominanciáját az ókor végéig meg is őrzi; s mind a magyarok, mind pedig a jászok e térségből kiindulva kezdték meg vándorlásukat, amelynek végén egyes részeik a Kárpát-medencében telepedtek le. E szóbanforgó magyaros nyelvű népcsalád akár négy-ötezer éven keresztül is fejthetett ki folyamatos nyelvi hatást Északkelet-Európára; az ún. „finnugor” nyelvek kialakulásának vizsgálatakor mindenesetre nem szabad e lehetőséget a számításból kihagynunk. Akármilyen profánul hangzik is, de valahol igaz: az északi klíma sokkalta inkább volt képes konzerválni ezt az ősnyelvet (az északkelet-európai és szibériai őslakosok által asszimilált formában), mint a népek folyamatos országútjává vált egykori valódi nyelvi őshaza, valahol India és a mai Törökország között...

0.11. 1. Függelék: A jászok öltözete

Szabó László szerint: *„A jászok felbukkanásuk pillanatában is különbözhetnek pedig a kunoktól. ... feltűnő, hogy a sírba helyezett férfiak – eltérően a kunoktól – köpenyben, köpenyszerű felsőruhában kerültek sírba, s alatta nad-*

rágot viseltek. *Kun szállástemetőkről ez a felsőruha, illetve az ezt bizonyító leletek (csatok) nem kerültek felszínre. A Kaukázus népeinél ez a ruhadarab egészen a legutóbbi időkig jellegzetesnek tekinthető, megléte már évezredünk kezdetén is kétségtelen e térségben.*” ([34], 182-183. old.) Az író itt szemlátomást azt sugallja, hogy akik a XIII. században hosszú köpenyt viselnek, azok irániak-kaukázusiak, a rövid felsőruhát viselők pedig törökök. Ám e megkülönböztetés a besenyőket is a jászokkal helyezi ugyanazon kategóriába, tehát eszerint is a besenyők sokkal közelebb állnak a jászokhoz, mint a kunokhoz! (Amint az Sztrabón és Bīrūnī említett közléseiből amúgy is következik.) Bíborbanszületett Konstantinosz például a következőket írja az új uralom alá került egyes besenyőkről: *„felöltők röviddek, térdigérők, s ezek ujjai válltól kezdve le vannak vágva, amivel mintegy jelzik övéiktől és törzselijektől való elszakadásukat.*” ([38] és [43]) Tehát a besenyők is térdigérő köpenyt viseltek! Istahrī arab író szerint pedig az oroszok öltözete *„a rövid qurtaq, míg a kazárok, bulgār és baġanāk ruhája a teljes qurtaq.*” ([27], 32. old.) Tehát már első olvasatra is: vagy a besenyők testvérnépei a jászoknak, vagy a jászok egykori öltözetéből abszolúte semmit nem szabad a nyelvükre következtetnünk.

Momentán Szabó László is ([34], 212. old.) végül elismeri, hogy a köpeny hosszúsága semmit sem árul el a kunok és jászok hovatarozásáról. Csak éppen magyarázkodik. Huszonkilenc oldallal korábban még éppen a kunok és jászok különböző eredete mellett **bizonyítékul** hozta föl, hogy *„Kun szállástemetőkről ez a felsőruha, illetve az ezt bizonyító leletek (csatok) nem kerültek felszínre.*” Most viszont így ír: *„A Duna-Tisza között azért bukkanhat fel ez a forma, mert ide jászági szűcsök telepedtek ki, s meghonosították.*” Nem került felszínre, de a felbukkanás tényét azért csak megindokoljuk! Tehát egyik szavával csapja agyon a másikat, már nem először. Ilyen és hasonló módszerekkel mindent be lehet bizonyítani — az ellenkezőjével együtt. Ha belegondolunk, a jászok irániségének minden egyes „bizonyítéka” hasonló csűréssel-csavarással van átszöve. Eléggé elszomorító, hogy a témával foglalkozó nagyszámú történész között alig akad, akinek ez a sok visszásság valamelyike is szemet szúrna. Illetve hogy a régi kútfők és a Kaukázus mai néprajzi adatainak egybehangzó tanúsága oly kevesüknek rezdíti meg a dobhártyáját.

0.12. 2. Függelék: A „massagetae halani” népnévről

A Kr. u. I. században élt Plinius római író a kelet-európai alánokat *massagetae halani* néven nevezi ([45], VI. 34.). Ez nem csak azért érdekes, mert tudomásunk szerint ez az első európai tudósítás az alánokról – s magáról az *alán* névről is –, hanem mert egyes nyelvészek következtetéseknek fényében eléggé érdekeset is mond számunkra. Mindazonáltal leszögezzük: **ily kevésbé triviális etimológizálási kísérletekben nem kívánunk állást foglalni**, de ezt a feldobott labdát nem szeretnénk félreütni sem; kapják el azt arra hivatott nyelvészek s jussanak vele ők dűlőre.

W. A. Tomaschek és J. Marquart nyelvészek – akik a hivatalos történészek részéről komoly szaktekintélynek számítanak – a Kang’Kü-ből származó *masszagéta* népnévet úgy magyarázzák, hogy a *-géta* névrész elhagyásával és b-m hangváltással az eredeti nevet „*bessa*” alakban azonosítják be, mégpedig *halevő* jelentéssel; s ezt a nevet a párthus nyelv úgymond „*basyo*” = „*hal*” szavából vezetik le. Ezt a szót a szóbanforgó nyelvészek szerint a szanszkrit is átvette a szokásos „*u*” praefiksszel „*upasunya*” formában, amely szintén *halevőt* jelent ([12], 416-417. old.).

Ez az értelmezés már önmagában is felveti a *masszagéta-besenyő* névazonosság gondolatát. Ehhez jól illeszkednek azon fenti adatok, melyek szerint 1. Sztrabón az *asok-alánok* társaságában nem *masszagéta*, hanem *pasiani* népnévet említ; 2. Ammianus Marcellinus az alánokkal viszonyosságban nem a *pasiani*, hanem a *masszagéta* nevet említi; 3. Bīrūnī szerint az *asok-alánok* legközelebbi társai az őshazában egyenesen a *besenyők*; 4. Maszúdi szerint pedig a *besenyők* a *yaġnikkal* és magyarokkal együtt valamikor az Aral-tó vidékén éltek. (Fontos itt kiemelnünk, hogy a *pasiani-besenyő* azonosság ezen nyelvészek érveitől függetlenül is, csupán Sztrabón és Bīrūnī említett tudósításainak egybevetése által is nyilvánvaló tény.) Tehát *masszagéta*=*pasiani*, s ha a *masszagéta* név tényleg a „*basyo*” és „*upasunya*” neveken keresztül bír *halevő* jelentéssel, akkor a Sztrabón-féle *pasiani* név *pasi-* része egyértelműen a *basyo*val azonos (legalábbis a fenti értelmezésből szükségszerűen ez következik.)

Mindezzel egyúttal oda is jutunk, hogy a *pasiani* (= *basyo*+*ani*) név *-ani* tagja „*evő*”-t jelent (s ekkor ez a Plinius-féle *halani* név *-ani* tagjára is minden valószínűség szerint áll). Ez akkor válik igazán érdekessé, ha eszünkbe jut a magyar „*enni*” igenév egy régi dialektusban szereplő „*emik*=*eszik*, *emő*=*evő*” alakkal együtt. Azaz *ani*=*eni*=*enő*(=*evő*). Eszerint tehát:

massa-geta=*pasi-ani*=*basyo-ani*=*besse-eni*=*hal-evő*

Ha most **ugyanazt a logikát** a *halani* névre alkalmazzuk, akkor

hal-ani=hal-eni=hal-evő

tehát visszacapjuk ugyanazt a *halevő* jelentést, amit a masszagéta név is – legalábbis Tomaschek és Marquart szerint – hordoz, mégpedig magyarul! Mindezekből egyenesen következik, hogy ekkor a Pliniusnál szereplő *massagetae halani* névpáros mindkét tagja ugyanazt jelentené: halevőt; csak két különböző nyelven. Az egyik nyelv szinte tökéletes magyar, a másik pedig egy ezzel szoros relációban álló keveréknyelv (hiszen mindkét szó második tagja ugyanaz). De hát nem szórul-szóra ugyanazt mondja-e Bīrūnī, midőn arról számol be, hogy „*az ősidőkben*” az „*alánok nyelve a chovarezminek és a besenyők török nyelvének keverékéből állt.*” ([63], Anhang 28. old. ill. [18], 566. old.) ?

Tehát az alánok és besenyők nemcsak hogy testvérnépek, hanem előfordulhat, hogy az *alán* és *besenyő* nevek eredetileg ugyanazt jelentik! (Félre ne értse a kedves Olvasó: nem azt akarjuk mondani, hogy mindez **így van**, hanem csupán azt, hogy **ha** Tomaschek és Marquart értelmezése helytálló, **akkor** a fenti következtetés **is az**. S ha ezen értelmezés helytálló voltának akár csak egy kis csekély esélye is van, már megérte fölvetni.)

De ha már itt tartunk, érdemes lenne megvizsgálni a Somogy megyei *Mesztegnő* helynév eredetét is. Ha tudniillik már egyáltalán fölmerül, hogy a „*masszagéta*” és „*besenyő*” jelzők nemcsak hogy ugyanazt a **népet** jelentik, de talán ugyanazon **név** két különböző mutációjával is van dolgunk, akkor mindenképpen érdekesen cseng a fülünkbe a **mindkettőre** emlékeztető *Mesztegnő* név! Talán ez a *besenyő* népnév egyik párhuzamos korai verziója, sőt lehet, hogy éppen ez az alak az, amelyet a korabeli idegennyelvű írók *masszagéta* alakban jegyeztek föl! Persze újra hangsúlyoznunk kell, hogy mindezt csak lehetőségként vetettük föl, annak súlyosabb ítéletét a nyelvészekre hagyván. Ám az, hogy a besenyők és az alánok a korai időkben a (görögök által) *masszagéta* néven nevezett népek közé tartoztak, az csupán a kútfők alapján is, minden nyelvészeti érv nélkül is evidencia.

0.13. 3. Függelék: Egyéb alán nevek

Bizony az alánok főnmaradt – nagyon szűkös – névanyaga sem utal iráni nyelvre, hanem ha egyáltalán lehet nyelvcsaládhoz kötni, akkor az megint csak magyar vagy török. Lássunk most ezekből néhány példát.

Dula-Gyula:

A *Dula* alán királynevet még Németh Gyula is a *Gyulához* köti ([41], 214. old.). Ez utóbbiról az *Alánok és kazárok* c. szakaszban már bővebben írtunk. Ehelyütt csak annyit érdemes az egészből kiemelni, hogy ez nem iráni név.

Sarosi(us):

Ez Menander Protectornál egy alán király neve. (Ehhez már első olvasatra is több magyar megfelelő kínálkozik; Szarvas, Sárosi, Szoros, Sörös, Szűrös, Szörös, Szerűs, és még tengernyi más lehetőség szóba jöhet.)

Mağaş:

Ez Maszúdinál az alán főváros neve ([27], 179. old.). Jelentése a közlés szerint: vallásosság, *magasztosság*. A klasszikus magyarban a *magas* éppúgy jelent méltósággal bírót, mint magas termetűt. Az elő-ázsiai népeket az ősidőkben kormányozó *mágusok* is a nép előkelői voltak, akik az *óriások* leszármazottai voltak; Nimrud is óriás volt, és Szent Izidor (Etymologiae, XIV., 3, 12, Chronicon, 9.) szerint ő volt az, aki a perzsákat megtanította a tűz tiszteletére.

Karkundā:

Szintén Maszúdinál az alán uralkodói méltóságnév ([27], 179. old.). Kapásból kínálkozó párhuzamok: *Kündü, Körtötöny-Kurkuta-Kouρpovoutai* (besenyő törzs- és vezérnév ill. kelet-európai helynév), a közép-ázsiai *Karaganda* már csak hangzásra is szinte teljesen ugyanaz. Érdemes volna még *karakán* szavunk eredetét és eme méltóságnevekkel vett kapcsolatát megvizsgálni. Szintén érdekes az újra és újra makacsul felbukkanó besenyő-alán kapcsolat, még ha néha csak a lehetőség szintjén is. Mindenesetre ez a név is kizárólag a magyar, kazár, besenyő és esetleg török kultúrkörből magyarázható és semmi esetre sem irániból.

Zoltán:

A balkaroknál (akik magukat *alánok*nak, az oszétok pedig őket *jászok*nak nevezik) fordul elő *Soltan* személynév ([41], 280. old.), ami igencsak könnyen lehet alán eredetű. Pláne, ha meggondoljuk, hogy a hangzásra **azonos** magyar változat **sem** török eredetű. (A hivatalos történettudomány máig nemigen nézett szembe azzal a ténnyel, hogy a magyarság egész sztyeppéi kultúrája független a török nyelvű népektől. Az orkhoni feliratok szerint a türkök csak a VI. században váltak erdőlakókból sztyeppelakókká. Tehát az egész sztyeppéi életformát minden terminológiájával együtt sebtiben úgy vették át valakiktől {valószínűleg a fehér hunoktól} — s ez valószínűleg egész közvetlen rokonságukra is áll. A hunokról pedig megbízható és jól kielemezett források alapján tudjuk, hogy nem voltak törökök — lévén a régi masszagéták egyenes

leszármazottai. A magyarok tehát már réges-régen fejlett sztyepei kultúrával bírtak akkor, amikor a törökök sztyeppelakó életmódra váltottak. Ami közös a magyarok és török népek nyelvében és ősi néprajzában, az a közös káspi-transzkaukáziai szkíta örökség — csak hogy ez egyik oldalról közvetlen leszármazás, míg a másiktól átvétel. Ugyanúgy, ahogy a rómaiak is átvették – a náluknál eredetileg civilizáltabb, ám általuk katonailag meghódított – antik görögök kultúráját a rengeteg nyelvi hatással együtt. A karakalpakok hagyománya a magyarok lótartásáról [16] éppen hogy azt támasztja alá, miszerint a török népek vették át a magyaroktól a sztyepei kultúrát /és nem fordítva/! Sőt az egykorú örmény és perzsa források vizsgálatának tükrében már az is valószínűsíthető, hogy a *kagáni* méltóság és maga a *turk* név is a fehér hunokról származott át a velük csak távolról rokon altáji türkökre, akiknél mindez a VI. század előtt ismeretlen volt (érdekes, hogy a XIII. századból származó volgai bolgár Ghazi-Baradj Tárihi a *kagán* nevet ugyan a *kán*ból származtatja, de annak *khakán* alakját magyar {*baskort*} hatásnak tulajdonítja [4]!). A *vezér-vezír* méltóság is a magyar *vezet* igéből magyarázható – már Bárczy Géza is ebből magyarázza –, mint ahogy az *előre-ileri* határozószó-vezényszó is az *elő*, *elő*, *első*, *eleve* szavakból. A *vezet* ige törökök *götürmek* vagy *kýlavuzluk*, semmi köze a *vezír*hez. A *-ra*, *-re* rag sincs meg ebben a formában a törökben, például az *előre-háttra* párosítás törökül *ileri-arkada* vagy *ileri-geriye*. Az *ileri* kétségtől a magyar *előre* szóból származik.) A *zoltán* terminus egyébként a magyarban soha nem uralkodói méltóság volt – ezért az arab *szultán*hoz legalábbis közvetlenül nem is kapcsolható –, hanem egy hadseregrész parancsnokát jelentette, éppúgy, mint az asszírban a *szalat*. (Momentán az említett *vezér* az asszírban *vizír* ugyanazon „hadseregrészparancsnok” jelentéssel. Ugyanakkor a *vezet* ige török *kýlavuzluk* alakja arra is mutat, hogy *kalauz* szavunk valószínűsíthetően – mintegy a *vezér* átvételének ellentétéleként – valóban valamely török nyelvből került a magyarba, lévén a török nyelv ennek a szónak éppoly természetes közege, mint a *vezér*nek a magyar.) Érdekes, hogy a magyarországi besenyőknél 1074 körül *Zoltán* egy vezér személyneve, midőn a szűkebben vett korai magyarban a *Zolta* alakról tudunk. A modern *Zsolt* név a magyar *Zolta*, *Solt* névalakok „feltámasztásával” keletkezett, míg a *Zoltán* alak valószínűsíthetően közvetlenül besenyő örökség. (A név *Szaltán* formában az oroszba is átkerült; Puskin egy meséjében egy cár neve, de szintén nem méltóság-, hanem személynév, éppúgy mint a besenyőben és a régi magyarban, illetve a mai balkarban – a mai magyar verzió sajnos nem folyamatosan maradt fenn –, tehát legvalószínűbben korai átvétel az alánból.)

2007. június
Kánnai Zoltán

Hivatkozások

- [1] ALTHEIM, F. - STIEHL, R.: Geschichte Mittelasiens im Altertum, 1970.
- [2] ALTHEIM, F. - STIEHL, R.: Michael der Syrer über das erste Auftreten der Bulgaren und Chazaren. Berlin, 1950.
- [3] AMMIANUS MARCELLINUS: Rerum gestarum libri XXXI.
- [4] BAKHSI IMAN: Djagfar Tárihi. Ghazi-Baradj Tárihi (Kr.u. 1229-1246). (Bakhshi Iman: Djagfar tarikhy. Vol.1. Collection of Bulgarian Annals, Orenburg, 1993.)
- [5] BENDEFY LÁSZLÓ: A magyarság kaukázusi őshazája, Gyeregyán országa, Budapest, 1942.
- [6] CZEGLÉDY Károly: Keleten maradt magyar töredékek. A magyarság őstörténete, szerk. Ligeti Lajos, Budapest, 1943.
- [7] CZEGLÉDY KÁROLY: Középpercsa eredetű szír tudósítások. AntTan 5, 1958.
- [8] CZEGLÉDY KÁROLY: Pseudo-Zacharias rhetor on the nomads. Studia Turcica, ed. Ligeti Lajos, Budapest, 1971.
- [9] CHABOT, J.-B.: Chronique de Michel le Syrien, Patriarche jacobite d'Antioche (1169-1199), I-IV. Paris, 1899-1924.
- [10] DOBREV, Petar. The Bulgarian Fireplaces of Civilization on the Map of Euro-Asia. Bulgarian Academy of Science, Sofia, 1998.
- [11] DOROSMAI IMRE: A magyarság útja Perzsiától Pannóniáig. A Magyar Adorján Baráti Kör kiadása, Budapest, 1995.
- [12] FEHÉR MÁTYÁS JENŐ: Középkori magyar inkvizíció, Gede testvérek 1999.

- [13] FEJÉR GYÖRGY: *Aborigines et inconabula Magyarorum, ac gentium*. Budaë, 1840. Typ. Reg. Univ. Hung.
- [14] FEKETE LAJOS: *A Hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása*. (Jászági füzetek, 4.) Jászberény, 1968.
- [15] FODOR ISTVÁN: *Verecke híres útján*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1975.
- [16] GERŐ JÁNOS: *Évezredek üzenete*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994.
- [17] GOSZTONYI Kálmán: *Összehasonlító szumér nyelvtan*, Duna Könyvkiadó Vállalat, Svájc, 1977. (Francia kiadás: Colman-Gabriel Gosztony: *Dictionnaire d'étymologie sumérienne et grammaire comparée*, Paris, Édition E. de Boccard, 1975.)
- [18] GÖTZ LÁSZLÓ: *Keleten kél a Nap*. Kultúránk a történelmi ősidőkből, Püski, Budapest, 1994.
- [19] GRIGNASCHI, M.: *Quelques spécimens de la littérature Sassanides conservés dans les bibliothèques d'Istanbul* *Journal Asiatique*, 254 (1966), 1-45.
- [20] HARKAVY, A. J.: *A kazárokról* [oroszul, „0 xa3apax”], Szentpétervár, 1874.
- [21] HAUSSIG, H. W.: *Theophylakt's Exkurs über die skythischen Völker*, Byzantion, 1953.
- [22] HAUSSIG, H. W.: *Die Beschreibung des Tarim Beckens bei Ptolemaios*.
- [23] HORVÁT ISTVÁN: *Jászok*. Pest, 1829.
- [24] KARAMZIN, N.M. *History of the Russian state*. Moscow, 1988.
- [25] KHABICHEV, M. A.: *Karachai-Balkars construction of names and words*. Cherkessk, 1977.
- [26] KISZELY István: *A magyarok eredete és ősi kultúrája*, Püski, Budapest, 2000.
- [27] KMOSKÓ MIHÁLY: *Mohamedán írók a steppe népeiről*. Magyar őstörténeti könyvtár, Balassi Kiadó, Budapest, 2000.

- [28] KMOSKÓ MIHÁLY: Szír források Góg és Magóg népéről (Kézirat)
- [29] KNIEZSA ISTVÁN: Magyarország népei a XI. században, Szent István Emlékkönyv, 1938. Reprint kiadás, Lucidus Kiadó, Budapest, 2000.
- [30] KOHN, SÁMUEL DR.: Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez, Budapest, 1881.
- [31] LÁSZLÓ GYULA: „Emlékezzünk régiekről . . .” Képes Történelem, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1979.
- [32] LAZARUS PHARBUS (Parpecus, Parpeci): Historia Armeniae 338-485. Longlois, 1869.
- [33] LUKÁCSY KRISTÓF: A magyarok őselei, hajdankori nevei és lakhelyei eredeti örmény kútfők nyomán, Kolozsvár, 1870. Hasonmás kiadás Hunyadi László gondozásában, Budapest, 2000.
- [34] Magyarrá lett keleti népek, szerkesztette Szombathy Viktor és László Gyula, Panoráma, 1988.
- [35] MAHMŪD al-Kāšġarī: Dīvān luġāt at-Turk. Ed. Besim Atalay. Ankara 1940-1943.
- [36] Michael Patriarcha Auctorianus, Syrus Antiochiensis: Chronicon libri XXI. Longlois 1868.
- [37] MOMMSEN, Th.: Monumenta Germaniae Historica, Chronica minora, saec. IV. V. VI. VII., Berolini, 1892-98.
- [38] MORAVCSIK GYULA: Bíborbanszületett Konstantin, A birodalom kormányzása. Budapest, 1950.
- [39] MOSES K^cAŁANKATVAC^cI: Patmutiwn alwanic arareal Movsisi Kalkankatuacwoj. I-II. Ed. K. Šahnazarean, Paris, 1860.
- [40] MUNKÁCSY BERNÁT: Alanische Sprachdenkmäler im ungarischen Wortschatze, Keleti Szemle, V/3. 1904.
- [41] NÉMETH GYULA: A honfoglaló magyarság kialakulása, Akadémiai Kiadó, Budapest 1991.

- [42] Chronique dite de Nestor, traduite sur le texte slavon-russe, par Louis Leger, professeur à l'école des langues orientales vivantes. Paris, 1884. 8-r.
- [43] NIEBUHR, B. G.: *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*. Bonnae, 1840.
- [44] ODORICI RAYNALDI: *Annales Ecclesiastici Baronii Continuati*. Coloniae Agrippinae, 1691. fol. Tomo XVII. pag. 408. ad annum 1410. Nro. 29.
- [45] PLINIUS (Caius Plinius Secundus): *Historia Naturalis*. Parisiis, 1741.
- [46] PROCOPIUS CAESARIENSIS: *Opera omnia, De bellis libri I-IV.*, ed. Jacobus Haury et Gerhard Wirth, Lipsiae, 1962.
- [47] PTOLEMAIOS, Claudius: *Geographia, libri XV*.
- [48] RAVENNATIS ANONYMI *Cosmographia et Guidonis geographica*. ed. Pinder, M. et Parthey, G., Berlin, 1860.
- [49] ROSETTI, RADU: *Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova*. *Analele Academiei Romane*. Ser. II. Tom. 27. București, 1905.
- [50] SEBEOS: *Heraclius történetei*, Konstantinápoly, 1851.
- [51] SCHECHTER, SOLOMON: *An unknown Khazar Document*, *Jewish Quarterly Review* 3, 1912. (181-219. old.)
- [52] Sbordone 1963-1970. *Strabo, Geographica I-II*. Roma 1963, 1970. *Scriptores Graeci et Latini*.
- [53] SCHLÖZER, A. L.: *Kritisch-historische Neben Stunden*. Göttingen, 1797. 8.
- [54] SHPILEVSKY, S. M.: *Ancient cities and other Bulgaro-Tatar monuments in Kazan province*. Kazan, 1877.
- [55] SCHWANDTNERI, JOANNIS GEORGII: *Scriptores Rerum Hungaricarum*, Lipsiae, 1746.
- [56] STEPHANUS BYZANTINUS: *De Urbibus. Lugduni batavorum*, 1694.

- [57] SZÁSZ Béla: A húnok története, Attila nagykirály, Bartha Miklós Társaság, Budapest, 1943. Új kiadás: Szabad tér kiadó, Budapest, 1994.
- [58] SZENTKATOLNAI BÁLINT GÁBOR Dr: A honfoglalás revíziója, Kolozsvár, 1901.
- [59] SZILÁGYI FERENC: A magyar szókincs regénye, Tankönyvkiadó, Budapest, 1974.
- [60] TABARI: Abu Dscha'far Muhammad Ibn Dscharîr Ibn Jazîd at-Tabari (839-923): Muchtasar ta'rich al-rusul wa-l-muluk wa-l-chulafâ (Annales quot scripsit Abu Djafar Mohammed ibn Djarir at-Tabari, I-III.) ed. de Goeje, M. J. et al., Leiden, 1879-1901.
- [61] VÁCZY PÉTER: A hunok Európában. Lásd: Attila és hunjai, szerk. Németh Gyula, Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1940.
- [62] ZAKIEV M. Z. Problems of language and origin of Volga Tatars. Kazany, 1986. (In Russian.)
- [63] ZEKI VALIDI TOGAN, A.: Über die Sprache und Kultur der alten Chwarezmier, Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, 90. 1936.